

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

KURTLAR VADİSİ DİZİSİNDE POLİTİK SÖYLEM

Yüksek Lisans Tezi

ÇAĞDAŞ GÜNERBÜYÜK

Danışman: YRD. DOÇ. BİLGE GÜRSOY

İstanbul, 2009

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLETİŞİM BİLİMLERİ Anabilim Dalı İLETİŞİM BİLİMLERİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi ÇAĞDAŞ GÜNERBÜYÜK'ün KURTLAR VADİSİ DİZİSİNDE POLİTİK SÖYLEM adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 16.07.2009 tarih ve 2009-12/34 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliğiyle Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

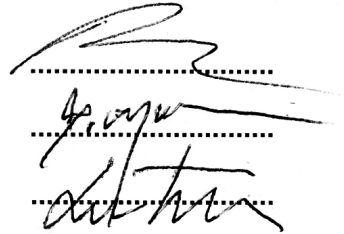
Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi

: 10.12.2009

- 1) Tez Danışmanı : YRD. DOÇ.DR. AYŞE BİLGE GÜRSOY ÖZKAN
2) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. GÖKSEL AYMAZ
3) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. LEVENT ELDENİZ

ÖZET

KURTLAR VADİSİ DİZİSİNDE POLİTİK SÖYLEM

Medya ile toplum ve siyaset arasındaki ilişki, uzun süredir iletişim çalışmaları alanında araştırmaların konusu olmaktadır. Türkiye’de televizyon dizileri ve popüler kültür ürünleri, son yıllarda politik göndermeleriyle tartışılan yayınlar olmaktadır. Bunların başında da siyasal gündemi güncel olarak takip eden ve çok izlenen bir dizi olan Kurtlar Vadisi gelmektedir. Kurtlar Vadisi’nin özellikle milliyetçi politik söylemi, akademide ve akademi dışında çokça tartışmaya konu olmaktadır. Bu çalışmada televizyon dizileri ve sinema filmlerinden oluşan bir seri olan Kurtlar Vadisi’nin politik söylemi incelenmeye çalışılmıştır. İnceleme içinde, Kurtlar Vadisi, kurmaca bir dizi olmasına karşın, adeta haber medyası gibi güncel siyaseti yakından takip eden “melez” bir ürün olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle, haber medyası için Chomsky ve Herman tarafından geliştirilen bir analiz modeli olan propaganda modeli, Kurtlar Vadisi’ne uygulanmaya çalışılmıştır. Dizinin mülkiyet, reklam, tepkiler gibi unsurlara dayanarak analizi yapıldığında, ülke siyaseti, dizinin sahiplik yapısı ve milliyetçi söylemi arasında bir paralellik olduğu gözlemlenmiştir. Milliyetçi görüşlerin, özellikle Kurtlar Vadisi Irak ve Muro filmlerinde de öne çıktığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Televizyon, Popüler Kültür, Söylem Analizi

ABSTRACT

POLITICAL DISCOURSE IN THE SERIAL “VALLEY OF THE WOLVES”

The relationship between the media and the society and politics has been a research subject in the communication studies field for a long time. Television serials and products of popular culture are being discussed because of their political references during the last years. The main example of these is the serial “Valley of the Wolves” (Kurtlar Vadisi) which follows the political agenda up to date and is watched by a considerable number of audience. Especially the nationalist political discourse of Valley of the Wolves is the topic of many academic and non-academic debates. With this study, the political discourse of Valley of the Wolves which is a set of television serials and movies is analysed. In this study, despite it is fiction, Valley of the Wolves is considered as a “hybrid” film which follows actual politics like the news media. For this reason, propaganda model, which is developed by Chomsky and Herman for the news media is applied to Valley of the Wolves. When the serial is analysed according to the elements such as the property, commercials, reactions etc., there is a parallelism observed between politics in the country, ownership structure of the production and the nationalist discourse. Nationalist opinions, come forward especially in the movies Valley of the Wolves Irak and Muro.

Keywords: Television, Popular Culture, Discourse Analysis

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	1
2. MEDYA VE SİYASET.....	4
2.1 Medya ve Toplum.....	5
2.2 Medya – Siyaset İlişkisinde Eleştirel Yaklaşımlar.....	9
2.2.1 Eleştirilerin Hedefi: Kapitalizm.....	11
2.2.2 Kültür Ve Medyaya Dair Sınıfsal Çözümler..	12
2.3 Türkiye Medyası ve Siyasal Yapı.....	14
2.3.1 Türkiye’de Medya-Siyaset İlişkisi Örnekleri.....	18
2.4 Türkiye Medyasının Politik Söylemi.....	21
2.5 Medya Ve Milliyetçilik.....	25
3. SİYASAL GÜNDEM VE MİLLİYETÇİLİK.....	27
3.1 Medyada Siyasal Gündem.....	27
3.1.1 Dünya Örneğinde Gündem Takibi.....	27
3.1.2 Kurtlar Vadisi; İlginç Ve Güncel.....	28
3.2 Türkiye’nin Gündemi.....	28
3.3 Milliyetçilik.....	30
3.3.1 Modern Milliyetçilik Kuramları.....	30
3.3.2 Milliyetçiliğin Bugünü.....	32
3.4 Türk Milliyetçiliği.....	33
4. KURTLAR VADİSİ: BİR ANALİZ.....	37
4.1 Kurtlar Vadisi Adında Bir Dizi.....	37
4.1.1 Dizinin Kırdığı İlgi Rekorları.....	37
4.1.2 Arkasından Gelen Tartışma Rekorları.....	39
4.1.3 Kurtlar Vadisi’nin Yaratıcıları.....	43
4.2 Kurtlar Vadisi Eleştirisinin İdeolojisi.....	44
4.3 Kurtlar Vadisi’ndeki Propaganda Modeli.....	47
4.3.1 Bir Prodüksiyon Olarak Kurtlar Vadisi.....	48
4.3.2 Vadi’nin Reklam Araları	51

4.3.3 Kurtlar Vadisi'nin Beslendiği Kaynaklar	53
4.3.4 Tepkide Rekor Düzey	55
4.3.5 Anti-Komünizm Ve Muro	58
4.4 Milliyetçi Bir Dizinin İncelemesi.....	59
4.4.1 Bir Kurtarıcı Olarak Polat Alemdar.....	60
4.4.2 Muro ve Kurtlar Vadisi Mizahı.....	62
4.4.3 Irak ve Dış Mihrak.....	65
4.4.4 Muro Ve “Terörle Mücadele”	69
5. SONUÇ.....	72
EKLER.....	77
KAYNAKÇA.....	80

1. GİRİŞ

Kurtlar Vadisi, son yıllarda Türkiye’de en çok izlenen ve tartışma yaratan televizyon dizisinin adıdır. Aslında, birden fazla televizyon dizisinin yaklaşık 200 bölümü ve iki sinema filminden oluşan, geniş bir dizi ve film serisi bütünüdür. 2003 Ocak’ından, bu çalışmanın yapıldığı 2009 yazına kadar devam eden ve 2009 sonbaharında da devam edeceği ilan edilen Kurtlar Vadisi, birçok bakımdan ilgi çekici bir medya ürünü olmayı başarmıştır.

Kurtlar Vadisi’ni dikkat çekici bulmak için birçok neden bulunabilir. Reyting rekorları kıracak kadar çok izleniyor olması, medyada bolca yer bulacak kadar tartışma yaratıyor olması, şiddet içeriği nedeniyle itirazlara konu olması, hatta zaman zaman işlenen cinayetlere bile ilham verdiğinin söylenmesi, yer yer siyasetçilerin bile Kurtlar Vadisi hakkında konuşmak ve yapımcılarıyla görüşmek zorunda kalıyor olması, dizi yazarlarının ülke gündemine ilişkin birtakım mesajlar verdikleri iddiasında olması, bunlardan bazıları olabilir. Dizide şiddetin kullanılışı, milliyetçiliğe yer verilmesi ve erkek kimliğinin sunumu gibi başlıklar, akademik incelemelerin konusu olmuştur. Tüm bu özelliklerin her biri bir arada düşünüldüğünde, Kurtlar Vadisi, aslında her mesajı çok sayıda izleyiciye etkili bir şekilde ulaşabilen bir yapımla olarak, bu ilgiyi hak etmektedir.

Ülkenin siyasal gündemi, Kurtlar Vadisi dizi ve filmlerinin politik söyleminde geniş bir şekilde yer bulmaktadır. Bu kimi zaman mafyayla hesaplaşma (Kurtlar Vadisi), kimi zaman A.B.D.’nin Irak işgali (Kurtlar Vadisi Irak), kimi zaman terör sorunu (Kurtlar Vadisi Terör), kimi zaman dizinin senaristinin ifadesiyle “cinayetlerle Türkiye’yi karıştırmayı ve bölmeyi amaçlayan ‘derin çeteler’in röntgeni”¹ şeklinde olabilmektedir.

Medya ve siyaset ilişkisi, Türkiye örneğinde her zaman ilgi çekici bir tartışma konusu olabilmektedir. Son yıllarda da hükümetin medyayla ilişkileri, kimi medya gruplarının el değiştirmesi, “yandaş” ve “muhalif” olarak adlandırılan medya

---

¹ Abdullah Kılıç, “Kurtlar Vadisi ‘Kral Çıplak’ Dediği için Taşlanıyor”. *Zaman*, 21 Nisan 2007. <http://zaman.com.tr/haber.do?haberno=793896> (6 Eylül 2009), (par.1)

gruplarının ortaya çıkması, kimi ihale, vergi borcu, el koyma gibi meselelerle siyasetçilerle, devletle medya patronlarının ve holdinglerinin karşı karşıya gelmesi, sık yaşanan gelişmeler olmuştur. Ancak medya ile siyaset ve siyasal gündem arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar, genel olarak haber medyası ve medya organlarının yapısı üzerinde duran çalışmalar olmuştur.

Bu medya ve siyaset tartışmasının güncelliği içinde, en çok izlenen dizilerden birinin nereye oturduğu da ayrıca ilginç bir inceleme konusu olmayı hak etmektedir.

Televizyon dizisi ve sinema filmi serisinden oluşmasından dolayı, Kurtlar Vadisi'nin kurmaca bir eser olarak siyasal gündemle ilişki halinde olması ise, dikkat çekicidir. Kurtlar Vadisi'nin siyasal gündeme ilişkin söyleyeceklerini incelemek, medya ve kültür teorisi üzerine yapılan çalışmalardan yararlanarak, ilginç sonuçlar ortaya çıkarabilecektir.

Bu çalışma, Kurtlar Vadisi'nin siyasal gündemle ilgili duruşunun incelenmesi ihtiyacından doğmuştur. Devam eden sayfalarda, bu başlık altındaki dizi ve filmler incelenmiş, nasıl bir propaganda anlayışının ürünü olarak ortaya çıktıkları sorusuna yanıt aranmıştır.

Çalışmanın “Medya ve Siyaset” başlığını taşıyan ikinci bölümünde, iletişimin siyasal yansımalarını konu alan yapıtlar ele alınıp özetlenmeye çalışılmıştır. Dünyadan iletişim, siyaset ve propaganda üzerine teorilerin yanı sıra, Türkiye televizyonlarının yayıncılık anlayışını çözümleyen eserlere de yer verilmiştir.

“Siyasal Gündem ve Milliyetçilik” başlıklı üçüncü bölüm ise, Türkiye'nin siyasal gündemine kısa bir bakış attıktan sonra, kapsayıcılığı ve işlevselliği nedeniyle milliyetçilik kavramını öne çıkaran bir incelemeye yer vermektedir. Türk milliyetçiliğinin Türkiye'nin siyasal gündemindeki yeri özetlenmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölüm “Kurtlar Vadisi: Bir Analiz” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, Kurtlar Vadisi dizi ve filmlerinin genel bir panoraması çıkarıldıktan sonra, analiz kısmına geçilmektedir. Analizin ilk bölümünde alınan model, Herman ve Chomsky'nin “Bir Propaganda Modeli” çalışmalarında, özellikle haber medyası için kullandıkları süzgeçlere dayanmaktadır. Türkiye medyası ve onun içinde bir simge

olarak Kurtlar Vadisi, mülkiyet ve kâr yapısı, reklamlar, beslenen kaynaklar, tepki mekanizması ve antikomünizmden oluşan süzgeçler göz önüne alınarak çözümlenmeye çalışılmaktadır. Bu analizin devamında ise, Kurtlar Vadisi Irak ve Muro filmleri, ayrı birer eleştiride ele alınacaktır. Kurtlar Vadisi Irak, Polat Alemdar karakterinin bir “kurtarıcı” olarak çözümlenmesinin ve Kurtlar Vadisi serisinin milliyetçilik perspektifinden “dış mihrak” olarak A.B.D. ile ilgili politik vizyonunun anlaşılmasının zemini olarak işlev görecektir. Muro filminden ise, Kurtlar Vadisi mizahını anlamak ve Kurtlar Vadisi’nde Kürtlere bakışı incelemek bakımından yararlanılacaktır.

Bu incelemelerden çıkarılan sonuçlara Sonuç bölümünde yer verilecektir.

2. MEDYA VE SİYASET

Medya kelimesi, Latince’de “ortam” anlamına gelen medium sözcüğünün çoğulu olmakla birlikte, günlük dilde radyo, televizyon, gazete ve süreli yayınlar gibi kitle iletişim araçlarını karşılamaktadır. Bunlar toplumsal rolleri olan, hatta yer yer “dördüncü kuvvet” olarak nitelenen araçlar olduklarından, siyasetle az ya da çok ilişkide olmaları sık sık gündeme gelmektedir. Kitle iletişim araçlarının siyasetle ilişkisi denildiğinde siyaset kurumlarından çok siyasal düşüncelerin medya üzerindeki etkisi akla gelmektedir.

Medya ile siyaset ilişkisine dair, çokça araştırmadan söz edilebilmektedir. Bunu, bir yönüyle, kültür ve ideoloji arasındaki ilişkiyi sorgulayan çalışmalara doğru genişletmek mümkünse, diğer yandan da medyanın toplum içindeki yerini tartışan incelemeleri de dikkate almak gerekmektedir. İncelememizin konusu bir televizyon dizisi ve sinema filmlerinden oluşan serinin siyasal gündemle ilişkisi, siyasal gündemdeki yeri olduğundan dolayı, medya ve siyaset üzerine olabildiğince geniş başlayan bir çerçeveyi daraltmak daha anlamlı olacaktır.

Siyasal gündemle medyanın ilişkisi denildiğinde, öncelikli olarak akla gelen de, medyanın haber ayağı, televizyon haber bültenleri, gazeteler gibi organlar olmaktadır. Oysa, bu incelemeye konu olan, kurmaca bir dizi ve sinema filmleridir. Bununla birlikte, Kurtlar Vadisi birçok bakımdan ülkenin siyasal gündemiyle doğrudan bağlantı halinde olduğundan, onu sadece kurmaca eserlerin siyasal ve ideolojik yapısını incelemek bakımından bir analize tabi tutmak, eksiklik doğuracaktır. Denebilir ki, Kurtlar Vadisi’ni adeta haber alır gibi izlemek, ülkedeki gelişmeleri oradan “öğrenmek”, “bilinmeyen” birtakım gerçeklerin dizi aracılığıyla açığa çıkarılması gibi ilginç beklentiler doğmaktadır. Dizinin bu kadar uzun ömürlü ve etkili olmasında bu “sahici” yapısının payı, yadsınamaz. Bu nedenle, bu bölümdeki incelemelerde haberle dizi arasında, gerçeğe kurmaca arasında bir ayrım yapmaktansa, ikisine birden yer vermekte yarar görülmüştür.

Bu bölümde, Kurtlar Vadisi'nin siyasal gündemle ilişkisini anlamak için, medya, toplum, kültür, siyaset, ideoloji, propaganda arasındaki bağlantıları inceleyen belli başlı kaynaklara değinilmeye çalışılacaktır. Bu, her ne kadar tartışmanın kapsamını genişletecekse de, konuyu dağıtmaktansa, daha anlaşılır bir çerçeveye oturtmaya yarayacağı beklentisiyle yapılmaktadır.

2.1 Medya ve Toplum

Kanadalı ünlü iletişim bilimci Marshall McLuhan, yaklaşık kırk yıl önce, yeni iletişim teknolojilerini heyecanla selamladığı kitabında “Medium is the message” (1967) demekteydi. “İletişim ortamı, mesajın kendisidir” şeklinde çevrilebilecek bu görüşü anlattığı kitabı, Ünsal Oskay tarafından dilimize “Yaradığımız Medya”² adıyla kazandırılmıştır. McLuhan'a göre, “Benliğimizi tümüyle medya teslim” almıştır. “Kitle iletişim araçları kişisel hayatımız, siyasal, ekonomik, estetik, psikolojik, ahlaki ve etik hayat alanlarımızı öylesine yaygın biçimde etkilemektedir ki ilişmedikleri, dokunmadıkları, değiştirmedikleri hiçbir yanımız” kalmamıştır. “Yaradığımız medya”dır şimdi.³

McLuhan, kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkisi üzerine çalışan ne ilk, ne de son iletişimci olmuştur. Onun büyük bir heyecanla savunduğu çığır açan görüşleri, az ya da çok olmak üzere, alanda çalışan birçok insan tarafından anlaşılmakta, paylaşılmakta, geliştirilmektedir. “Yaradığımız medya” fikrine katılıp katılmamak değişmekle birlikte, medyanın siyasetle ilişkisi, siyasetin medya, medyanın siyaset üzerindeki etkisi, hepsinden önemlisi medyanın toplum üzerindeki siyasal etkisi, geçen yüzyılın başlarından bu yana birçok çalışmaya konu olmuştur.

A.B.D.'de kitle iletişim çalışmaları alanında eserler veren Harold D. Lasswell, iletişimin toplumsal rolü üzerine en çok referans verilen ilk araştırmalardan birini gerçekleştirmiştir. Lasswell'in ünlü sorusunun etkisi büyüktür: “Kim, kime, neyi hangi

---

² Marshall McLuhan, **Yaradığımız Medya**. 1. Basım. İstanbul: Merkez Kitapçılık, 2005.

³ McLuhan, s. 26

kanalla ve hangi etki ile söyler?” Lasswell bu formülle, medya toplumbilimine kavramsal bir çerçeve kazandırmıştır. ⁴

1948 yılında kaleme aldığı bir makalede iletişimin toplumdaki etkisini, üç başlıca işlevde toplamıştı Lasswell. Bunlardan birincisi, çevrenin gözetimi, yani toplumun ve onun parçalarının değerlerini etkileyen tehditleri ya da fırsatları açığa çıkarmak, izleyiciye sunmak şeklinde hayata geçmektedir. İkincisi, toplumun farklı kesimleri arasında çevreye tepki verirken bir bağıntı, bir korelasyon kurmaktır. Üçüncüsü ise, toplumsal mirasın iletimidir. Lasswell’e göre, demokratik toplumlar da dahil olmak üzere, sosyal süreçlerde toplumsal tercihler, aydınlanmaya ya iknaya dayalı oldukları koşullarda, iletişim süreciyle bağlantılı olarak ortaya çıkarlar. ⁵

Görüldüğü gibi Lasswell, iletişimin toplumsal etkisini “art niyetli” bir etkileme çabası olmaktan çok, doğal bir sürecin bir parçası, yerine göre toplumsal bir ihtiyaç olarak görmektedir. Toplumsal siyasetin, toplumsal iletişim olmadan düşünülemeyeceğini savunan yazar, toplumun devamlılığını bile bu sürecin hayata geçmesiyle açıklamaktadır.

Benzer görüşlere sahip sayılan bir başka Amerikalı araştırmacı olan Warren Breed ise, politikanın hayata geçirildiği basın mekanizmasının alt düzeylerdeki pratiğini incelemeyi seçmiştir. Tepedeki yöneticilerin politikayı seçip belirlediklerinden yola çıkan Breed, bunun yaşama geçtiği yer olan haber merkezlerinin, mesleki normlardan tabulara bir dizi nedenle bu politikaları uygulanabilir kıldığını açıklar. ⁶

Lasswell’in görüşlerini tamamlayan Breed, medyanın politikayı içselleştiren mekanizmasını ayrıntılı gerekçeleriyle ortaya koymuştur. Araştırmacılar, en tepeden en alttakine kadar belli bir amaca yönelen bireyler topluluğu olarak hareket eden medya kuruluşlarının şaşırtıcı, ya da aslında şaşırtıcı olmayan uyumunu açığa çıkarmaya çalışmıştır.

---

⁴ Armand Mattelart ve Michèle Mattelart. **İletişim Kuramları Tarihi**. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1998, s. 31

⁵ Harold Lasswell. “The Structure and Function of Communication in Society”. Wilbur Schramm(ed.). **Mass Communications** içinde. Urbana: University of Illinois Press, 1960. s. 119-120

⁶ Warren Breed. “Sociol Control in the Newsroom”. Wilbur Schramm (ed.). **Mass Communications** içinde. Urbana: University of Illinois Press, 1960. s.180

Alanın yine Amerikalı ünlü araştırmacılarından Paul F. Lazarsfeld ile Robert K. Merton ise, Columbia Üniversitesi profesörlerindedir. 1948 tarihli kitle iletişimi ve toplumsal eylem konulu çalışmalarında ekonomik iktidarın doğrudan sömürüyü azalttığını, buna karşılık psikolojik bir sömürü biçimine ağırlık verdiğini ve bunu da büyük ölçüde kitle iletişim araçlarını kullanarak yaptıkları propaganda ile gerçekleştirdiğini savunmuşlardır. Lasswell'in yaptığı çözümlenmeye, iletişimin üç işlevine bir dördüncüsünü ekleyen Lazarsfeld, "eğlendirme" işlevini katar. Üstüne de, bozuk, gizli ve görünür işlevler olduğunu varsayarak şemayı bir miktar karmaşıklaştırır. Lazarsfeld ve Merton, 1948 tarihli incelemelerinde kitle medyasının toplumsal işlevlerini üç başlıkla açıklamışlardır. Birinci işlev "Statü ihsan etme işlevi"dir. Buna göre, kitle medyası kamusal sorunlara, kişilere, kurumlara ve toplumsal hareketlere belli statüler atar. İkinci işlev "toplumsal normların uygulanması", üçüncüsü ise "uyuşturma işlev bozukluğu"dur.⁷

Alanın en önemli araştırmalarından biri, Lazarsfeld'in Bernard Berelson ve Hazel Gaudet ile birlikte 1940 yılının seçim kampanyasını araştırıp 1944 yılında "The People's Choice" adıyla yayınladıkları araştırmadır. Seçmenlerin oy verme davranışlarının ardındaki nedenleri sorgulamaya çalışan bir anket çalışmasına dayanan araştırmada, oy verme söz konusu olduğunda radyonun gazeteye göre daha etkili olduğu, küçük bir grup için de dergilerin önemli yer tuttuğu gibi sonuçlara varılmıştır. Dergilerin, radyo ve gazetelere göre daha az kişi tarafından takip edildikleri için, görece bir azınlık üzerinde olmakla birlikte uzun vadeli olarak değerlendirilebilecek etkileri olduğu ortaya çıkmıştır.⁸

Siyasi etki deyince oy verme gibi ölçülebilir ve doğrudan katılımı temsil eden örneklerin akla gelmesi ve araştırılması elbette anlaşılırdır. "The People's Choice" televizyonun olmadığı koşullarda, daha çok haberler üzerinden ortaya koyduğu siyasi etki analizinde birçok veriyi karşılaştırarak, doğrudan siyasi propaganda olmayan, seçimlerle ilgisi yok gibi görünen medya mesajlarının da politik etkisinin ve oy verme bakımından sonuçlarının olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmanın özellikle dergilerle

---

⁷ Paul Lazarsfeld. "Mass Communications". Wilbur Schramm (ed.). **Mass Communications** içinde. Urbana: University of Illinois Press, 1960. ss. 497-501

ilgili kısmı bunu göstermektedir. Bunun, bugün örneğin televizyon dizilerinin siyasi fikirlerin şekillenmesindeki rolünün uzun vadeli, seçim kampanyalarından bağımsız ancak etkili yapısını anlamak bakımından işlevsel sayılması gerektiği ortadadır.

Bu ünlü araştırmayı yapan gruptan Berelson'un bir başka çalışması, kamuoyunun oluşmasında iletişimin rolünü sorgulamıştır. Buna göre, Berelson, medya bir alanda ne kadar uzmanlaşırsa, etkisinin o kadar arttığı sonucuna varmıştır. Ayrıca medya sistemi içindeki rekabet ne kadar artarsa, yine etkisi de o kadar çok olmaktadır.⁹

1940'lardan bugüne, politika ve medya ilişkisi üzerine çok sayıda araştırma yapılmış, benzer sonuçlar güncellenerek, geliştirilerek ortaya çıkarılmıştır. Artık, denebilir ki, politikacıların kasıtlı olarak medyayı kullanarak sonuca ulaştıkları birçok veriyle ortaya çıkmış bir gerçektir. L. Bennett, "How Politicians Make the News?" (Politikacılar Haberleri Nasıl Yapar?) başlıklı makalesinde Ronald Reagan'dan başlayarak A.B.D. Başkanları Baba Bush, Clinton ve G.W.Bush'un sembol kullanımlarını incelemiştir. 1991'deki Körfez Savaşı'nın çok önemli bir örnek olduğunu vurgulayan Bennett, savaşın artık evlerimize kadar getirilebildiğine dikkat çekmiştir. 2003'teki Irak savaşı ise, yazara göre bunun zirvesidir, çünkü iliştilmiş muhabirlerle artık çatışma ile nefes kesmeden bir özdeşleşme yaşanabilmektedir. Bennett'in buradan çıkardığı sonuç, iktidarın politik aktörler tarafından yürütülen ve takip edilen bir iletişim süreci olduğudur. Yazar, haberi sadece olanların bir kaydı değil, kendi başına bir olay olarak niteler ve politikacılarla halkı iktidar mücadelesinde birbirine bağlayan siyasi sürecin bir parçası olduğunu öne sürer.¹⁰

Diğer yandan, verilmek istenen mesajların izleyicide aynı etkiyi yapıp yapmadığı bir başka tartışma konusudur. Çünkü politikacıların medya üzerindeki etkisi ya da medyanın görülebilir etkilerinden yola çıkılarak yapılan incelemelerin ortaya koyduğu sonuçlar bir yana, her zaman mesajların "beklenen" sonuçlara yol açtığını söylemek de mümkün değildir. Televizyonun çocuklar üzerindeki etkisini, özellikle şiddet bağlamında inceleyen bir çalışma, şiddet yayınlarının tahmin edildiği gibi bir

---

⁸ Paul Lazarsfeld, Bernard Berelson ve Hazel Gaudet. "Radio and the Printed Page as Factors in Political Opinion and Voting". Wilbur Schramm (ed.). **Mass Communications** içinde. Urbana: University of Illionis Press, 1960. ss. 520

⁹ Bernard Berelson. "Communications and Public Opinion". Wilbur Schramm (ed.). **Mass Communications** içinde. Urbana: University of Illionis Press, 1960, s.543

etkisi olmadığını ortaya koymaktadır. Daha doğrusu, etkinin yalnızca “şiddetin gösterimi” ile ölçülmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Şöyle ki, cezasız kalan ya da ödüllendirilen bir şiddet eylemi, çocuklar tarafından kopya edilebilmektedir. Ancak suçun medyadaki temsili, çocuklar üzerinde daha çok kurbanlara sempatiyle yaklaşma ve özdeşleşme şeklinde sonuçlara yol açmaktadır. Televizyonun yol açtığı şiddet eylemlerinin çocuklar arasında yüzde 5 civarında olduğu da araştırmamızın ortaya çıkardığı bir başka sonuçtur.¹¹

Araştırmayı sunan Graber, buradan medyanın siyasal toplumsallaşma ya da siyasal öğrenme üzerindeki etkisinin medya izleyicilerinin tamamı için aynı olamayacağı sonucunu varmaktadır. Medya, izleyicileri koşulları ve hayat tarzlarına göre farklı şekillerde etkilemektedir.

Medya ile siyasetin ilişkisi, medya ürünlerinin politik söylemi ve medyanın siyaset tarafından nasıl kullanılacağı üzerine geniş bir külliyata ilham vermiştir. Bu ilişkiyi olumlu ya da en azından yorumsuz bir şekilde ele alarak etkileri analiz eden birçok kişi olduğu, buraya kadarki sayfalarda özetlenmiştir. Öte yandan, Adorno, Althusser, Chomsky gibi birçok araştırmacı ve düşünür de, eleştirel yaklaşımları benimsemiştir.

2.2 Medya – Siyaset İlişkisinde Eleştirel Yaklaşımlar

1930’larda, medyanın “demokratik” etkilerinin A.B.D.’de liberal bilimsel çevrelerde tartışıldığı dönemde, Avrupa’da en çok öne çıkan görüş, Frankfurt Okulu’ndan yükselmekteydi. Popüler kültürün aynılaştırıcı etkilerine karşı, Adorno, Horkheimer gibi düşünürlerin öne sürdüğü başlıca tez, yukarıda andığımız araştırmamızın tam tersine kültürün aynılaştırıcı etkisi üzerine olmaktadır. Frankfurt Okulu’nun kimi temsilcileri, popüler kültürün eleştirel düşüncüyü ortadan kaldırıp bireyleri yabancılaştırdığını vurgulamakta, insanların “kültür endüstrisinin” pasif tüketicileri haline getirildiklerini söylemekteydi.

Adorno ve Horkheimer’in ünlü “Kültür Endüstrisi” makalesi, şöyle başlamaktadır:

---

¹⁰ Lance Bennet. **News: The Politics of Illusion**. 6. Basım. New York: Longman, 2004, s.120.

“Günümüzde kültür her şeye benzerlik bulaştırır. Filmler, radyo ve dergiler bir sistem meydana getirir. Bu alanların her biri kendi içinde ve hep birlikte bir söz birliği içindedir. Siyasal karşıtlıkların estetik ifadeleri bile bu çelikten ritme hevesle uymakta birleşir.”¹²

Bugün yapılan birçok tartışmaya açıklık getiren bu ünlü makalede yer alan görüşlerin hepsine yer vermek mümkün olmamakla birlikte, kısa da olsa değinmekte yapmakta yarar bulunmaktadır. Horkheimer ile birlikte yazmış olmalarına karşın daha çok Adorno'nun adıyla anılan yazıda, hâlâ eskimeyen ve sık sık başvurulan “Halk böyle istiyor” görüşüne de değinilmektedir. “Kültür endüstrisi sistemini sözde ve gerçekten destekleyen dinleyicinin ruh hali, o sistemin mazereti değil, bir parçasıdır” diyen yazarlar, ticari kaygılarla hareket edip bütün ürünleri aynı süzgeçten geçiren, sistematize eden mekanizmayı asıl sorumlu olarak görmektedirler.

Yukarıdaki bölümde anılan medya tartışmalarının çoğunu, haber üretme mekanizmasıyla ilgili çalışmalar oluşturmaktaydı. Adorno ve Horkheimer'in makalesinde “dinleyici” ifadesinin kullanılmasının nedeni ise, henüz televizyon bile yokken radyoyu temel alan bir inceleme yapılmasıdır. Ancak Adorno ve Horkheimer'in özellikle kültür incelemesi alanındaki ileri görüşlülüğü dikkate değerdir. Kültür endüstrisinin izleyici ile kurduğu ilişkiyi de önemseyen ve sık sık buna değinen Adorno ile Horkheimer, izleyicinin dış dünya ile filmler arasında kurduğu devam ilişkisini de ayrıca incelemektedir.

“Bütün dünya kültür endüstrisinin süzgecinden geçirilir. Film, gündelik algı dünyasının aynısını yaratmayı amaçladığı için, dışarıdaki sokakları az önce izlediği filmin devamı olarak algılayan sinema izleyicisinin bu bildik deneyimi, yapımcıların esas aldıkları kural haline gelmiştir. Yapım teknikleri, ampirik nesnelere ne kadar yoğun ve boşluk bırakmayacak biçimde kopyalayabilirse, dışarıdaki dünyanın

---

¹¹ Doris Graber. **Mass Media and American Politics**. Washington: CQ Press, 2002, s.23

¹² Theodor W Adorno. **Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007. s.47

beyaz perdede gösterilenin kesintisiz bir devamı olduğu yanılısamasını yaratmak da o kadar kolay olur.”¹³

Bu alıntıda da görülen “kültür endüstrisi” ifadesi, Adorno ve Frankfurt Okulu düşünürleri kadar bu konu üzerinde eser vermiş çok kişinin yararlandığı bir kavram olmuştur. Adorno başta olmak üzere Frankfurt Okulu düşünürleri tarafından ortaya atılan “Kültür endüstrisi” kavramsallaştırması, bizzat kültür alanına eleştirel bakışın bir yansımasından başka bir şey değildir. Kültür alanının da, toplumdaki diğer ekonomik sektörler gibi ücretli emek ve sermaye arasındaki karşıtlık ve çatışma üzerinden yeniden üretildiğini kast eden Adorno, “sanatın maddi üretim süreçlerine yenik düşmesini” anlatmaktadır. Bu görüşler, Adorno’nun da, bu alanda görüşlerini belirten birçok başka araştırmacı ve düşünür gibi etkilendiği Karl Marx’ın ve Marksizmin çözümlenmeleriyle paralellik göstermektedir.

2.2.1 Eleştirilerin Hedefi: Kapitalizm

İçinde yaşadığımız toplumun ekonomik temelli sınıfsal ilişkilerle anlaşılabilir ve açıklanabilir olduğunu 19. yüzyılda ortaya koyan Alman düşünür, yazar Karl Marx (1818-1883), düşünsel ve kültürel süreçleri de sınıf iktidarının bir parçası, bir yansıması olarak görmekteydi. Marx’ın izinden giderek oluşturulan ve iktidar mücadelesi veren toplumsal örgütlenmelerin yanı sıra, bu görüşten etkilenen çok sayıda bilim adamı ve aydın da olmuştur. Kültür ve medya alanındaki çalışmalar için de Marx’ın ideoloji konusundaki çözümlenmeleri, sıkça başvurulan bir rehber halini almıştır, hâlâ da bu özelliğini korumaktadır. Adorno’nun ve Frankfurt Okulu düşünürlerinin de aralarında bulunduğu birçok kişi, daha çok “Kapital” adlı eserinde kapitalizmin işleyişini anlatmasıyla tanınan Karl Marx’ın bu alandaki çalışmalarından etkilenmişlerdir. Marx’ın “Alman İdeolojisi” (1846) adlı eserinde “yanlış bilinç” olarak tanımladığı “ideoloji” hakkında söyledikleri, kısaca şöyledir:

“Egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda, egemen düşüncelerdir, başka bir deyişle, toplumun egemen maddi gücü

---

¹³ Adorno, s.55

olan sınıf, aynı zamanda egemen zihinsel güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda, zihinsel üretim araçlarını da emrinde bulundurur, bunlar o kadar birbirinin içine girmiş durumdadır ki, kendilerine zihinsel üretim araçları verilmeyenlerin düşünceleri de aynı zamanda bu egemen sınıfa bağımlıdır. Egemen düşünceler, egemen maddi ilişkilerin fikri ifadesinden başka bir şey değildir, egemen düşünceler, fikirler biçiminde kavranan maddi, egemen ilişkilerdir, şu halde bir sınıfı egemen sınıf yapan ilişkilerin ifadesidirler; başka bir deyişle, bu düşünceler onun egemenliğinin fikirleridirler.”¹⁴

Bu görüşler, bu bölümün başından beri andığımız görüşlerin hepsinden eski olmasına karşın, buraya kadar adı geçenlerin birçoğundan farklı bir ekole karşılık gelmektedir. Marx'ın izinden giderek sınıfsal bir bakış açısıyla medyanın etkisi sorununu değerlendiren araştırmacılar, birçok farklı eser verip bu meseleyi tartışmışlardır. Benzer sonuçlara vardıkları anlamına gelmese de, Marx'ın temel çözümlemesinden yola çıkıyor olmaları, farklı ülkelerden farklı düşünürlerin tartışmaya dikkat çekici katkılar yaptıklarını göz ardı edilemez hale getirmektedir.

2.2.2 Kültür Ve Medyaya Dair Sınıfsal Çözümlemeler

Bu düşünürlerden en bilinenlerinden biri de Fransız Louis Althusser'dir. Althusser, toplumdaki insanların birçok rolünün ve davranışının insanlara toplum tarafından verildiğini vurgulamaktadır. Ona göre, toplumun kendi imgeleminde bireyi nasıl gördüğünü anlamak önemlidir. Bu da kapitalist toplumda, daha çok “bencillik” özelliği olan bir özne olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵ Althusser, bu da dahil olmak üzere birçok inanın bize benimsetilen görüşler olduğunda ısrarlıdır. Bu bireyleri özneler olarak görme fikri bir ideoloji uygulaması tarafından telkin edilmektedir ve onun aracı da, Althusser'in deyişiyle “Devletin İdeolojik Aygıtları”dır (DİA). DİA, aileyi, medyayı, dinsel kurumları ve propagandasını yaptıkları düşünceler açısından en önemlisi eğitim sistemini içeren bir kurumlar bütünüdür. Öte yandan, bize “bencil” olduğumuzu düşündürten bir DİA yoktur. Aslında bu inancı biz, bir kız çocuğu, bir öğrenci, bir çelik işçisi, bir meclis üyesi olurken öğreniriz. Çünkü, asıl bu rolleri

¹⁴ Karl Marx ve Friedrich Engels. **Felsefe Metinleri**. 1. Basım. Ankara: Sol Yayınları, 1999, s.84-85

¹⁵ Louis Althusser. **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**. İstanbul: İthaki Yayınları, 2003, s.27

tanımlayan ve kişileri bu roller için eğiten aygıtlar, ayrıca bir mesai harcamadan bu ideolojik eğitimi de sağlamaktadır.¹⁶

Althusser'in ortaya koyduğu, belki öncekilere göre daha organize, kurumsal olarak da daha organize bir bilinçlendirme operasyonudur. Sadece üretim ilişkilerinin doğrudan yönlendirdikleri alanlar değil, aile gibi, eğitim sistemi gibi toplumsal alanları da, egemen sınıfın düşüncelerini topluma aşlamak bakımından medya kadar örgütlü bir kurum saymıştır.

Daha güncel isimlere doğru geldiğimizde ise, ilk karşımıza çıkanlardan biri, aslında bir dilbilimci olan Noam Chomsky'dir. Daha çok liberal ve medyanın "demokratik" yapısına dikkat çeken görüşlerin anavatanı olarak yukarıda A.B.D. sık sık anılmıştı. İncelememizde bu ülkeye dönüş, Chomsky ile gerçekleşmektedir. Chomsky ve Edward S. Herman'ın birlikte yazdıkları "Rızanın İmalatı / Kitle Medyasının Ekonomi Politikası" başlıklı kitap, özellikle Amerikan politikalarının dünyaya yayılma biçimlerini teşhir eden bir başvuru kaynağı haline gelmiştir. Bu kitapta yer alan ve medya üzerindeki seçkinler hakimiyeti ve muhaliflerin marjinalleştirilmesinin kökenlerini sorgulayan "Bir Propaganda Modeli" makalesi, adından da anlaşılacağı gibi medya eliyle yürütülen propagandayı algılamak için bir model önerir. Modelin belli başlı "süzgeçleri" şu başlıklar altında toplanır:

1) hakim kitle medyası firmalarının büyüklüğü, tekelleşmiş mülkiyeti, sahibinin serveti ve kâr yönelimi,

2) kitle medyasının temel gelir kaynağı olarak reklamcılık,

3) medyanın, hükümet, iş dünyasının, bu temel kaynakların ve gücün faillerinin finanse ettiği ve onayladığı "uzmanların" sağladığı bilgilere dayanması,

4) medyayı disiplin altına alan bir araç olarak "tepki üretimi",

5) ulusal bir din ve denetim mekanizması olarak "antikomünizm"."¹⁷

---

¹⁶ Althusser s.27

Chomsky ve Herman, kitapta, bu modele dayanarak Üçüncü Dünya seçimleri, Papa suikasti, Vietnam savaşı gibi kimi alanlarda üretilen haberleri incelemeye almıştır. Bu incelemelerde de daha ayrıntıyla görüldüğü gibi, model, kapitalizm gibi ortak bir şemsiye bulunduğu sürece, birçok farklı ülkede, farklı konularda benzer tepkilerin verilip benzer sonuçlara ulaşıldığını göstermektedir. Bir model önerileri ve “antikomünizm” gibi genele dair vurguları özellikle yapmalarını mantıksal bir temele oturtan yazarlar, “Manipülasyon ve sistematik tarafgirlik modelini görebilmek için tek tek haberleri izleyecek mikro bir yaklaşımın yanı sıra, medyanın işleyişiyle ilgili makro bir bakış da gereklidir”¹⁸ demektedir.

Kapitalist toplumsal sistemin sınıfsal yapısını, medya ve kültürün toplumsal konumunu anlamak için elzem bir veri olarak kabul eden başka birçok düşünür daha bulunmaktadır. Buraya alınanlarla, Kurtlar Vadisi dizisinin incelemesi için gerekli olacak çerçevenin belirginleşmesi amaçlandığından, başka örneklerle genişletmek yerine bu özetle yeterli olacaktır. Kurtlar Vadisi gibi bir “mafya dizisi”ni kültür endüstrisi ya da devletin ideolojik aygıtları gibi kavramlarla bir arada düşünmek, dizinin mesajını çözümlemek için ufuk açıcı olabilecektir. Bir televizyon dizisi ya da sinema filmi ile yönetici sınıfların politikaları ve niyetleri arasında bağlantılar olup olmadığı, bir inceleme konusu olmayı hak etmektedir.

2.3 Türkiye Medyası ve Siyasal Yapı

Dünyada sürdürülen medyanın etkisine ve politik söyleme ilişkin tartışmalar, elbette Türkiye’yi de ilgilendirmektedir. Ülkemizde bu alandaki çalışmalar, özellikle özel televizyon kanallarının açıldığı ve iletişim fakültelerinin konuyu daha sıkı bir biçimde gündemlerine aldığı 1990’lı yıllardan itibaren yapılmıştır. Dünyada alana dair üretilen teoriler dikkate alınarak, birçok inceleme üretilmiştir.

Öğretim üyesi Sevilay Çelenk, “Televizyon, Temsil, Kültür” adlı kitabında 1990’lı yıllardaki sosyokültürel iklim ve televizyon içeriklerini incelemiştir.

---

¹⁷ Noam Chomsky ve Edward S. Herman. **Kitle Medyasının Ekonomi Politikası Rızanın İmalatı**. İstanbul: Aram Yayıncılık, 2006, s. 81-82

¹⁸ Chomsky ve Herman, s. 82

Televizyonu, bir kitle iletişim aracı olarak “hakiki değerinin ötesinde” olarak değerlendiren Çelenk, bunu 1980 sonrasının “bireyciliğin kutsandığı” kültürel ortamıyla ilişkilendirerek açıklamaktadır. Çelenk’in çalışması, özellikle özel televizyonların ortaya çıkış yıllarına denk gelmesinden dolayı, biraz da Türkiye’de özel televizyonculuğun tarihini anlatmaya girişmiştir. Çelenk, özel televizyonculuğun gelişiminin, Özal dönemi ile birlikte serbest girişimin, kâr kaygısının ve piyasanın yüceltilmesiyle nasıl paralel işlediğini incelemektedir. Kitapta ele aldığı televizyon dramalarına örnek olarak Asmalı Konak dizisini seçen Çelenk, diziyi şöyle değerlendirmektedir:

“Asmalı Konak, ortak yaşam dünyasının katı gerçekliği içinde bütün mümkün ‘olmayanların olduran’ fantastik bir yaşam dünyasını, üstelik yakın bir uzaklığın uzamında kuran bir dramatik yapımlar olarak oldukça yeniydi. Mitsel karakteri biraz da anlatının yaşam dünyasını, aslında bir ‘hiçbir yer’ olan bu sinematografik dünyada kurmasıyla ilişkiliydi. (...) Bu fantastik uzamda, özellikle ‘aşağıdakiler’ olarak tanımlayabileceğimiz hizmetkarlar, şoförler ve mutfak çalışanlarının dünyasında kurgulanan bir sahiçilik aracılığıyla izleyiciye, gerçek ve fantastik olan arasındaki sınırın durmadan aşıldığı bir ‘geçişler ritüeli’ de sağlanıyordu.”¹⁹

Asmalı Konak’ın bu konumu, elbette yerli dramaların Türkiye televizyonlarında tuttuğu yerden ayrı düşünülemez. Sevilay Çelenk’in çalışmasında özellikle ağırlık verdiği konulardan biri olan dramalar, ona göre “televizyonun hikaye anlatma sisteminin en dolaysız anlatılarından biri”²⁰ olarak işlev görmektedir. Dizilerin de içinde bulunduğu birçok program türü, Çelenk’e göre “toplumsal yaşamın yoksunluklarını ikame etmek” amacına hizmet etmektedir.

Bütün bu süreçten, Sevilay Çelenk başlıca iki sonuç çıkarmaktadır. Ona göre, ulusal televizyona mevcut karakterini kazandıran iki temel eğilim, “seriyalleşme” ve

---

¹⁹ Çelenk, Sevilay. **Televizyon Temsil Kültür 90’lı Yıllarda Sosyokültürel İklim ve Televizyon İçerikleri**. 1. Basım. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2005, s.320

²⁰ Çelenk s. 321

“televizyonun kültürel forumunun sınırlandırılması”dır²¹. Seriyalleşme kavramını Çelenk şöyle tanımlar: “Seriyalleşme, televizyonun farklı tür ve formatlardaki programlarının benzer bir devamlılık mantığı içinde ve ‘anlatısal’lığı öne çıkaran bir biçimde kurgulanmasıdır.”²² Bunun unsurlarını ise, aşırı dramatize edilmiş televizyon metni, türlerin tahrif edilmesi, melezleşmesi, televizyon metninin tele-fabrik üretimi olarak açıklamaktadır.

Özellikle türlerin tahrif edilmesi ve melezleşmesi, Kurtlar Vadisi dizisinin siyasi anlamını anlamamız bakımından önem taşımaktadır. Çünkü, bir televizyon dizisinden “normal” koşullarda kurmaca bir hikaye anlatması beklenebilir, ancak Kurtlar Vadisi ve onun benzeri Türkiye televizyonlarına ait dizilerde, gerçeklikle iç içe geçme hali ilginç sonuçlara yol açmaktadır. Adorno’nun vurguladığı özdeşleşme, bu örneklerde, diziden “haber” alma, dizide yer alan kurmaca karakterin “gerçekte kim” olduğunu tartışma, güncel gelişmelerin izlerini hemen o haftaki bölümde görme, giderek siyaset bilgisini Kurtlar Vadisi ile güncelleme ve tartışma şeklinde bile yol alabilmiştir. Bu nedenle, medyanın etkisi üzerine verilen örneklerde, diziler gibi kurmaca programlar kadar haberler ve haber metinleri kastediliyor olsa da, bu “melezleşme” iki alanın birlikte tartışılabilmesini olanaklı hale getirmektedir. Hatta, Kurtlar Vadisi örneğini incelerken, tam da bu nedenle, haber metinleri üzerine yapılmış tartışmaları es geçerek popüler kültür ve sinema üzerine teorilerle sınırlı bir inceleme yapmak, işin bir yanını eksik bırakmak anlamına gelecektir. Kurtlar Vadisi programının haber gibi olmak gibi bir iddiası hiç olmasa bile, izleyiciler tarafından konduğu yer itibarıyla o yöne doğru genişleyen bir incelemeyi hak ettiğini söylemek yanlış olmaz.

Sevilay Çelenk’in melezlik teorisinin ardından Türkiye medyasını ve yayıncılık politikalarına geri dönersek, anmamız gereken önemli bir isim de, Beybin Kejanlıoğlu’dur. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi’nde öğretim üyesi olan Kejanlıoğlu’nun doktora tezinden kitaplaştırdığı “Türkiye’de Medyanın Dönüşümü” 1980’li yılların ardından Türkiye medyasının geçtiği safhaları incelemektedir. Kejanlıoğlu’nun incelemeye aldığı dönem, 1980-1994 dönemidir, ki bu döneme 12 Eylül darbesi, Özal iktidarı, ardından bu iktidarın çabasıyla özel televizyonların kuruluş

---

²¹ Çelenk s. 332

²² Çelenk s. 333

yılları denk gelmektedir. Yayıncılık politikasının özelleştirme ve tecimselleştirme politikasıyla bitişik olduğunu belirten Kejanlıoğlu “görünürde bir politikanın olmayışı da bir politikadır” tespitinde bulunmaktadır.²³

Kejanlıoğlu’nun yayıncılığı tartışırken başvurduğu “milli güvenlik” konsepti de dikkate değerdir:

“Yayıncılık, Türkiye’de hiçbir zaman öncelikli bir düzenleme konusu olmamış; radyo ve televizyon, hükümetlerin icraat duyurma ve kamuyu ‘güdüp yönlendirme’ araçları olarak görülmüştür. Askeri tedbirler, yayın politikaları ve ‘fili’ durumlar, ulusal kimlik inşasındaki ideolojik ‘işlev’i sorunlu olan Türkiye radyo ve televizyonunun ‘fiilen’ küresel kapitalizm bağlamına oturmasının göstergeleri olarak işler. 1990’larda Türkiye’de radyo ve televizyon politikası, bir yandan simgelerin kullanım haritaları açısından, İslami ve milliyetçi akımlarla eklemlenen bir tüketim kültürü politikasının parçasıdır. Öte yandan ‘güdüp yönlendirme’ gücü vurgulanan yayıncılık, ‘milli güvenlik’ gerekçesiyle kontrol altına alınması gereken bir alandır.”²⁴

Tüketim kültürü ve tüketim toplumuna ilişkin, yukarıda Adorno’dan alıntılanan görüşleri de Türkiye için geçerli olarak anan Kejanlıoğlu, çalışmanın medyanın mülkiyet yapısına ilişkin söylediklerinin genel olduğunu kabul etmektedir. Kültür endüstrisi tezinin yanında “politikasızlık” ya da politikasızlık görüntüsü de olsa devletin milli güvenlik hassasiyetinin Türkiye’deki yayıncılık anlayışını anlamak bakımından önemli bir veri olduğu Kejanlıoğlu tarafından ortaya konmaktadır. Kejanlıoğlu, birbirini geren iki olgunun tam ortasında, değişmeyen sürecin kapitalizm olduğunu da vurgulamaktadır.

Kurtlar Vadisi örneğinde inceleyecek olursak, eleştirilerin daha çok “reyting kaygısı” üzerinde duruyor olması, kültür endüstrisinin kısa vadeli ticari kaygılarla hareket ettiği, Kurtlar Vadisi’nin politikalarına da bunun yön verdiği gibi bir görüşe yol

---

²³ Beybin D. Kejanlıoğlu. **Türkiye’de Medyanın Dönüşümü**. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 200

açabilirdi. Ancak Çelenk ve özellikle de Kejanlıoğlu tarafından vurgulandığı üzere, burada politik kaygıların, özellikle de “milli güvenlik” olarak kendisini gösteren ideolojik altyapının etkisini görmezden gelmek mümkün değildir. Reyting kaygısı yorumlarına karşı biraz daha temkinli olmakta yarar bulunmaktadır.

Bunu göz önünde bulundurarak, Türkiye medyasının güncel sorunlarına ilişkin yazıların yer aldığı birkaç kitap da incelendiğinde, medyanın ideolojik altyapısı meselesi daha dikkat çekici bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

2.3.1 Türkiye’de Medya-Siyaset İlişkisi Örnekleri

Akademik araştırmaların yanı sıra, birçok yazarın Türkiye medyasına ilişkin “alaylı” incelemeleri de kitaplara konu olmuştur. Dizilere, ünlülere, haberlere dair yazılanlara bakarak medyanın bir fotoğrafını görmek de mümkündür elbette. Medya ve kültür üzerine genel sonuçlar kadar, belli somut olaylara ilişkin incelemelerin de çalışmamıza katacakları olabilecektir.

Aydın Çubukçu’nun “Kültür ve İdeoloji Sorunları” eseri, daha çok 12 Eylül sonrası medya ve kültür dünyasının gelişmelerini ele alan yazılarla dolu bir çalışmadır. Kejanlıoğlu’nun andığı gibi politikanın medya üretimindeki yerini daha iyi anlamak bakımından Çubukçu’nun verdiği bir örneği anmak yararlı olabilir. 12 Eylül’den sonra Kibariye’nin çıkışını ve arabesk müziğin dönemin ruhuna uygunluğunu anlatan Çubukçu, şöyle bir açıklama yapar:

“Kibariye’nin emir ve komuta ile şarkı yaptığını, çünkü rejimin toplumu yönlendirmek için buna ihtiyacı olduğunu söylemiyorum. Bu çok kaba bir yorum olur. Politika ile kültür arasında bu türden bir ilişki kurulması, politikanın hareket ettiği zeminin kendi ürünleriyle ona uygun cevaplar üretmesinden daha az rastlanan özel bir olaydır. Kibariye, Tatlıses vb. gibi olaylar, ikinci türdendir. Ama bu onların 12 Eylül politikalarıyla toplumsal etki bazında birleştikleri; bu anlamda

---

²⁴ Kejanlıoğlu s.201-202

da 12 Eylül politikalarının ürünü oldukları gerçeğini değiştirmez.”²⁵

Yayıncılık politikası üzerine konuşurken, böylesi bir hatırlatma, ortaya çıkan ürünlerle üretilen politika arasındaki ilişkiyi sorgulamak bakımından oldukça anlamlıdır. Bir kültür ürününün, sanatçının, medya yayınının, ülkeyi yönetenlerin uyguladığı politikaların bir sonucu, yardımcısı vs. olduğunu öne sürmek, onların görüşmeler sonucunda planlı olarak bu üretimleri gerçekleştirdiği anlamına gelmemektedir. Ancak fikri bir birliktelik, böylesi bir politik uyuma zemin hazırlamaktadır.

Hasan Bülent Kahraman ise, televizyon dizilerine ilişkin çözümlemesiyle konumuz açısından önemli sözler söylemektedir. Kahraman, İkinci Bahar dizisine ilişkin tartışmalara dair yazdığı yazısında, Türkiye yapımı televizyon dizilerinin “arkası yarın” mantığıyla ve birçok bakımdan 19. yüzyılın romanlarının devamı olduğu görüşünü ortaya atmaktadır. “Aynı serüven anlayışı, aynı entrika mantığı, aynı heyecan dozu bu dizilerin izleyenleri kısı kıvrak yakalamasında etken oluyor” diyen Kahraman, dizilerin hangi kültürün devamı olduğunu şöyle özetlemektedir:

“Dolayısıyla televizyon filmciliğinde teknik ve yapısal yeniliklere gitmek son derece zordur ve pek az görülen bir olgudur. Televizyon dizilerinin bunca ilgi toplamasının ana nedeni de bu ‘aşinalık’tır. Bütün bunlarla birlikte bakınca televizyon estetiğinin aslında eski/miş bir estetik olduğunu üstüne basa basa söylemek gerekir. 19. yüzyıl romancılığını da bu yanıyla kullanır televizyon. Öylelikle orta sınıfi yaslanır, onun kolayca kaçan estetik tercihleriyle, zihniyetiyle bütünleşir, asla ‘aykırı’ bir boyut içermez, gelenekseldir, ortalama ve yaygın ahlak anlayışına bağlıdır, algılanması, izlenmesi kolaydır, deneyelliğe ise sıkı sıkıya kapalıdır.”²⁶

²⁵ Aydın Çubukçu. **Kültür ve İdeoloji Sorunları**. 2. Basım. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 1995, s.13

²⁶ Hasan Bülent Kahraman. **Kitle Kültürü Kitlelerin Afyonu**. 1. Basım. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2003, s. 161-162

Diziler hakkında varılan bu yargıların, 19. yüzyılın roman estetiği konusundaki çözümlmelerine büyük ölçüde dayansalar da, birçok açıdan rehber olacak önemdedir. Aslında birçok dizi “yeni” olmak gibi iddialarla ortaya çıkmakta, yarattığı tartışmalar, örneğin “ortalama ve yaygın ahlak anlayışına” aykırı oldukları için çıktığı sanılmaktadır. Oysa, Kahraman’ın belirttiği gibi, bütün bunlar, böylesi geleneksel ve tekrara dayalı bir kültürün parçalarından ve sonuçlarından başka bir şey değildir.

2000-2005 yılları arasında bütün televizyonları denetleyip cezalandıran Radyo Televizyon Üst Kurulu’nda (RTÜK) Başkan ve üye olarak görev yapmış olan Nuri Kayış’ın televizyona ilişkin yazılarını topladığı kitabında, yukarıda sözü edilen “reyting uğruna” görüşü egemendir. Son yılların televizyon fenomenlerinden biri olan “Sırlar Dünyası” ve benzeri programlara ilişkin bir yazı kaleme alan Kayış, burada kürtajla ilgili bir bölümde kardeşini öldüren bir çocuğun anlatıldığını özetlemektedir. Kayış, bu hikayenin “biraz kürtaj karşıtlığından, daha çok da reyting kaygısından Yunan tragedyalarına taş çıkartacak” bir karaktere büründüğünü savunmaktadır. Kayış, bu tür programların da muhafazakar olarak kabul edilen televizyon kanallarında “bazen dini motiflerle süslü, bazen korku verici, bazen gizemli hikayeler” anlattığını öne sürmekte ve sözü şöyle bitirmektedir: “Tabii ki hepsi reyting uğruna.”²⁷ Böylesi ideolojik yanı güçlü bir yayının bile “reyting uğruna” ifadesiyle yorumlanması, dikkat çekicidir.

Kayış, “Katil Doğanlar” filminin televizyonda yayınlanışının da, gerçekte işlenen bir cinayetler dizisine benzeterek, filmin yayını eleştirir. Kurtlar Vadisi’yle ilgili eleştirilerle benzerlik taşıdığından, üstelik dünyaca ünlü ve kült kabul edilen bir film olduğundan bu filme ilişkin eleştiriler dikkat çekicidir. Bu filme RTÜK Kanunu’nun 4’üncü maddesinin K, V ve Z bentlerine göre ceza verilmiştir. Bunlar, tekrarlamak gerekirse Oliver Stone’un yönettiği, Quentin Tarantino’nun yazdığı, dünyaca ünlü, birçok ödül almış ve şiddet üzerine önemli sözler söylediği, onun toplum tarafından yeniden üretilen yapısını eleştirdiği düşünülen bir filmin yayınına verilmiş bir cezadır. Cezalar, Kayış’ın hatırlattığı ve onayladığı kadarıyla şöyle gerekçelere dayanmaktadır: “Kişileri suç işlemeye yönlendirecek nitelikte yayın” (K bendi), “şiddet kullanımını özendirerek nitelikte” (V bendi), “gençlerin, çocukların fiziksel, zihinsel ve

---

²⁷ Sedat Nuri Kayış. **Tanrım Reytingimi Korum**. 1. Basım. İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2007, s. 110

ahlaki yönde gelişimini olumsuz yönde etkileyecek” (Z bendi) yayınlar yapıldığı kararı verilmiştir.

Nuri Kayış, doğrudan bu cezalara ilişkin bir söz söylemeyip sadece hatırlatsa da, filmin konusunu uzun uzun anlatıp, bir de gazete haberini anlattığı yazısında, filme ilişkin eleştirisini şöyle ifade etmektedir: “Sizi bilmem ama ben gerçek cinayetler ile Katil Doğanlar filmindeki cinayetleri birbirine çok benzettim. Acaba iki gerçek katil, söz konusu filmi izlemişler miydi, bu filmde esinlenmişler miydi?”²⁸

Bu eleştiriler, Kurtlar Vadisi’ne ilişkin tartışmalarda da sık sık “esin verme” bakımından tekrarlanacağı için, ilginç bir örnek oluşturmaktadır.

2.4 Türkiye Medyasının Politik Söylemi

Türkiye medyasına ilişkin yukarıda örneklerine yer verilen tartışmaları toparlayacak çözümler için, medyanın siyasal etkisi konusuna, özellikle Türkiye medyası evreninde geri dönmekte yarar bulunmaktadır. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi’nden Doç. Ayşe İnal’ın “Medyanın ‘Etkisi’ Sorunsalına Başka Bir Bakış” makalesi yukarıda genel teorisine yer verilen, ardından Türkiye mediasındaki somut tartışmalar hatırlatılan konuda önemli sonuçlar çıkaran bir çalışmadır.

Eski RTÜK Başkanı Nuri Kayış’ın bıraktığı yerden sürdüreceğ olursak, kitle iletişim araçlarının muhatap olduğu eleştiriler, İnal’a göre özellikle medyanın taraflılığı ve şiddete yönlendirici etkileri üzerinde durmaktadır. İnal, burada, “Türk aile yapısına, genel ahlaka, kamu düzenine aykırı ve zararlı içerikler” benzeri maddeleri hatırlatmaktadır. İnal’a göre burada önemli nokta, bütün bu iddiaların siyasal otoriteler tarafından yasaklamacı anlayışları meşrulaştırmak amacıyla kullanılmasıdır. Hatırlanacağı üzere, yukarıda Nuri Kayış da bir filmde yola çıkarak kanalın ceza almasından söz etmekteydi.

İnal’ın burada dikkat çektiği nokta, yasaklamacı anlayışı savunanların düştüğü hatada odaklanmaktadır. Bu da, İnal’ın ifadesiyle “bütüne değil, parçalara odaklanmak” şeklinde gerçekleşmektedir. İnal şöyle devam etmektedir:

---

²⁸ Kayış, s. 41

“Bu tarz bir anlayışın sonunda ortaya çıkan cezalar/sansür, medya kurumlarının eleştirilerine hedef olsa da, onlar da bu parçalı bakıştan kendilerini kurtaramıyorlar ya da aslında kurtulmak istemiyorlar. Çünkü sorunu bütünlüğü içinde kavrayıp/kavratmak yerine, onu olgular arasındaki sebep-sonuç ilişkilerini kopartacak şekilde parçalayan bu yaklaşım, durumun genel bir medya eleştirisine dönüşmesini engellemekle kalmıyor, medya kuruluşlarının yayın politikalarının/içeriklerinin biçimlenişinin arkasında yatan kar mantığını da gözlerden saklıyor.”²⁹

Buradan çıkarılacak sonuçlardan biri, “yasaklayıcı” sonuçlara yer verecek eleştirilerden kaçınmanın yanı sıra, bir programın eleştirisinde bir bütün olarak medya tutumunu göz önüne almanın da önemli olduğu olmalıdır. İnal, medya eleştirisinde göz ardı edilen tek konunun bu olmadığını söyler. “Siyasal yanlılık” konusunda da liberal yaklaşımın siyasal yanlılığı belirli bir partinin taraftarı olmaya indirgediğine vurgu yapan İnal, yanlılık bu biçimde tanımlandığında kimi konuların tartışma dışı kaldığını hatırlatmaktadır. Bunların başında da neden medyanın hep statükodan yana olduğu gelmektedir. Eşitsizlikleri sorgulama dışında bırakmak gibi belirgin bir tutumu olmasına karşın medya eleştirilerinin bunu göz ardı etmesine ve daha ayrıntıya ilişkin olan belli bir partiyi desteklemek, belli bir programda belli yanlılara düşmek gibi konularda takılı kaldığını belirtir. Bunu da, İnal, “medya kuruluşlarının çıkarlarının mevcut siyasal/ekonomik güç ve iktidar merkezleriyle iç içe geçmiş olmasından kaynaklanan yapısal bir yanlılık”³⁰ olarak tanımlamaktadır.

İnal’ın medya ve şiddet ilişkisine dair söyledikleri de konumuz açısından özel önem arz etmektedir. Çünkü şiddet meselesi, Kurtlar Vadisi dizisine ilişkin medyada çıkan eleştirilen hemen hepsinde yer alan, en çok öne çıkan konuların başında gelmektedir. İnal’ın bu konudaki eleştirileri de yine “parçalı bakış” olarak nitelediği yaklaşımda yoğunlaşmaktadır.

---

²⁹ Ayşe İnal. “Medyanın “etkisi” sorusuna başka bir bakış”, **Medya ve Toplum**, Sevdâ Alankuş (dr.). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2003, s. 63

³⁰ İnal, s.65-66

Yukarıdaki örneklerde de gördüğümüz gibi, İnal, şiddet konusunda medya tutumunun, medyada gösterilen şiddetin toplumda şiddetin artmasına neden olacağı varsayımıyla eleştirilere konu olduğunu belirtmektedir. İnal şöyle devam etmektedir:

“Ancak basitleştirici, bir anlamda da işin kolayına kaçan bir genellemeye dayanan bu yaklaşım içinde, ne şiddetin bir kavram olarak ayrıntılı biçimde tartışıldığını, ne de şiddeti kullanan öğelerin, şiddetin toplumsal/siyasal/ekonomik nedenlerinin ve sonuçlarının tartışmaya açıldığını görüyoruz.”³¹

Bunun bir çelişkiye neden olduğunu, İnal çok açık ve başarılı bir şekilde açıklamaktadır. Çünkü, gazetecilere daha iletişim fakültelerinde bir olayın olumsuz yönünün haber taşıdığı öğretilmektedir. Buna göre, şiddetin kendisi zaten haber olmalıdır. Eleştirilere konu olan şiddet öğeleri sadece haber bültenlerinde değil, daha çok Kurtlar Vadisi örneğinde görüldüğü gibi dizi gibi programlarda yer almasına karşın, İnal bunu şiddet olgusunun habercilikle iç içe geçmiş olması dolayısıyla şiddeti medya pratiğinin dışına atmanın zorluğuyla açıklamaktadır. Burada şiddet tartışması için yeni bir kriter önerisi, “meşruiyet” vurgusunu gündeme getirmektedir:

“Oysa şiddet ve medya, şiddet içeren içerikler ve toplum üzerine etkileri gibi bir tartışmaya odaklandığımızda – eğer şiddeti haber olmaktan çıkarmayacaksak- üzerinde asıl durmamız gereken, medya tarafından hangi şiddet biçimlerinin suç olarak tanımlandığı ve hangi şiddetin meşru bir şiddet olarak sunulduğudur. Bu ayrım sadece haberler için değil, pek çok farklı medya anlatısı/türü için de benzer biçimde geçerli ve yararlı bir ayrımdır. Bu açıdan bakınca, medya bize sadece “şiddeti” sunmaz, hangi şiddetin suç, hangi şiddetin meşru olduğunu da söyler.”³²

---

³¹ İnal, s.66

³² İnal, s.67-68

İnal'ın yaptığı sadece haber için değil diğer türler için de geçerli olduğu vurgusu, Kurtlar Vadisi konumuz açısından önem taşımaktadır. Kurtlar Vadisi'ne ilişkin şiddet eleştirilerinin “kafaların kesildiği”, kanın akıtıldığı sahnelere yoğunlaştığı ve “sadece şiddet” vurgusunu taşıdığı düşünülürse, “meşru şiddet” kriterinin bu tartışmaya getireceği açılım ortadadır. Çünkü işkence sahneleri kadar, şiddetin ne için uygulandığı, kimin ne uğruna savaştığı konusu, Kurtlar Vadisi dizisinde kafa karıştırıcı bir özellik taşıma eğilimindedir. Dördüncü bölümde de yer verilecek örneklerde, kimileri tarafından terörü övmek ve özendirmekle suçlanan dizi, kimilerince derin devletin yanını tutmakla eleştirilmektedir. Bu durumda hangi şiddetin suç, hangi şiddetin meşru olduğu tanımı, bunca şiddet eleştirisine karşın Kurtlar Vadisi tartışmalarında aslında pek ele alınmamış olduğundan dolayı, epey açıklayıcı olmayı uygundur.

Medyanın siyasal söylemine ilişkin önemli bir araştırma da, İstanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim görevlisi Esra Ercan Bilgiç'e aittir. “Televizyon haberlerinde milliyetçilik” alt başlıklı bir inceleme yapan Bilgiç, Abdullah Öcalan'ın İtalya'da yakalandığı ve Türkiye'ye getirildiği dönemde Türkiye televizyonlarındaki haberleri konu edinmiştir. Dönemden seçtiği bir grup televizyon haberini Hollandalı araştırmacı Van Dijk'in yöntemine göre söylem analizine tabi tutan Bilgiç, haberlerin ulusal kimliği yeniden inşa etmede üstlendikleri işlevi de bir anlamda bu haberler üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Televizyon haberlerinde bu dönemde böyle baskın bir söylem olduğu tespitini yapan Bilgiç, haber dışındaki medya üretimlerinde de benzer araştırmaların yapılabileceğini hatırlatmaktadır.

Kitabın önsözünde, yine İstanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden Dr. Esra Arsan'ın Bilgiç'in çalışmasında yer alan haberleri ve ortaya çıktıkları süreci özetleyen sözleri, komik olmaktan çok trajik derecede düşündürücüdür aslında:

“Türkiye’de televizyon haberciliği tarihine ‘altın harflerle’ geçecek olan bu dönemde, haber merkezlerinin acayip ‘yaratıcı!’ ama bir o kadar da ‘matrak’ haber üretebilme becerilerini de yeniden hatırlatıyor bize Esra Ercan Bilgiç. Öcalan’ın İtalya’da bulunduğu süreçte fotomontaj yardımıyla neron kılığında ekrana çıkıp ‘kendinizi yakmayın’ diyen Öcalan mı istersiniz, Massimo Dalema’yı Maksimum Dallama olarak

ekrana taşıyan Star televizyonunu mu... Galatasaray-Juventus maçı öncesinde 'Apo Juventusluymuş' haberiyle başlayıp, maçtan sonra saçlarını yolarak 'Bijinetti Juve' sloganı atan Öcalan'ı mı... Bu komik gazetecilik pratikleri Öcalan'ın boğazına çekirdek kaşması ve Ayfer Kaya'nın sırtına vurarak genzini temizlemesine yardımcı olması 'önemli' detaylarla devam ediyor. Burada asıl önemli olan, bu haberlerin yayınlandığı dönemde, Türk insanının farkında olmadan İtalya ve İtalyanlar aleyhine büyük bir nefret kampanyasına sürüklenmiş ve gruplar halinde sebze halini basarak İtalyan meyveleri üzerinde tepinmesine kadar varan hastalıklı sürecin başlamış olması. Nitekim sadece bu bile, televizyon haberlerinin milliyetçi ve ırkçı söylemin yeniden üretilmesinde oynadığı kilit rolü anlatmaya değer."³³

Araştırmada, görüldüğü gibi birbirinden ilginç haberler ele alınmaktadır. Bilgiç'in haberlerdeki söylem analizinde, medyanın toplum üzerindeki siyasal etkisi konusunda da önemli sonuçlara vardığı, yukarıdaki alıntıda görülmektedir. "Sebze halini basmak" gibi son derece uçlarda yer alan olaylara varana kadar birçok tepki, kuşkusuz sadece "yaratıcı" haberlerden kaynaklanmamaktadır. Ancak bu haber söylemlerinin, belki de hiç akla bile gelmeyecek düşmanlıkları körüklediği görüldüğünde, etkilerinin hiç de göz ardı edilmemesini önermektedir Bilgiç. Habercilerin, haberlerin izleyiciler tarafından kolayca anlaşılması için toplumdaki ortak bilgi birikiminden yararlandıklarını hatırlatan Bilgiç, ortak bilginin aynı zamanda paylaşılan değer yargılarını da belirlediğini vurgulamaktadır. Bu durumda, aslında sosyal açıdan baskın olan tutumun haberlerde yansıtıldığını ifade eden Bilgiç, Öcalan haberlerinde, ona destek verenlere duyulan tepkinin belirleyici olması sonucuna varmaktadır. Haberlerden Bilgiç'in çıkardığı ilk sonuç, Öcalan'ın ilk yakalandığı günlerde yapılan yayınların popülist bir yaklaşımla ve resmi görüşün paralelinde gerçekleştiği yönündedir. Ulusal kimliğin yeniden üretimi bakımından en çok öne çıkan nokta ise, Bilgiç'e göre biz ve öteki ayrımındaki belirginliktir. Bilgiç, araştırmasını "televizyon haberlerinin izleyiciler bakımından çoğu zaman görünmez olan

---

³³ Esra Ercan Bilgiç. **Vatan Millet Reytig Televiyon Haberlerinde Milliyetçilik**. 1. Basım. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2008,s. 10

işlevlerinden birini, ulusal kimliğin yeniden üretimindeki rolünü³⁴ ele aldığını hatırlatarak bitirmektedir.

2.5 Medya Ve Milliyetçilik

Görüldüğü gibi, medyanın “demokratik” yapısına vurgu yapan birçok medya teorisi ve düşünürü bulunsa da, çeşitli alanlarda yapılan eleştiriler dikkate alındığında, medyanın bir bütün olarak yönlendirici ve egemen görüşlerin yayılmasında rol oynayan bir araç olarak işlev gördüğünü söyleyen görüşlerin daha açıklayıcı olduğu ortaya çıkmaktadır. Medyanın siyasal etkisine ilişkin söylenenler içinde, haberler kadar diğer program türlerinin de oynadığı rol göz önüne alınmaktadır. Hatta, program türlerinin birbirine karışıp melezleştiği görüşleri ortaya atılmaktadır.

Bununla birlikte, medyanın siyasal etkisi tartışmalarında milliyetçilik vurgusu öne çıkmaktadır. Kimi araştırmalar haberlerdeki milliyetçiliği ele alırken, genel olarak yayıncılık politikasının “milli güvenlik” hassasiyetiyle çizilip sınırlandırıldığı belirtilmektedir. Şiddet ve başka eleştiriler de, medyanın ekonomik yapısı ve siyasi ve ekonomik iktidar güçleriyle ilişkisi, holding yapısı gibi kurumlarla birlikte düşünüldüğünde, bir bütün olarak medyanın yapısal içeriği, konumu ve etkisinin bir parçası olarak anlam kazanmaktadır. Medyayla ilgili eleştiriler içinde ideolojik yapıya dikkat çekenler, özellikle de milliyetçilik vurgusu yapanlar düşünüldüğünde, belki de bütün diğer eleştirileri bu çerçevede toplamak, daha bütünsel ve anlaşılır bir analiz yapmayı kolaylaştıracaktır.

Kurtlar Vadisi örneğinde, bunun geçerli olduğunu düşünmek için çok neden bulunmaktadır. Bu çalışmanın devamında özellikle öne çıkan milliyetçilik konusu incelendikten sonra, bu tartışmalara Kurtlar Vadisi ölçeğinde geri dönecektir.

---

³⁴ Bilgiç, s.91

3. SİYASAL GÜNDEM VE MİLLİYETÇİLİK

3.1 Medyada Siyasal Gündem

Medyanın, özel olarak televizyon dizilerinin ve sinemanın siyasal gündemle ilişkileri, yukarıda anılan incelemelerde de görüldüğü gibi genellikle daha genel ve ideolojik ortaklık fikrine dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin bir dizinin “siyasal gündemi takip etmesi” çok sık kullanılan bir tabir değildir.

3.1.1 Dünya Örneğinde Gündem Takibi

Özellikle Hollywood sinemasında, ülkenin siyasal gündemine paralel filmler üretilmesi, artık olağan kabul edilen bir uygulamadır. Amerikan sinemasının büyük yapımcı şirketleri, A.B.D. hükümetiyle yakın ilişkileri olan başka sektörlerdeki şirketler gibi, hükümet politikalarına hibeler, fonlar, krediler gibi karşılıklı çıkarlar ile bağlanmaktadır. Bu sinema yapım şirketleri tarafından üretilen filmlerin siyasal yapısına bakıldığında, kimi zaman eleştirel, kimi zaman doğrudan hükümet politikalarının yanlısı işlerle karşılaşmaktadır. Eleştirel olanın dozu da, elbette oldukça sınırlıdır. Fakat yine de bütün bu yapımlar, çıkarılması planlanan bir yasa ya da birkaç haftalığında, birkaç aylığına gündemde kalacak daha kısa vadeli politikalar değil, savaş gibi, ya da uzun vadelere yayılan politik tartışmalar gibi gündemlere denk gelen politik içeriklere sahiptir.

Aynı durum televizyon dizileri için de geçerlidir. Amerikan politikalarıyla en uyumlu sayılabilecek televizyon dizilerinden biri olan 24 örnek verilebilir. Bir gizli ajanın yerine göre dünyayı, A.B.D.’yi, Amerikan başkanını, yerine göre hepsini birden kurtardığı öykülere dayanan 24 dizisi, uzun vadeli olarak A.B.D. hükümetlerinin hedefindeki, “düşman” sayılan ülkeleri hedef alarak, Soğuk Savaş dönemindeki casus ve savaş filmi estetiğini yeniden üretmeye çalışan bir yapımdır.

Yurtdışındaki örneklere bakıldığında da görüldüğü gibi, siyasal gündemin televizyon dizisi ve sinemayla ilişkisi, çok “güncel” sayılamamaktadır.

3.1.2 Kurtlar Vadisi: İlginç Ve Güncel

Kurtlar Vadisi dizisi ise, somut siyasal olaylara yaptığı doğrudan ve güncel göndermelerle, bu geleneksel eğilimden ayrılmaktadır. Dizi, bazen gündemi o kadar yakından takip etmektedir ki, bir hafta yaşanan gelişme, hemen dizinin o hafta yayınlanan bölümünde yer almış, böylece bir anlamda Kurtlar Vadisi yazarları gündeme dair yorumlarını vakit kaybetmeden izleyiciyle paylaşmışlardır.

Dizideki karakterlerin gerçek kişilerle bu kadar sık olarak özdeşleştirilmesi, bunun bir örneğidir. Süleyman Çakır karakteri Alaattin Çakıcı'ya, Polat Alemdar karakteri Abdullah Çatlı'ya benzetilmektedir. Ülke siyasetinde yeri olan daha birçok karakter, Kurtlar Vadisi'nde bir karşılığı olduğu şekliyle tartışmalara konu olmaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti eski Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, kendisini oynamak üzere dizinin bir bölümüne konuk olmuştur. Dizideki bir bölümün Abdullah Gül'e gönderme yaptığı, yanıt niteliği taşıdığı öne sürülmüştür. Bunun gibi birçok örnek de göstermektedir ki, Kurtlar Vadisi, bildiğimiz dizilerin birçoğundan güncel ve "sıcak" bir dizidir.

Bir başka örnek de, Kurtlar Vadisi Irak filmiyle ilgilidir. Bu filmin giriş sahnesi ve üzerine kurulu olduğu düğüm noktası, Kuzey Irak'ta Amerikan askerlerinin oradaki bir Türk birliğini, başlarına çuval geçirerek gözaltına almaları olayından oluşmaktadır. Bu olay, gerçektir, yaşanmıştır. Kurtlar Vadisi dizisinin devamında çekilen Kurtlar Vadisi Irak filmi ise, bu gerçek olaydan yola çıkan kurmaca bir öykü anlatmayı seçmiştir. Yani Kurtlar Vadisi, sadece kurmaca olarak da nitelenemeyecek kadar siyasal gündemle sıkı bağları olan bir dizi ve filmler bütünüdür.

3.2 Türkiye'nin Gündemi

Bu da göstermektedir ki, Kurtlar Vadisi dizisinin siyasal gündemle ilişkisini incelemek için, genel bir Türkiye bilgisi yetersiz kalacaktır. Türkiye siyasal gündemine göz atmak, Kurtlar Vadisi gibi "sıkı" bir takipçiyi anlamak bakımından zorunlu görünmektedir.

Türkiye'nin siyasal gündemine ilişkin yorumlarda, genel olarak sık sık değişen, değişken bir gündem olduğundan söz edilmektedir. Gazetelerin uzun süre aynı konuları

takip etmektense, genelde kısa sürede farklı manşet ve ayrıntılı haber konuları bulduğu görülmektedir.

Diğer yandan, ülkenin belli gündemleri, kolay kolay medyanın, kamuoyunun ve hükümetin gündeminden düşmemektedir. Bunun son güncel örneğinin, “Açılım” tartışmaları söylenebilir. Adı “Kürt açılımı” ya da “Demokratik açılım” olarak telaffuz edilen gelişmeler, son aylarda hükümet tarafından Kürt sorununda atılması planlanan adımların bütünüdür. Bu gündemle ilgili son aylarda söylenmiş sözlerin, yapılmış açıklamaların binlerce örneğini basında bulmak mümkündür. Google arama motoruna “Kürt açılımı” yazıldığında çıkan sayfalar, sadece birkaç aylık bir tartışma olmasına karşın, 2 milyonun üzerindedir.³⁵ Bu tartışmalar, bir yandan da Kürt meselesiyle ilgili sorunların aslında daha önceleri de sık sık gündeme geldiğini, bir anlamda hiç gündemden düşmediğini hatırlatan birçok veri içermektedir.

2009 yılı Ağustos ayı için yapılan bir medya araştırmasına göre, “Kürt açılımı” rekor sayıda habere konu olmuştur. Ay boyunca, Kürt açılımının konu olduğu haber sayısı 15 bin 687, ekranlardaki yayının süresi ise 675 saattir.³⁶ Aynı araştırmaya göre, diğer gündem maddeleri, daha önceki aylardan devreden Ergenekon, ekonomik kriz, AB’ye giriş süreci oldu. Diğer medyatiklik verileri de, bu gündemlerle ilişkilerine göre ortaya çıktı.

Türkiye’nin siyasal gündemine dikkatle bakıldığında ilginç bir ortak nokta dikkat çekmektedir. O da, Kürt açılımından AB’ye girişe, Ergenekon’dan A.B.D. ile ilişkilere kadar başlıca güncel olayların milliyetçilik kavramı bakımından tartışmaya müsait gelişmeler olmalarıdır. Bir taraftan Kürt açılımının yürütücüsü olan hükümet, “Milli birlik” vurgusu yaparak milliyetçilikten ödün vermediklerini hatırlatmaya çalışırken, diğer yandan muhalefet partileri milliyetçi itirazlarla hükümetin bu politikasını eleştirmektedirler. Onun dışındaki siyasal gündeme dair gelişmelerde de benzer bir ortak milliyetçilik parantezinden söz etmek, abartı olmaz. Tartışmaların odağında sık sık, milliyetçilik yer almaktadır. Elbette bu milliyetçiliğin tek başına bu

---

³⁵ Arama motoru sonuç sayfası. (t.y.).

<http://www.google.com.tr/webhp?hl=tr&q=%22k%C3%BCrt+a%C3%A7%C4%B1l%C4%B1m%C4%B1%22&meta=&fp=5eec163bf4380442> (6 Eylül 2009)

³⁶ Medyada Ağustos Ayı Gündemi. (t.y.). <http://medyatakip.com/medyaarastirmasiyukle.php?maid=135> (6 Eylül 2009), (par.3)

gelişmeleri açıklamaya yetecek bir ideoloji olduğu anlamına gelmez. Ancak, milliyetçiliğin, Türkiye'nin siyasal gündeminde küçümsenmeyecek bir yere sahip, kilit önemdeki bir düşünce sistemi olduğu kabul edilmelidir.

3.3 Milliyetçilik

Milliyetçiliğin, günümüz siyasetinde en başta gelen düşünce sistemlerinden biri olduğu bilinmektedir. Yukarıda da görüldüğü gibi, medyanın siyasal etkisine ilişkin çalışmalarda da en önce incelenmesi gereken olgulardan birini oluşturmaktadır.

Milliyetçiliğin tanımı ve yapısı, birçok tartışmaya konu olmuş, birçok farklı akım yaratmıştır. Milliyetçiliği modern anlamda tanımlayan, yani ulusu tarihi bir veri ya da doğal bir grup değil de, tarihin bir döneminde ortaya çıkmış bir olgu olarak kabul eden görüşler, medyanın milliyetçilik karnesini çıkarırken özellikle önem arz edecektir. Çünkü, yeniden üretilen bir olgu olarak ulusun hangi koşullardan nasıl etkilendiğini tartışmak, böylece daha anlamlı olacaktır.

3.3.1 Modern Milliyetçilik Kuramları

Modern milliyetçilik kuramları içinde, Ernest Gellner, Eric Hobsbawm, Benedict Anderson gibi isimlerin çalışmaları öne çıkmaktadır. Gellner, birçok araştırmacı tarafından bu alandaki ilk çalışma olarak kabul edilen “Uluslar ve Ulusçuluk”ta dönüm noktası olarak toplumların sanayileşmesini tarif etmektedir. Ona göre, sanayileşme sil baştan bir toplumsal yeniden örgütlenme gerektirdiğinden, toplumu bir kültürel homojenizasyona iter. Böylece, Gellner, ulusların sanayi devriminin birer ürünü olarak, sanayi toplumları olarak ortaya çıktıklarını belirtmektedir. Ulusun vatandaşlık ilkesine bağlı olarak ortaya çıktığını, vatandaşlığın da okur yazarlığı gerektirdiğini ortaya koyan Gellner, ulusların ortak bir eğitim sistemine ihtiyaç duyduklarını vurgulamaktadır. Standartlaştırılmış, ulusal bir eğitim sistemi, Gellner'e göre ulusu ortaya çıkaran en önemli etmenlerden biridir.

Benedict Anderson ise, milliyetçiliği tarihi bir uğrak olarak, milleti tarihsel, daha önemlisi “hayal edilmiş” bir olgu olarak açıklamaktadır. “Hayali Cemaatler” kitabına da adını veren görüşlerini, Anderson şöyle özetlemektedir:

“Antropolojik bir ruhla ulus hakkında şu tanımı öneriyorum: Ulus hayal edilmiş bir siyasal cemaattir –kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık için olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir. Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplumlarının hayali yaşamaya devam eder. (...) Ulus sınırlı olarak hayal edilir, çünkü belki de bir milyar insanı kapsayan en büyüğünün bile, ötesinde başka uluslara mensup insanların yaşadığı, esnek de olsa sonlu sınırlar vardır. (...) Ulus egemen hayal edilir, çünkü kavram Aydınlanma ve Devrim’in ilahi olarak buyurulmuş, hiyerarşik hanedanlık mülklerinin meşruiyetini tahrip etmekte olduğu bir çağda doğmuştu (...) Son olarak ulus, bir cemaat olarak hayal edilir çünkü her ulusta fiilen geçerli olan eşitsizlik ve sömürü ilişkileri ne olursa olsun, ulus daima derin ve yatay bir yoldaşlık olarak tasarlanır.”³⁷

“İlk” milliyetçilik kuramcısı Gellner’den farklı olarak, sonraki birçok düşünür genel bir sanayileşme fikrinden daha çok sınıfsal yapıya dikkat çekmektedir. Anderson’da, Gellner’in eğitim sistemine atfettiği önem, yayıncılığa verilmiştir. Bu nedenle, medyanın siyasal etkisinde özellikle milliyetçiliğin başat bir rol oynadığı Anderson’la daha anlaşılır hale gelmektedir. Anderson, medya ya da kitle iletişim araçları gibi kavramlar kullanmaz, “kapitalist yayıncılık” demeyi tercih etmektedir. Burada kastedilen, tahmin edileceği gibi, ulusal bir dil ve paylaşılan ortak bilginin yayıncılık eliyle yaygınlaşmaya ve homojenleştirmeye hizmet etmesidir. Anderson’a göre, “yeni bir üretim ilişkileri sistemi (kapitalizm), bir iletişim teknolojisi (matbaa) ve insanlığın mahkum olduğu dilsel çeşitlilik”³⁸ ulusal bilinci meydana çıkaran unsurlar olarak sayılmalıdır.

Kapitalist sistemin milliyetçilik ve millet olgusundaki yerini önemseyen bir başka düşünür olan Eric Hobsbawm’ın sık kullandığı kavram ise “icat edilmiş”tir. Milliyetçiliğin bir tür toplumsal mühendislik ürünü olarak ortaya çıktığını belirten

---

³⁷ Benedict Anderson. **Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**. İstanbul: Metis Yayınları, 2007, s. 20

³⁸ Anderson, s. 57

yazar, milliyetçiliğin 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış bir icat edilmiş gelenek olduğunu söylemektedir. Hobsbawm, milliyetçilik konusundaki görüşlerini maddeler halinde şöyle özetlemektedir:

“1. Gellner’in dediği gibi, milliyetçilik esasen politik birim ile milli birimin uyumluluğunu öngören bir ilkedir.

2. Millet, ne asli ne de değişmez bir toplumsal birimdir. Milletler, devletleri ve milliyetçilikleri yaratmaz, doğrusu bunun tam tersidir.

3. Milletler ve çağrıştırdığı olgular politik, teknik, idari, ekonomik ve diğer koşullarla ihtiyaçlar çerçevesinde analiz edilmelidir.

4. Milletler, özünde tepeden oluşturulmuş; ama ayrıca aşağıdan bir bakışla analiz edilmedikçe anlaşılamayan ikili olgulardır.

5. “Milli bilinç” bir ülkenin sosyal grupları ve yöreleri içinde eşitsiz gelişmektedir.”³⁹

Hobsbawm, ekonomik yapının ve sınıfsal ilişkilerin, milliyetçi fikirlerin ortaya çıkış ve farklılaşmalarında, çatışmalarında ve uzlaşmalarında etken olduğunu vurgulamaktadır.

Yukarıdaki kuramcılarda ortak olarak milliyetçiliğin “doğal” yollarla oluşmadığı, dolayısıyla üretildiği ve yeniden üretildiği vurgusudur. Ayrıca bu üretim için kullanılan yol da, eğitim ve yayın, teknoloji, yayıncılık teknolojisidir. Milliyetçiliğin ortaya çıkışında dönemin en önemli teknolojik aygıtı olan matbaaya ve gazetelere yapılan önem, günümüzde televizyon ve başka iletişim teknolojileri için de uyarlanmaya müsaittir.

3.3.2 Milliyetçiliğin Bugünü

Son on yıllarda yaygın tartışmaların konusu ve hedefi olan ulus kavramı, milliyetçilik ve ulus-devlet, kimilerince artık tarihsel olarak önemini yitirmiş ve siyasi gelişmeleri açıklamaktan uzak bir düşünce sistemi olarak görülmektedir. Umut

---

³⁹ Eric Hobsbawm. **Milletler ve Milliyetçilik 1780'den Günümüze Program, Mit, Gerçeklik**. 3. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2006, s. 23-24

Özkırmılı tarafından yapılan “21. Yüzyılda Milliyetçilik” başlıklı derleme, milliyetçiliğin güncel görünümüleri ve geleceğini tartışan birçok düşünürün yazılarını içermektedir. Bunlardan John A. Hall, Gellner’in ortaya attığı ve Hobsbawm’ın da benimsediği, milliyetçiliğin milli birim ile siyasi birimin uyumluluğunu öngörmesi ilkesinden hareket etmektedir. Hall, “Zaman değişti, Avrupa’nın güvenlik ikilemi çözüldü, milliyetçilik ile emperyalizm arasındaki bağ koptu” gibi, dönemi öncesinden tamamen ayıran ve bambaşka bir dönemin başladığını öne süren görüşleri ortaya attıktan sonra, milliyetçilikle ilgili farklılaşmayı da tarif eder. Buna göre, dört farklı aidiyet türü bulunmaktadır; bunlar etnik milliyetçilik, yurttaşlık temelli milliyetçilik, sivil milliyetçilik, toplumsal kafesleme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bütün o “dönemin değiştiği” tezlerine karşın Hall’un bu tarifinden vardığı sonuç, hâlâ milliyetçilik türlerinin farklılığa karşı hoşgörüsüz, hatta belki de önceye göre daha hoşgörüsüz oldukları yönünde olmaktadır.⁴⁰

Özkırmılı’nın kitabında yazıları yer alan Partha Chatterjee, Fred Halliday, John Hutchinson, Will Kymlicka ve diğer yazarlar, Özkırmılı’nın ifadesiyle “21. yüzyılın gereklerine en uygun aidiyet modelinin ne olduğu” konusunda da, “evrenselcilik ve tikelcilik arasındaki gerilim konusunda da” anlaşamamaktadır. Ancak anlaştıkları bir konu vardır. O da, milletlerin ve milliyetçiliğin yok olmanın eşiğinde olmadığıdır.⁴¹

3.4 Türk Milliyetçiliği

Sanayileşmesi, kapitalizme geçişi biraz sıkıntılı olan Türkiye’de milliyetçilik de nice tartışmalara konu olmuş bir akımdır. Türk milliyetçiliğini “Türk sağının katı hali” olarak tanımlayan Tanıl Bora’dan “Linç kültürünün tarihsel kökeni”ni orada bulan Murat Belge’ye kadar bir dizi düşünür bu konuda eserler üretmiştir. Bu bölümde kısaca bu görüşlere yer vermeye çalışılacaktır.

Türk milliyetçiliği, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda hayati bir rol oynamasının yanında, başlangıcını Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemine, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki hareketine borçludur. Osmanlı devletinde Türk kimliğinin

---

⁴⁰ John A Hall. “Milletleri Türdeşleştirmenin Koşulları”, **21. Yüzyılda Milliyetçilik**. Umut Özkırmılı (drl.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s.30-31

⁴¹ Umut Özkırmılı. “Önsöz” **21. Yüzyılda Milliyetçilik**. Umut Özkırmılı (drl.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s.13-14

daha çok İslam kimliği içinde eritilmiş olduğu kabul edilmektedir. Türkçülük ise, dağılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarmak için ortaya çıkan akımlardan biri olarak doğmuş bilinmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu yıkıldıktan sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti, adını da Türk kimliğinden alan bir devlet olarak, yeni bir ulus inşasına her yönüyle girişmiştir. Tanıl Bora, Türk milliyetçiliğinin resmi ders kitaplarında anlatılandan biraz daha farklı bir ortaya çıkışa dayandığını anlatmaktadır:

“Her özgül milliyetçi hareket bağlamında, milliyetçiliklerden söz etmek daha sağlıklıdır. Türk milli devletinin ideolojisi olarak resmi Türk milliyetçiliği de, değişik sınıflar ve toplumsal dinamiklerce sahiplenilen farklı milliyetçilik ve millet tasarımlarının oluşturduğu bir nebula içinden çıkmıştır. Kendisini, bütün o farklı tasarımları ayıklayıp olgunlaştıran nihai biçim olarak takdim eder. Oysa bu farklı tasarımlar varlıklarını sürdürürler ve milli kimliğin sürekli yeniden kurulması sürecinde yeni roller üstlenebilirler. Türk milli kimliği, bu tasarımlar ve dinamiklerden kimilerine –kimi zaman- yaslanıp kimilerini dışlayarak, kimilerini dönüştürerek veya kimileri arasında orta yollar bularak inşa edilmiştir.”⁴²

Bora, bu tasarımlar ve dinamikler içinde, ırka dayalı burjuva milliyetçilik, Pan Türkizm, anti emperyalist milli kurtuluşçuluk, Balkanlar benzeri yaklaşımlar, vatandaşlık temelli liberal yaklaşım, İslami bir milliyetçilik arayışı, gayrimüslimlerin mallarıyla zengin olan eşrafın kaygıları gibi birçok veri saymaktadır.

Cumhuriyet döneminde, Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşu, Türk Ocakları ve daha sonra yerine kurulan Halkevleri, ortak bir milli kültürün yaratılmasında önemli rol oynamışlardır. Özellikle Türk Dil Kurumu'nun merkezinde olduğu çalışmalar, Türkçe'nin tek dil olarak yerleştirilmesine dayanmaktadır. Oysa, bilindiği gibi Osmanlı topraklarında da, Cumhuriyet'te de Türkçe dışında onlarca dil vardır ve konuşulmaktadır. Dil Kurumu, Tevhid-i Tedrisat Kanunu,

---

⁴² Tanıl Bora. **Türk Sağının Üç Hali, Milliyetçilik- Muhafazakarlık- İslamcılık**. 4. Basım. İstanbul: Birikim Yayınları, 2007, s. 18-19

Latin alfabesinin kabulü gibi gelişmeler, resmi dil olan Türkçe'nin konumunu sağlamlaştırmanın ve yaygınlaştırmanın ayaklarıdır.

“İç ve dış mihraklar”, ders kitaplarından da hatırlanacağı üzere, milliyetçilik için başat kavramlardır. İçeriden gelecek bir bölünme tehdidi ile dışarıdan gelen saldırı tehdidi, Türk milliyetçiliğinin tarih içindeki gidişatını yıllar boyunca belirlemiş düşüncelerdir. Hatta dış ve iç düşmana karşı birlik duygusu, milliyetçiliğin, milletin kuruluşu için önemli değerdedir.

Cumhuriyetin ve dolayısıyla Türk milli kimliğinin kuruluş yıllarında, Anadolu'nun işgalinin hemen ardından bir milli kurtuluş dönemine denk gelmesiyle “dış mihrak” vurgusu, Bora'ya göre çok da Batılı güçleri kastetmemektedir. “Öteki” daha çok içe yönelmiş, Kurtuluş Savaşı'na göre tarif edildiğinde bile, “ihamet eden Araplar”, Batılıların önüne geçmiştir. Milli tarih yazımında birinci ötekiyi Yunanlar olarak kabul eden Bora, ikincisinin de Araplar olduğunu belirtir. Bora, Kürt meselesinin ve azınlıklar meselesinin Türk milli kimliğinin oluşumunu anlamak için bakılması gereken yerler olduğunu söyleyerek, Kürtlerin aslen Türk oldukları tezini hatırlatır. Öteki imgesini “hariçte” bulmanın zor olduğunu düşünen Bora, bunun yerine “mazide” arama yapılmasını önerir.⁴³

Bora, milliyetçiliğin güncel anlamlarını tartışırken, bunlar dışındaki kavramlar da kullanmaktadır. Batılı politik milliyetçilik ile, Doğulu kültürel milliyetçilik arasındaki ayrımın Batı'da yabancılara takınılan tavır nedeniyle eskisi kadar geçerli olmadığını belirten Bora, Balkanlarda ortaya çıkan “mikro milliyetçi” akımların “makro milliyetçi” Batı tarafından çağdışı ilan edilmesine de itiraz eder. Batılı olma halinin karşısına bütün Doğu'yu, Güney'i koyan Batı'nın makro milliyetçiliğinin bir benzeri, ama tersten Doğu'dan gelmektedir bu kez çünkü. Bora “kontra makro milliyetçilik”⁴⁴ dediği rakip akımların kabarmasını, şaşırtıcı bulmamaktadır.

Bora'nın Taha Parla'dan aktardığı “Türk milliyetçiliğinin ikili karakteri”, milliyetçilik tanımlarında önemli yer tutmaktadır. Buna göre, “etnik kültürel çoğulculuk

---

⁴³ Bora, s. 39

⁴⁴ Tanıl Bora. **Milliyetçiliğin Kara Baharı**. 1. Basım. İstanbul: Birikim Yayınları, 1995, s. 46

ve defansif nitelikli hukuki milliyetçilik yüzü ile etnik birlik-teklik peşinde, üstün milli karakter anlayışına dayalı saldırgan-şoven yüz arasındaki gerilim”⁴⁵ belirgindir.

Gazeteci Berat Günçikan, son yıllarda yaşanan milliyetçi gelişmeleri tedirginlik verici bulurken, “Milliyetçi tepkilerin çoğalması, linçlerin birbirini izlemesi”⁴⁶ gibi gelişmelerin sonucunda, gelişmeleri yakından izleyen Murat Belge’nin analizlerini bir kitapta toplamıştır. Milliyetçiliği “Linç kültürünün tarihsel kökeni” olarak niteleyen Belge’nin bu ifadesi kitabın adına da yansımıştır. Son gelişmeleri “Ulus-devlet miadını doldurdu diyebiliriz, ama bu bir kriz de yaratıyor”⁴⁷ sözleriyle yorumlayan Belge, milliyetçi saldırganlığı ulus devlete duyulan inancın son kırıntıları olarak nitelemektedir. Ulus devletin kurulurken sırtını milliyetçiliğe yaslaması gibi, çözülürken de milliyetçiliği öne çıkararak diklendiğini öne sürmektedir Belge.

Murat Belge, burada anılan yazarlar içinde, belki de milliyetçiliğin ve ulus devletin tarihsel olarak yok olmaya en yakın olduğunu düşünen yazardır. O da dahil olmak üzere, hiçbir düşünür, görüldüğü gibi, milliyetçiliğin önemini, “tehlikeli” ve olumsuz çağrışımlarla olsa da, göz ardı etmemekte, tersine bu öneme ve önemin sürdüğüne vurgu yapmaktadır.

Türkiye siyaseti açısından Türk milliyetçiliğinin kilit önemde bir rol oynaması, gündemi bu kadar yakından takip eden bir dizinin milliyetçi referanslarının yoğun olmasının nedenleri anlamak için açıklayıcıdır.

---

⁴⁵ Bora, **Milliyetçiliğin Kara Baharı**. s. 74

⁴⁶ Berat Günçikan “Önsöz”, **Linç Kültürünün Tarihsel Kökeni: Milliyetçilik**. Murat Belge. 1. Basım. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006, s. xi

⁴⁷ Murat Belge **Linç Kültürünün Tarihsel Kökeni: Milliyetçilik**. 1. Basım. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006, s. 7

4. KURLAR VADİSİ: BİR ANALİZ

4.1 Kurtlar Vadisi Adında Bir Dizi

15 Ocak 2003 tarihinde Show TV’de “Bu bir mafya dizisidir” sloganıyla bir televizyon dizisi yayına başladı. Dizinin adı, “Kurtlar Vadisi” idi. Kimi dizilerin birkaç bölüm sonra yayından kalktığı Türkiye televizyonları ortamında uzun süre devam etmeyi, izlenmeyi, tartışılmayı başaran bir yapımdı.

Kurtlar Vadisi adıyla yayınlanan dizi, dört sezon halinde, son on bölümü ayrı bir televizyon kanalında olmak üzere 29 Aralık 2005’e kadar 97 bölüm sürmüştür.⁴⁸ İlk 87 bölümü Show TV’de, son 10 bölümü Kanal D’de yayınlanan dizinin finaline ünlü Amerikalı oyuncular bile konuk olmuştur. Ardından 2005 yılında Kurtlar Vadisi Irak sinema filmi gelmiştir. Film, Türkiye sinema tarihinde en çok izlenen film olarak nitelenmiştir.⁴⁹ Devamında Kurtlar Vadisi Terör adıyla 2007 yılında yapılmak istenen dizi, yoğun tartışmalara neden olmuş ve RTÜK’ün talebinin de etkisiyle birinci bölümün ardından yayından kaldırılmıştır. 19 Nisan 2007’de, bu kez Kurtlar Vadisi Pusu dizisi, yine Show TV’de yayına başlamıştır. 2009 itibariyle 60 bölümü geride bırakan dizi, aralıklar verse de yayını sürdürmektedir. Aynı dizide yer alan Muro karakterinin hikayesi, yine Kurtlar Vadisi yazarları, yapımcıları ve oyuncularını tarafından “Muro – Nalet Olsun İçimdeki İnsan Sevgisine” adıyla sinema filmi olarak da 2008’in Aralık ayında seyirciyle buluşturulmuştur. Film, kısaca Muro adıyla da bilinmektedir.

4.1.1 Dizinin Kırdığı İlgi Rekorları

Reyting listelerinde yıllardır üst sıralarda yer bulan dizi, farklı dönemlerde de izleyici ilgisini kaybetmemeyi başarmıştır. Örneğin, 14 Mayıs 2009 itibariyle, Kurtlar Vadisi Pusu, açık olan her beş televizyondan ikisinde izlenerek, dizinin tarihinin geleneğinin altı yıldır bozulmadığını göstermektedir. Dizinin bu tarihteki tabloya göre

⁴⁸ Kurtlar Vadisi. (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Kurtlar_Vadisi (6 Eylül 2009) (par.1)

⁴⁹ Kurtlar Vadisi Irak G.O.R.A.’nın Rekorunu Kırdı. 2006.

<http://www.sinematurk.com/haber.php?action=goToPage&type=haber&no=342> (6 Eylül 2009), (par.1)

reytingi 16.7, izlenme payı (share) 41.2'dir, en yakın rakibinin bu değerleri ise sırasıyla 11.3 ve 26.6'dır. (Bkz: Ek-1)

Bu tarihten aşağı yukarı iki yıl önce, 17 Mayıs 2007'de Kurtlar Vadisi'nin rakipleri farklıdır, ilk ondaki haber bültenleri bile farklıdır, ancak dizinin yeri değişmemiştir. Yine birincidir, reytingi 12.8, izlenme payı ise 38.6'dır. (Bkz: Ek-2)

Yıllar önce, henüz genç bir diziyken ulaştığı başarı ise, tartışmasız en yükseğidir. 18 Kasım 2004 tarihli sonuçlar, reytingin 22.5'e, izlenme oranının ise 54.4'e ulaştığını göstermektedir ki, bu iki televizyondan birinde izlenmekten bile daha yüksek bir orana denk gelmektedir. Reyting listesinin ilk 10'undaki diğer programların hiçbirini, ana haber bültenleri dışında, artık devam etmemektedir. (Bkz: Ek-3)

Farklı tarihlerden reyting listelerinde de görüldüğü gibi, altı yılı aşkın süredir, Kurtlar Vadisi'nin gördüğü ilgi, oynama gösterse de, listenin en üst sırasındaki yerini hiç kaybetmemiştir. İlk serinin gördüğü rağbet, görece bir azalma göstermiştir, ancak dizi yapımcıları bunu dikkate alarak kendilerini yenilemeyi başarmış, farklı dönemlerde, farklı temaları ve olay örgüleri olan dizi ve filmler üretmeyi başarmışlardır. Ticari başarı ise, aslında Kurtlar Vadisi fenomeninin birçok boyutundan sadece biridir.

Filmler de oldukça yoğun rağbet görmüşlerdir. Kurtlar Vadisi Irak, vizyonda kaldığı 26 hafta boyunca 4.256.566 seyirci tarafından izlenmiştir.⁵⁰ Döneminde "Türkiye'de en çok izlenen film" olarak nitelenen Kurtlar Vadisi Irak, rekorunu 2008 yılında Recep İvedik'e teslim etmiştir.⁵¹ "Muro – Nalet Olsun İçimdeki İnsan Sevgisine" adlı film ise, 17 haftada 2.315.830 seyirciye ulaşmıştır.⁵² Bu film de yine Kurtlar Vadisi'nin yapım firması Pana Film'in ve Kurtlar Vadisi senaristlerinin imzasını taşıyan, başrollerini dizi kökenli oyuncuların oynadığı, dizideki karakterlerini canlandırdığı ama dizinin bir devamı olarak görülemeyecek bir filmidir. Ulaştığı izleyici sayısı ise, Türkiye koşulları için, oldukça yüksek sayılması gereken bir gişe rakamıdır.

---

⁵⁰ Kurtlar Vadisi Irak (2005) (t.y.). http://www.sinematurk.com/film_genel/9643/Kurtlar-Vadisi-Irak (6 Eylül 2009) (par.18)

⁵¹ Recep İvedik YediHaftada Kendi Rekorunu Kırdı. 2009. www.recepivedik2filmi.com/7-haftada-kendi-rekorunu-kirdi.html (6 Eylül 2009) (par.1)

⁵² Muro - Nalet Olsun İçimdeki İnsan Sevgisine (2008). (t.y.) http://www.sinematurk.com/film_genel/21551/Muro---Nalet-Olsun-icimdeki-insan-Sevgisine (6 Eylül 2009) (par.17)

Kurtlar Vadisi'nin yayınlandığı saatlerde sokaklar boşalmış, kahvehanelerde oyunlar durmuş, hatta öğrenciler, Kurtlar Vadisi'ni izleyebilmek için okul idarelerine başvurmuşlardır. Örneğin, Kredi ve Yurtlar Kurumu Erzurum Bölge Müdürlüğü kampüsündeki Mediko Sosyal Hizmetler Merkezi'nde kalan 8 bin öğrenciye televizyon dizilerini izleyebilmeleri için ayrı ayrı bölümler tahsis edilmiştir. Mediko Sosyal Hizmetler Merkezi İşletme Müdürü Selami Bağaçlı, öğrencilerin en çok “Kurtlar Vadisi Pusu”ya ilgi gösterdiğini, bu nedenle en büyük salonu bu dizi için tahsis ettiklerini söylemiştir. Hatta, kampüste Kurtlar Vadisi Pusu için ayrılan bin kişilik yemekhanenin dizi saatinde tamamen dolması yetmeyince, Bağaçlı'nın ifadesine göre, bazı haftalarda kantindeki televizyonda da bu dizi izletilmeye başlanmıştır.⁵³

4.1.2 İlginin Arkasından Gelen Tartışma Rekorları

Kurtlar Vadisi'nin tek marifeti, elbette sadece seyirci ilgisine mazhar olması olmamıştır. Medya organlarında da sık sık yer bulan dizi, birçok tartışmaya konu olmuştur. Dizinin ilk yıllarında tartışmalar daha çok, şiddete yer verilmesi, mafyanın övülmesi, derin devletin temize çıkarılması gibi konularda yoğunlaşırken, Kurtlar Vadisi Terör, Kürt sorunu konusunda aşırı milliyetçi, ırkçılığa varan bir düşmanlık beslemesiyle eleştirilmiştir. A.B.D.'nin Irak'taki işgalini konu alan “Kurtlar Vadisi Irak”, “çuval” olayı üzerinden bir kahramanlık öyküsü çıkarmaya çalışmasıyla yoğun tartışmalara konu olmuştur. “Muro – Nalet Olsun İçimdeki İnsan Sevgisine” filmi ise, devrimci ve Kürt karakterleri karikatürleştirdiği için eleştirilmiştir.

Dizinin ve yanı sıra yayınlanan filmlerin yarattığı tartışmaların gazetelere ve internet sitelerine yansımaları çok çeşitli olmuştur.

Kurtlar Vadisi'ndeki karakterlerin aşk hayatlarından (“Kurtlar Vadisi Aşk Vadisi mi oldu?” başlıklı haber⁵⁴), oyuncuların aşk hayatlarına (“Kurtlar Vadisi dizisinden Memati evleniyor” başlıklı haber⁵⁵), her bir bölümün maliyetine (“Kurtlar

---

⁵³ Yurtta ‘Kurtlar Vadisi Pusu’ Odası. 2009.

<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=13&ArsivAnaID=51180> (6 Eylül 2009) (par.1)

⁵⁴ Kurtlar Vadisi ‘Aşk Vadisi’ mi Oldu?. 2009. <http://www.haber7.com/haber/20090427/Kurtlar-Vadisi-Ask-Vadisi-mi-oldu.php> (6 Eylül 2009), (par.2)

⁵⁵ Kurtlar Vadisi Dizisinden Memati Evleniyor. (t.y.).

<http://www.dugunum.com/WeddingNews/detay/41855/kurtlar-vadisi-dizisinden-memati-evleniyor> (6 Eylül 2009), (par.1)

Vadisi Pusu'nun bir bölümü 800 bin TL" başlıklı haber⁵⁶), başka dizilerin Kurtlar Vadisi'ne benzerliklerinden ("İşte Kurtlar Vadisi'ne rakip olan dizi" başlıklı haber⁵⁷) dizide verilen mesajların içeriğine kadar, tartışmalar çeşitli alanlara yayılmıştır.

Oktay Kaynarca tarafından canlandırılan Süleyman Çakır karakteri, diziyle ilgili gündeme gelen ilk ilginç fenomenlerden biri olmayı başarmıştır. Alaattin Çakıcı'yı simgelediği iddia edilen karakter, kendi ifadesiyle "devlet için değil, sadece kendi için çalışan" biridir. Saygın bir mafya babası olan, tavırları ve diyaloglarıyla sempatik bir karakter olarak ilgi toplayan Çakır, dizinin ilk sezonunda bir çatışmada ölmüştür. Çakır'ın ölümünün, başlarda başrol olarak düşünülen Polat Alemdar karakterinin önüne geçmesi nedeniyle gerçekleştiği yorumları yapılsa da, yönetmen Osman Sınav, "gençlere kötü örnek olmama" nedeniyle bu karakterin öldürülmesine karar verildiğini açıklamıştır. Çakır, o kadar sevilen bir karakterdir ki, gerçekten yaşamış bir kişiymiş gibi, arkasından gıyabi cenaze namazları kılınıp, gazetelere ölüm ilanları verilmiştir.⁵⁸

2009 yılında verilen uzunca bir aranın ardından, Mart ayında yayınlanan bölümde bir "devlet büyüğünün" bir sahnede yaptığı konuşma, "O kişi Abdullah Gül mü" şeklinde değerlendirmelere konu olmuştur. Yapımcı şirket Pana Film tarafından, bu benzerliği sert bir dille reddeden bir açıklama yapılmıştır.⁵⁹ Ancak konuyla ilgili çok ilginç iddialar da ortaya atılmıştır. Taraf gazetesi yazarı Rasim Ozan Kütahyalı, Kurtlar Vadisi'nde "istihbarat savaşları" yaşandığını öne sürmüştür. Kurtlar Vadisi Irak'a karşı, dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün tepki gösterdiğini, dizinin de şimdi Gül'den intikam aldığını öne süren Kütahyalı, dizinin yapımcıları ve yazarlarının "kontrolü dışında" birtakım gelişmeler olduğu gibi ilginç iddialar ortaya atmıştır.⁶⁰

---

⁵⁶ Eyüboğlu, Ali. "Kurtlar Vadisi Pusu'nun bir Bölümü 800 bin TL". Milliyet. 17 Ocak 2009. <http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=1048135&AuthorID=88&b=Kurtlar%20%20Vadisi%20%20Pusunun%20bir%20%20bolumu%20%20800%20%20bin%20%20TL&a=Ali%20Eyuboglu> (6 Eylül 2009), (par.1)

⁵⁷ İşte Kurtlar Vadisine Rakip Olan Dizi. 2009. <http://www.bugun.com.tr/haber-detay/65859-iste-kurtlar-vadisi-ne-rakip-dizi-haberi.aspx> (6 Eylül 2009), (par.1)

⁵⁸ Süleyman Çakır. (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Süleyman_Çakır (6 Eylül 2009), (par.3)

⁵⁹ Kurtlar Vadisinden Sert Açıklama: O kişi Abdullah Gül Değildir. 2009. <http://www.nethaber.com/Yasam/93581/Kurtlar-Vadisinden-SERT-aciklama-O-kisi-ABDULLAH> (6 Eylül 2009), (par.1)

⁶⁰ Kurtlar Vadisinde Abdullah Gül Tartışması. 2009. <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=822688&title=kurtlar-vadisinde-abdullah-gul-tartismasi> (6 Eylül 2009), (par.3)

Kurtlar Vadisi dizisi dört sezon boyunca, ilk kanalı olan Show TV’de devam ettikten sonra, Kanal D’ye transfer olmuştur. Son on bölüm için yüksek miktarlarda para ödendiği iddia edilen dizinin final bölümünde de Hollywood’un ünlü oyuncularından Sharon Stone ile Andy Garcia rol almıştır. Bu oyuncuların Türkiye yapımı bir dizide rol almalarının kendisi bile, elbette çok sayıda habere konu olmuştur. Hürriyet gazetesinin genel yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök bile, sırf bu final çekimi nedeniyle A.B.D.’ye gidip Garcia ve Stone ile özel röportajlar yapmıştır. Diziyi ve oyuncuları öne çıkaran haberlerin içeriği de oldukça ilginçtir. Özkök Stone ile röportajında, oyuncunun diziden kazandığı paranın tamamını, Katrina Kasırgası mağdurlarına harcayacağını öğrendiğinde “Kesinlikle çok büyük bir olay. Biz de gazeteci olarak bunu Türkiye’ye duyuracağız.” demiştir. Ancak, röportajına uygun bulunduğu başlık, bu “çok büyük olay”la ilgisizdir: “Yaşım 48 Dior’un cilt mankeniyim”.⁶¹ Bu da göstermektedir ki, bu tür gelişmeler habercilikten çok, dizinin tanıtımı ve magazinel yaklaşımlar için kullanılmaktadır.

“Kurtlar Vadisi Irak” filmi üzerine yapılan birçok değerlendirmeden biri, Milliyet gazetesinin 5 Şubat 2006 tarihli manşet haberinin yanında duyurulan Can Dündar’ın yazısı olmuştur. “Saflara hoş geldin Polat!” diye yazan Dündar, Kurtlar Vadisi Irak filmini “Türk sağının Amerika’dan kopuşunun müjdecisi” olarak nitelmiştir. Dündar şöyle yazmıştır:

“Rambo-Abdullah Çatlı kırması kahraman Polat, yıllardır Amerikan saflarındaki Türk sağını “Kahrolsun Amerika” pankartının altına taşıyor. “Kurtlar Vadisi Irak”, sadece yenilmişlik duygusunu gideren bir yara bandı değil, aynı zamanda Türkiye sağının yeni safının habercisi...”⁶²

Kurtlar Vadisi’nin en çok tepki çeken bölümlerinden biri, Kurtlar Vadisi Terör adıyla yayına başlayan ve iki bölümü yayınlanan seri olmuştur. Tepkiler, dizinin

⁶¹ Özkök, Ertuğrul. “Yaşım 48 Dior’un Cilt Makeniyim”. Hürriyet. 14 Aralık 2005. <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=3651735> (6 Eylül 2009), (par.2)

⁶² Dündar, Can. “Saflara Hoşgeldin Polat”. Milliyet. 5 Şubat 2006. <http://www.milliyet.com.tr/2006/02/05/yazar/dundar.html> (6 Eylül 2009), (par.2)

milliyetçi kışkırtmalara hizmet ettiği yönünde birleşmektedir. İlk bölümün yayınlanmasının ardından dizi yayından kaldırılmıştır. Bu kararda, RTÜK'ün de etkisinin olduğu söylenmektedir ancak bir diziyi yayından kaldırmak gibi bir yetkisi olmayan üst kurul, bunu hiçbir zaman resmen kabul etmemiştir. Tepkisini gösterenler arasında birçok vatandaş, sanatçı, sendika, kurum bulunmaktadır.

Kurtlar Vadisi Terör'ü eleştirenlerden biri olan ünlü yazar ve şair Murathan Mungan, bir televizyon programının yasaklanmasını savunma hakkını kendinde görmediğini belirterek, Kurtlar Vadisi Terör dizisinden dolayı, bu diziyi yaratan ekibi şoven milliyetçilik ve ırkçılık yapmakla suçlamıştır:

*“Kendilerine ve “niyetlerine” ne ad verirlerse versinler, “Kurtlar Vadisi” ekibinin, apaçık bir biçimde şoven milliyetçilik, ırkçılık yaptığını; hukuk dışılığı savunduğunu; her çeşit çeteleşmeyi, mafyalaşmayı özendirdiğini; benzerine Hitler Almanyası, Mussolini İtalyasında rastlanabilecek bir süreçle kimlik arayışındaki gençlere, şiddet yanlısı rol modelleri önerdiğini düşünüyorum. Herkesi bu konuyla ilgili sayısız gazete, televizyon haberini; yapılan araştırma ve anket sonuçlarını hatırlayarak hafıza tazelemeye çağırıyorum.”*⁶³

Dizinin yayından kaldırılmasının ardından ise, tartışmaya dahil olan kesimler arasında bulunan sağlık kurumları, yayından kaldırma kararından memnun olduklarını açıklamışlardır. Dizi yayınlanmadan önce ortak bir basın bildirisi hazırlayan kurumlar adına konuşan Türk Tabipleri Birliği Başkanı Gençay Gürsoy, “Televizyonda bu şekilde şiddet gösterimi son derece yanlış; bu, şiddetin artmasına vesile oluyor” kısmına dikkat çekmektedir.⁶⁴ Yine aynı haberde görüşü yer alan, dönemin KESK sendikalar konfederasyonu genel başkanı İsmail Hakkı Tombul ise, “Medyanın topluma karşı sorumlulukları var; bu bilinçle yayın yapması gerekir. Türkiye'deki halkların eşit, özgür bir şekilde yaşamasını savunuyoruz. Bütün ırkçı, milliyetçi, şoven duyguları kışkırtanlara karşı mücadele edilmesi gerekli” diyerek dizinin yayından kaldırılmasını

⁶³ Mungan, Murathan. “Sivil İtiraz Adına Suya Atılan Taş”. BİANET. 13 Şubat 2007. <http://www.bianet.org/bianet/medya/91955-sivil-itiraz-adina-suya-atilan-tas> (6 Eylül 2009), (par.4)

savunmuştur. Yine aynı yerde görüşüne yer verilen televizyoncu Metin Uca ise, “Çocukların ruhlarını kirleten her işe karşıyım” diyerek kaldırılma kararına destek vermiştir.

Ekibin son ürünlerinden “Muro – Nalet Olsun İçimdeki İnsan Sevgisine” filmi, birçok eleştirisinin yanı sıra, protesto gösterilerine de konu olmuştur. Sokağa çıkan bir grup genç, filmi “yurtsever ve devrimcileri aşağıladığı” gerekçesiyle protesto etmiştir. Gençler “Nalet olsun içinde olmayan insan sevgisine” yazılı pankartlar taşımıştır.⁶⁵

4.1.3 Kurtlar Vadisi'nin Yaratıcıları

Kurtlar Vadisi dizisini yaratan ekibin kendisi de, dizinin konusu kadar tartışma konusu olmuştur. Dizi ilk yola çıktığı günden bu yana birçok ismi bünyesine katıp yollarını ayırmıştır. İlk yapımcı ve yönetmen Osman Sınav, yönetmen Serdar Akar, konsept danışmanı Soner Yalçın, yazar Ömer Lütfi Mete, “Çakır” karakterini canlandıran Oktay Kaynarca'nın da aralarında bulunduğu sayılamayacak kadar çok oyuncu, dizinin özellikle başlangıç döneminde yer alıp zaman içinde ayrılan isimler olmuştur. Geriye yapımcı Raci Şaşmaz, yönetmen Sadullah Şentürk ve Zübeyr Şaşmaz, senaryo yazarı Raci Şaşmaz ve Bahadır Özdenler, başrol oyuncusu Necati Şaşmaz kalmıştır. Soyadların ortaklığının da işaret ettiği gibi, Şaşmaz kardeşler dizi için çok önemli pozisyonlara erişmiştir.

Bununla ilgili ortaya atılan en ilginç iddia, dizinin tarikat bağlantısı olmuştur. Fotoğraflarla da desteklenen haberlere göre, Necati ve Raci Şaşmaz, Elazığ merkezli Kadiri Tarikatı'nın lideri Abdülkadir Şaşmaz'ın oğludur. Ayrıca, Raci Şaşmaz'ın, bugün ticari ilişkilerinde ortaklık yaptığı isimlerin geçmişte “tarikatın dergisinde yazan, çalışan isimler” olduğu öne sürülmektedir. Tarikat bağlantılı iddialar bunlarla da bitmemektedir:

---

⁶⁴ Kardeşlik Kurtlara Galip Geldi. 2007. http://www.evrensel.net/haber.php?haber_id=4817 (6 Eylül 2009), (par.7-9)

⁶⁵ Elvan Ezber. “Muroya Tepki”. Milliyet. 5 Aralık 2008. <http://www.milliyet.com.tr/Yasam/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1025088&ver=89> (6 Eylül 2009), (par.4)

“1. Dizide sırf Necati Şaşmaz’ın önü açılınsın diye Çakır’ın ölümü senaryoya eklendi.

2. Raci Şaşmaz, tarikatından aldığı izinle Osman Sınav’la yollarını ayırdı.

3. Raci Şaşmaz, zırhlı Mercedes ve korumalarla geziyor.

4. Necati Şaşmaz babasından sonra tarikatın başına geçecek.

5. Ömer Lütfi Mete, tarikat ilişkisi çerçevesinde senaryoyu Raci Şaşmaz’a devretti.”⁶⁶

Görüldüğü gibi, Kurtlar Vadisi’nin yarattığı tartışmalar, sadece buraya alınmak üzere seçilen örnekleriyle bile çok büyük çeşitlilik göstermektedir. Türkiye televizyon tarihinin en çok izlenen dizilerinden biri, belki en çok izlenen dizisi sayılması gereken Kurtlar Vadisi’nin yaratıcılarının, güncel siyasal gelişmelere sıkça göndermeler yaparak, zaten böylesi tartışmalar yaratmayı, etkide bulunmayı doğrudan amaçlamakta olduğu düşünülebilir. Böyle bir niyetleri varsa, bunda belki tahminlerinden de daha fazla başarılı olmaktadırlar.

4.2 Kurtlar Vadisi Eleştirisinin İdeolojisi

Kurtlar Vadisi serisi üzerine yapılan eleştiri, yorum, haber ve yazılarda dizinin ülkenin siyasal gündemiyle yakından bir bağlantısı olduğu gözlenmektedir. Burada da, özellikle milliyetçi siyasi düşünce tartışmanın ana kaynaklarından biri olarak öne çıkmaktadır. “Derin devletin adamı” olarak bilinen bir kahramanın, Polat Alemdar’ın gerek ülke içinde mafyaya karşı verdiği mücadelede düşmanlarının “yabancı bağlantılarının” öne çıkması, Muro örneğinde olduğu gibi doğrudan “terör örgütü” olarak anılan Kürt ayrılıkçı hareketinin hedef alınması, gerekse de, “Kurtlar Vadisi Irak” örneğinde olduğu gibi, Irak’ı işgal eden ve “Türk askerinin başına çuval geçiren” Amerikalıların Polat Alemdar’ın gazabına uğraması gibi durumlar söz konusudur. Bütün bunlar, ülkede yaşanan güncel siyasal gelişmelere, Kurtlar Vadisi yazarlarının ve

---

⁶⁶ Tutkun Akbaş. “Gerçek Kurtlar Vadisi” TEMPO.17 Aralık 2004.
http://www.tempodergisi.com.tr/toplum_politika/06962/ (6 Eylül 2009), (par.7)

yaratıcılarının kendilerince verdikleri yanıtlar olarak değerlendirilebilir. Bunun da ötesinde, epeyce yüksek izlenme oranları ve medyada yarattıkları tartışmalar dikkate alındığında, dizinin bu siyasi mesajlarının, belki de kurmaca bir diziden beklenmeyecek kadar etkili olduğu düşünülmelidir.

Yukarıda özetlenen tartışmalar anımsanacak olursa, Mungan Kürt sorunu bağlamında diziyi yaratanların “apaçık bir biçimde şoven milliyetçilik, ırkçılık yaptığını” belirtmekteydi. Dünder ise, dizinin kahramanı Polat Alemdar’ın “yıllardır Amerikan saflarındaki Türk sağına “Kahrolsun Amerika” pankartının altına” taşıdığı yorumunu yapmaktaydı. Bu bağlamda, Kurtlar Vadisi dizisinin siyasi mesajlarının yoğunlaştığı en önemli başlığın milliyetçilik olduğu açığa çıkmaktadır. Siyasal gündemi, milliyetçilik penceresinden değerlendirerek takip eden dizinin, vurguyu başlıca iki temada yoğunlaştırdığından söz etmek gerekmektedir.

Bunların birincisi, Amerikan emperyalizmi karşısında, bağımsızlıkçı duygulara da seslenen milliyetçilik türüdür. Özellikle “Kurtlar Vadisi Irak” filmiyle karşımıza çıkan bu eğilim, dizide de sık sık “Türkiye üzerinde oynanan oyunlar” vurgusuyla yer almaktadır. Batı’nın, Avrupa ülkelerinin ve A.B.D.’nin, Türkiye’yi kendi çıkarları için kullanmaya çalışmalarına atıflar yapılan, bayrağın sıkça kullanıldığı sahnelerde, Türk devletinin zaafı ve aczi Polat Alemdar ve arkadaşlarının mücadelesiyle bertaraf edilmeye çalışılmaktadır. “Kurtlar Vadisi Irak” filminde ise, karşı tarafta doğrudan Amerikalılar vardır. İlginç bir şekilde, Amerikalıların Polat Alemdar’ın tepkisiyle karşılaşmalarının esas nedeni, Irak’ı işgal etmeleri, bunun için Türkiye’yi kullanmaları, bunun dışında da Türkiye’yi çıkarları için kullanmaları değil, “Türk askerlerinin başına çuval geçirmeleri”dir. Film, çuval geçirme olayında birliğin başında olduğu ve buna engel olamadığı için suçluluk duyan bir Türk subayın, Polat Alemdar’a bir mektup yazarak intihar etmesi sahnesiyle açılır. Polat Alemdar, yanına iki arkadaşını da alarak Irak’a bunun intikamını almak için gider. Orada gördüğü işgal halinden etkilenip Amerikalılara diş bilemesi, dalga geçmesi, düşmanlık beslemesi ve savaşması, hep bu “çuvalın intikamı” ruh halinden beslenir. Orada da, geleneksel Türk politikasının devamı olarak, Türkmenler, Polat Alemdar’a yardımcı olur, rehberlik eder ve doğal müttefiki konumundadır.

Kurtlar Vadisi serisinde milliyetçiliğin bir diğer teması, Kürt sorunu karşısındaki tutumda ortaya çıkmaktadır. “Kurtlar Vadisi Terör” dizisi, her ne kadar bir bölüm sürse (çekilen ancak vaktinde yayınlanmayan ikinci bölümü de aylar sonra “şehit aileleri yararına” yayınlanmış, reklam geliri Mehmetçik Vakfı’na bağışlanmıştır ⁶⁷) de, yarattığı büyük tartışmayla, halklar arasında ayrılığı, düşmanlığı körükleyen bir görüşün temsilcisi olarak yorumlanmıştır. Kurtlar Vadisi Terör dolayısıyla Kurtlar Vadisi serisi üzerine yapılan tartışmalar, Kürt sorunu konusunda geleneksel “ayırıcı, dışlayıcı bir söylem” ⁶⁸ benimsendiği üzerinden yürütülmüştür. Çelenk’in ifadesiyle “İzleyici onun öfkesiyle, inancıyla, hayal kırıklığıyla, intikam yeminiyle özdeşlik kurar. Belirli toplum kesimlerine duyulan nefretin cisim bulmuş haline kolaylıkla dönüşebilir bu karakterler.” Diğer yandan, Kurtlar Vadisi milliyetçiliğinin Kürt sorunu konusunda izlediği tutumun bundan ibaret olduğunu söylemek de güçtür. Serinin Kurtlar Vadisi Pusu durağı da Kürtlerle ilgili meselelerin sıkça dile getirildiği bölümlere yer vermektedir. Muro karakteri, “örgüt” adıyla anılan Kürt örgütünün İstanbul sorumlusudur ve dizide izleyici tarafından tutulması üzerine sahneleri artırılmış, sonunda da başrolünde bu karakterin yer aldığı bir filme konu yapılmıştır. Muro, esasında, Genç Sen tarafından yapılan eylemde de belirtildiği gibi, “yurtsever ve devrimcileri aşağılayan” hatta Kürtleri de aşağılayan bir karakterdir. Ancak, birkaç bölümde yer bulup sonra öldürülmesi planlanan karakter izleyici tarafından “sempatik” bulununca dizideki ağırlığının artırılması, sadece “aşağılama” ile açıklanamayacak bir konu olduğu anlamına gelmektedir. Burada dizi yazarlarının ve yapımcılarının bulduğu çare, Muro’yu itirafçı yaparak Polat Alemdar ve adamlarının safına geçirmek ve hikayede daha fazla rol vermek olmuştur. ⁶⁹ “Sempatik” bir Kürt karakterin varlığı, sonradan itirafçı yapılsa bile, oldukça önemlidir. Öyle ki, Muro’nun bu sempatikliğini “psikolojik hareket” niteleyecek ve “Devlet bu filmi engellemeli” diyecek kadar bu gidişi “tehlikeli” bulanlar çıkmıştır. Vatan yazarı Yiğit Bulut ““Başkan Muro”, bana göre “terör örgütünü” sempatik gösteren ve “kesinlikle psikolojik hareket” kapsamında “devlet” tarafından

---

⁶⁷ Kurtlar Vadisi Terör. (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Kurtlar_Vadisi_Terör (6 Eylül 2009), (par.2)

⁶⁸ Tolga Korkut. “İrkçi Yayını Durdurmak Sansür Değildir”. BİANET. 16 Şubat 2007. <http://www.bianet.org/bianet/medya/92188-irkci-yayini-durdurmak-sansur-degildir> (6 Eylül 2009), (par.4-5)

⁶⁹ Muro nasıl itirafçı olacak?. 2008. <http://www.samanyoluhaber.com/haber-96921.html> (6 Eylül 2009), (par.1)

değerlendirilmesi gereken bir “karakter.””⁷⁰ yazmıştır. Görüldüğü gibi, Kürt sorunu konusunda Kurtlar Vadisi serisinin basitçe düşmanca ve ayrılıkçı bir görüşü benimsediğini ve yaydığını söylemek, mümkün değildir, çünkü dizide ve filmlerde, bundan fazlası vardır. Ucu, iki tarafa da dayanabilecek şekilde yorumlanan, yani kimileri tarafından Kürtlere karşı düşmanca tutumu kışkırtmakla, kimileri tarafından “terör örgütünü sempatik göstermekle” eleştirilen ilginç bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

Bu kısma kadar, televizyonda milliyetçilik meselesinin anlamı ve Kurtlar Vadisi dizi-sinema serisinin yarattığı tartışmalara kısa bir giriş yapıldı. Ülkenin siyasal gündemine ve milliyetçiliğin bunun içindeki yerine ilişkin küçük bir hatırlatmaya, esasen televizyon ve kültür alanında milliyetçi siyasetin etkisini anlamak amacıyla yer verildi. Televizyonda milliyetçilik ve “milli güvenlik” anlayışının önemi, kültür alanındaki siyasi yapıyla birlikte düşünüldüğünde, bunun epey incelemeye değer bir konu olduğu ortaya çıkmaktadır. Kurtlar Vadisi ise, sinema ve televizyonda milliyetçiliğin en belirgin görüntülerinden biridir.

Bu bölümün devamında ise, Kurtlar Vadisi dizi ve filmlerinin milliyetçilik anlayışları incelenecek. Başlıca yöntem olarak, ikinci bölümde özetle anlatılan Chomsky ve Herman’ın “Bir Propaganda Modeli”ne göre inceleme yapılacak. Ayrıca, Kurtlar Vadisi’nin “kurtarıcı” mantığı, mizah anlayışı, dizi ve filmlerdeki milliyetçi mesajlar yine bu bölümde ele alınacak.

4.3 Kurtlar Vadisi’ndeki Propaganda Modeli

“Bir Propaganda Modeli”, daha çok haber medyası düşünülerek tasarlanmış bir değerlendirme modelidir. Kitle medyası alanında Amerikan liberal araştırma modelinin yöntemlerini alan, ideolojik olarak da Marksist eleştirel kuramcılardan beslenen bir altyapıya dayanmaktadır. Beş tane “süzgeç” ile medya pratiğini sorgulayan Herman ve Chomsky, ekonomi politiğe göre medya yapısından içeriğe pek çok veriyi dikkate alarak çözümlenmektedirler. Herman ve Chomsky’nin kullandığı mülkiyet, reklam, kaynaklar, tepki ve antikomünizm süzgeçleri ve modele ilişkin bir özet, daha önceki bölümlerde yapılmıştır. Bundan sonraki sayfalarda bu modele dayanarak Kurtlar

---

⁷⁰ Yiğit Bulut. “Devlet Bu Filmi Engellemeli” Vatan. 24 Ağustos 2008.
<http://www.gazetevatan.com/haber.vatan?Newsid=195278&Categoryid=4> (6 Eylül 2009), (par.4)

Vadisi'nin incelemesi yapılırken, süzgeçler de tek tek ayrıntılarıyla açıklanacaktır. Haber medyası kapsamında değerlendirilemeyecek olsa da, yukarıda “melezliği” konusunda yorumlar yapılan Kurtlar Vadisi de bu bağlamda ilginç bir inceleme konusu olabilecektir.

4.3.1 Bir Prodüksiyon Olarak Kurtlar Vadisi (Birinci Süzgeç: Mülkiyet)

Chomsky ve Herman'a göre birinci süzgeç, kitle medyasının büyüklüğü, mülkiyeti ve kâr yönelimidir. Yazarlar, 19. yüzyılın ilk yarısından başlayarak kitle medyası sahipliğinin tekelleşme eğilimine ve bunun sonuçlarına dikkat çekmektedir. 1986 itibariyle Amerika Birleşik Devletleri medyasını inceleyen Chomsky ve Herman, aralarında 1500 gazete, 1500 televizyon kanalı ve 7 film stüdyosunun bulunduğu, dergi, radyo, yayınevleriyle birlikte toplam 25000 medya birimi olduğunu belirtmektedir. Ancak bunların büyük bölümü küçük ve yerel şirketlerden oluşmakta, geri kalanlar ise haberlerde büyük ulusal şirketlere ve ajanslara bağımlı durumdadırlar. Böylelikle, aslında medya alanında bir “çeşitlilik”ten söz etmek pek mümkün değildir. Daha önemli bir ayrım daha vardır ki, “Bazen neredeyse tüm medya türlerini kapsayan bu medya birimlerinin daha büyük kısmının sahipleri ise”, “aynı”dır.⁷¹

Kitapta bulunan ve 24 şirketin ekonomik yapısına yer verilen tabloda, büyük ve kâr amaçlı oldukları belirtilen 24 medya şirketi içinde, en tepedeki tüm şirketlerin varlıklarının 1 milyar doların üzerinde olduğu, ortanca büyüklükte olanın varlıklarının değerinin 2,6 milyar dolar olduğu belirtilmektedir. Buna göre, bu medya devlerinin yaklaşık dörtte üçünün vergi sonrası karları 100 milyon dolardan fazladır ve vergi sonrası karı ortanca büyüklükte olan şirket, 183 milyon dolar kar etmiştir.

Medya şirketleri aynı zamanda medya dışında da yatırım yapmakta, üstelik yurt dışında da geniş pazarlara sahip olmaktadır. Ayrıca hükümetle sıkı ilişkiler geliştiren şirketler siyasi bakımdan da, örneğin yatırım olanakları, krediler, anti-tekel yasalar gibi konularda hükümetlerle daha yakın ilişkiler geliştirmektedirler. Chomsky ve Herman'ın ifadesiyle “Bu firmaların çıkarları birbiriyle sıkı bir şekilde iç içe

---

⁷¹ Chomsky ve Herman, s. 84

geçmiştir ve başka büyük şirketlerle, bankalarla ve hükümetle önemli ortak çıkarlara sahiptirler. Bu, medya firmalarının haber tercihlerini etkileyecek ilk güçlü süzgeçtir.”⁷²

Türkiye’de medya mülkiyeti konusu, A.B.D. ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Az sayıda şirketin birçok kanalı ve gazeteyi kontrol ettiği medya ortamında, hükümetle ilişkiler bakımından da benzer bir yapı bulunmaktadır. Denebilir ki, fazlası vardır, eksigi yoktur.

Medya gruplarının sahip olduğu sermaye ve yayın organları dikkate alınarak Türkiye mediasının durumu incelendiğinde, kamplara ayrılmış büyük gruplar olduğu gözlenmektedir.⁷³ Medyanın yaklaşık yarısını elinde bulunduran Doğan grubunun dışında, Sönmez’e göre ATV-Sabah, Zaman-Samanyolu, Yeni Şafak, Kanal 7, Star-24 TV, Bugün, Vakit, dolaylı olarak TRT ve AA, benzer görüşleri taşıyan büyük bir medya grubu gibi de görülebilir. Geriye ise, Akşam-Show TV’yi içeren Karamahmet grubu, Kanal 1-Habertürk’lü Ciner grubu, NTV’li Doğuş grubu ve TV8, Flash TV gibi küçük gruplar kalmaktadır. Bu medya dağılımı, özellikle medya gruplarıyla ülke yönetici güçleri ve hükümet arasındaki ilişkiler bakımından dikkate değerdir.

Basınla hükümet arasındaki ilişkilerin bu yapısı ise, bu hükümetten önce kurulmuştur. Adaklı’ya göre 1983’ten sonra ANAP’ın yeni hegemonya projesi kapsamında basına yeni bir rol atfedilmiş, “siyasi iktidarın elini kuvvetlendirecek biçimde basın sermayelerine çeşitli imtiyazlar tanınmıştır”⁷⁴. Adaklı bunların en önemlisinin bugünkü medya manzarasında yer alan büyük grupların hepsinin, yeni liberal programın gözdesi olan özelleştirme ihalelerinden büyük parsalar koparmış olması olduğunu söylemektedir.

Kurtlar Vadisi örneğine dönecek olursak, dizi olarak Kurtlar Vadisi de, elbette yüksek reytingleriyle en çok kazandıran dizilerden biridir. İnternet sitelerine yansıyan haberlere göre, Kurtlar Vadisi dizisinin ilk serisi, Show TV’den bölüm başına 350 milyar TL (yeni parayla 350 bin TL) alıyorken, 2005 yılında Kanal D’ye transfer olduğunda 400 milyar TL’nin üzerinde bir rakama anlaşıldığı ifade edilmektedir. O

---

⁷² Chomsky ve Herman, s. 95

⁷³ Mustafa Sönmez. “2007’den 2008’e Medyada Yarılma”. SENDİKA.ORG. 8 Mayıs 2008. http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=16928 (6 Eylül 2009), (par.4)

dönem, dizinin maliyetinin 90-130 milyar olduğu tahmin edilmektedir.⁷⁵ 2008 yılında ise, bir başka habere göre, dizinin maliyeti 550 bin YTL'yi bulmuş, bu da Kurtlar Vadisi'ni en pahalı dizi haline getirmişti.⁷⁶ Dizinin ilk serisinin son bölümü için Andy Garcia ve Sharon Stone gibi ünlü Hollywood yıldızlarıyla yüksek paralara anlaşmalar yapılmıştır.

Bir “prodüksiyon” olarak Kurtlar Vadisi'nin ekonomik yapısı, zaman zaman yapılan haberler ve çıkan tartışmalarda, belirgin olarak öne çıkmaktadır. Kurtlar Vadisi'ne yönelik eleştirilere, sık sık Pana Film, yani dizi ve filmlerin “yapım şirketi” tarafından yanıtlar verilmektedir.

Bu “şirket” yapısı, ekonomik çıkarları söz konusu olduğunda, hükümetle görüşmeler de yapmaktadır. Elbette, hükümet ile diziyi yapan ekip arasında bir fikir ve görüş birliği olması, bunu kolaylaştırmaktadır. Örneğin, 2006'nın Eylül'ünde, Kurtlar Vadisi Irak filmi hâlâ gündemde ve çok izleniyorken, Kurtlar Vadisi Terör dizisinin hazırlıklarını yapan Pana Film ekibi, Başbakan Tayyip Erdoğan'la, üstelik tam da Başbakan'ın A.B.D. ziyaretinden hemen önce, gündeminin çok sıkışık olduğu bir zamanda bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. Görüşmede, yapımcı ve senarist Raci Şaşmaz, senarist Bahadır Özdener ve mizahçı, Pana Film ortaklarından Hasan Kaçan bulunmuştur. Hazırlıklarının sürdüğü Kurtlar Vadisi Terör dizisi hakkında görüşüldüğü tahmin edilen ziyaret sonrasında yapımcı Kaçan “Randevumuz vardı, görüştük” demekle yetinmiştir.⁷⁷ Daha sonra, görüşmede bulunan senarist Özdener, Başbakan'la dizi hakkında önceden konuştuklarını şöyle ifade edecektir: “Tabii ki... Sayın Başbakan biz bu diziyi yapmak istediğimizde bizi kabul etti. Biz anlatacağımız konsepti, anlatmak istediğimiz değerleri ve doğruları söyledik.”⁷⁸ Ardından, Şubat 2007'de gösterime giren ve büyük tepki gören dizinin yayından kaldırılması için yine Başbakan Erdoğan'ın devreye girdiği öne sürülecektir.

---

⁷⁴ Gülseren Adaklı. “Hakim Medya Gruplarının Kısa Tarihi”. BIANET. 27 Aralık 2003.

<http://bianet.org/bianet/bianet/27919-hakim-medya-gruplarinin-kisa-tarihi> (6 Eylül 2009), (par.6)

⁷⁵ Perde Arkasında Bilinmeyenler! Kurtlar Vadisi Bölüm başı Kaç Lira Aldı, Kaç lira Kazandı. 2008.

<http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=209172> (6 Eylül 2008), (par.1)

⁷⁶ Hangi Yerli Dizi Kaç Paraya Çekiliyor? En Pahalı Dizi Hangisi? 2008.

<http://www.medyafaresi.com/haber/16659/televizyon-hangi-yerli-dizi-kac-paraya-cekiliyor-en-pahali-dizi-hangisi.html> (6 Eylül 2009) (par.2)

⁷⁷ Erdoğan'dan PKK Hazırlığı. 2006. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=200148> (6 Eylül 2009), (par.6)

⁷⁸ Kılıç (par.1)

Görüldüğü gibi, mülkiyet ve kâr yapısı tarafından belirlenen, Chomsky ve Herman'ın propaganda modelinin birinci süzgeci, Kurtlar Vadisi örneğinde gayet başarıyla yerine getirilmektedir.

4.3.2 Vadi'nin Reklam Araları (İkinci Süzgeç: Reklam)

“Bir Propaganda Modeli”ne göre ikinci süzgeç, reklamcılık mekanizmasıdır. Reklamcılığın genel olarak işçi sınıfı gazeteciliğini zayıflatan bir işlevi olduğunu belirten Chomsky ve Herman, reklamcılığın, vergilerin ve devlet baskısının yapamadığını piyasanın yaptığı bir süreci başlattığı yönündeki görüşleri hatırlatmıştır. Yalnızca satışlardan ayakta kalan medya gruplarının bu süreçten ciddi zarar gördüğünü vurgulayan yazarlar, giderek reklam veren kuruluşların seçimlerinin medyanın yayınlarını belirler hale geldiğini söylemektedir. Yani reklam vermemek bir cezalandırma yöntemi haline gelmekle birlikte, hangi gazetelerin, hangi televizyon kanallarının, o kanallar içinde hangi programların reklam alıp hangilerinin almadığı, bir “ölüm kalım” meselesi haline almaktadır. Çünkü reklam veren şirketler bir programı ne kadar çok reklamla besleyerek desteklerse, onun yaşama şansını da o kadar artırmış, elini rahatlatmış olmaktadır. Chomsky ve Herman, “Şirketler hassas ve tartışma yaratacak konuları yakından inceleyen programları, mali olarak desteklemeyeceklerdir”⁷⁹ demektedir.

Bu hesaplama, ne kadar büyük tartışmalar yaratırsa ve “hassas ve tartışma yaratacak konuları” inceliyor görünürse görünsün, Kurtlar Vadisi hiç de şirketler tarafından mali olarak desteklenmeyecek bir program olarak görülmemiştir. Mustafa Sönmez'in incelemesine göre, Türkiye medyası için de reklamlar en önemli gelir kalemidir ve büyük bir pastayı oluşturmaktadır. Son yılların bilançosu şöyledir: 2005'te 2,2 milyar YTL olan reklam harcamaları 2006'da 2,7 milyar YTL'yi, 2007'de de 3,3 milyar YTL'yi bulmuştur. Bu, milli gelire göre reklam harcamalarının 2005'te yüzde 0,35 olan payının 2007'de yüzde 0,39'a çıkması anlamına gelmektedir. Bunların içinde televizyonlar, televizyonlar içinde de diziler reklamda aslan payını almaktadır. 2005'te

---

⁷⁹ Chomsky ve Herman, s.100

1,1 milyar YTL ile yüzde 50,7 olan televizyon payı, 2007’de 1,7 milyar YTL’yi ve toplamda yüzde 53 payı geçmiştir.⁸⁰

Kurtlar Vadisi’ne de buradan epey bir reklam geliri düşmektedir. Örneğin, ilk serinin ve Kurtlar Vadisi Irak filminin ardından, bir aradan sonra ekrana gelen Kurtlar Vadisi Terör sadece yayından kaldırmaya kadar gidecek büyük tartışmalara konu olmamış, çok sayıda reklam da almıştır. Medya Takip Merkezi tarafından yapılan araştırmaya göre, daha ilk bölümünde en yüksek reytingi yakalayan diziye 82 marka, toplam 163 adet reklam vermiş, dizi, gazete, TV kanalı ve haber sitelerine dokuz günde 513 kez haber olmuştur. Diziye, Milliyetçi Hareket Partisi’nin reklam vereceği haberleri yapılmış, ancak televizyonda görülen, MHP’nin değil, bir başka milliyetçi parti olan Genç Parti’nin reklamları olmuştur. Hatta, Genç Parti, dizinin bu bölümüne en çok reklam veren “marka” olmuştur. GP’nin bant ve kuşak olmak üzere toplam 20 reklam filmi, 244 saniye boyunca ekranlara gelmiştir.⁸¹

Dizinin devamı olan Kurtlar Vadisi Pusu’nun Nisan 2007’de ekrana gelen ilk bölümü de yine reklamlarıyla çok konuşulmuştu. 19 Nisan 2007 tarihli bölümü konu alan araştırmaya göre diziye, 70 marka, toplam 141 adet reklam vermişti ve bu reklamlar 44 dakikayı aşkın bir süre izleyicinin karşısına çıkmıştı. Dizini bu bölümü de, beklendiği gibi günün en çok reyting alan programı olmuştur.⁸²

Görüldüğü gibi, propaganda modelinin ikinci süzgeci olan reklamlar, Kurtlar Vadisi örneğinde önemli işlev görmektedir. En çarpıcı örnek ise, milliyetçi görüşlere sahip siyasi partilerin diziye reklam vermek için yarışmalarıdır.

4.3.3 Kurtlar Vadisi’nin Beslendiği Kaynaklar (Üçüncü Süzgeç: Kaynaklar)

Herman ve Chomsky’ye göre propaganda modelinde üçüncü süzgeçi, kitle medyasının haber kaynakları, daha ayrıntılı söylenecek olursa “medyanın, hükümet, iş dünyasının, bu temel kaynakların ve gücün faillerinin finanse ettiği ve onayladığı

---

⁸⁰ Sönmez (par.6)

⁸¹ Kurtlar Vadisi Bıraktığı Yerden Devam Ediyor. 2007.

<http://www.medyatakkip.com/medyaarastirmasiyukle.php?maid=8> (6 Eylül 2009), (par.1)

⁸² Kurtlar Vadisi 44 Dakika Reklam ve İzlenme Rekoruyla Geri Döndü. 2007.

<http://www.medyatakkip.com/medyaarastirmasiyukle.php?maid=21> (6 Eylül 2009), (par.1)

‘uzmanlar’ın sağladığı bilgilere dayanması”⁸³ oluşturmaktadır. Daha çok haber medyası üzerine bir çalışma olan “Bir Propaganda Modeli”nde kitle medyasının ekonomik zorunluluk ve karşılıklı çıkar gereği enformasyon kaynaklarıyla kurduğu ilişki sorgulanmaktadır. Çeşitli hükümet yetkilileri, şirket yöneticileri, bilumum “uzmanlar”, statüsü ve prestiji sayesinde görüşlerinin haber değeri olan birçok seçkin, kitle medyasının haber kaynakları arasında sayılmaktadır. Güvenilir olduğu varsayılan kaynaklara dayanan haberler de böylece kolay bir yolla herkes için kabul edilir haber kaynaklarına erişmiş olur.

Herman ve Chomsky, özellikle A.B.D. örneğinde, karşı tarafın, yani devlet kurumlarının da buna dayanarak ciddi bir halkla ilişkiler kaynağı ayırdığına, medyayı en çok kullanan kurumların başında da ordunun geldiğine dikkat çekmektedir. Buna göre, güçlü haber kaynakları da, eleştirilerin ve muhaliflerin medyadaki sesinin kısılması için nüfuzlarını kullanmaktadırlar. Yazarlar, bundan, güçlü haber kaynaklarının, özel bir gündemi izlemesi konusunda medyayı yönetmek ve manipüle etmek için medyanın rutin işleyişi ve bağımlılığından yararlandıkları sonucuna varmaktadır.

Haber medyası için söylenenler, Kurtlar Vadisi örneği için düşünüldüğünde, öncelikle hatırlanması gereken türlerin iç içe geçtiği ve bir melezişme yaşandığı türündeki görüşlerdir. Çünkü Kurtlar Vadisi dizi ve filmleri ne kadar kurmaca olursa olsunlar, ülkenin durumuna ilişkin mesajlar, hem de genel mesajlardan çok, güncel, somut, açık ve net bir şekilde belirli olayları kast eden mesajlar vermektedir. Örneğin, dizinin senaristi Bahadır Özden, diziyi tanımlarken açıkça “Cinayetlerle Türkiye’yi karıştırmayı ve bölmeyi amaçlayan ‘derin çeteler’in röntgenini çektik”⁸⁴ gibi ifadeler kullanmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, Kurtlar Vadisi’nin haber/hikayelerini kurarken dayandığı “kaynaklar” ve fikren beslendiği kaynakların ele alınmasında yarar vardır.

Kurtlar Vadisi, “bir mafya dizisi” olan ilk diziden başlayarak, aslında haber kaynağı olarak hep aynı seçkinleri seçmiştir. Kurtlar Vadisi siyasetçilerin bile kendilerini oynamak üzere konuk oldukları bir dizidir. Bunların en ünlülerinden Kuzey

---

⁸³ Chomsky ve Herman, s. 82

Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Rauf Denktaş'ın konuk olduğu bölümdeki diyalogların, “Kurtlar Vadisi Unutulmaz Sözler-Diyaloglar” kitabının en uzun diyalogu olması, buna verilen önemin göstergesi sayılmalıdır. Burada Kıbrıs konusundaki milliyetçi Türk tarafının tezini başından bu yana Kıbrıs tarihiyle birlikte anlatırken “Kıbrıs Türkü'nün yaşayış ve hürriyetine, malına, her türlü ananesine ve mukaddesatına, her nerede ve kimden olursa olsun vaki olacak tecavüzlere karşı koymak için, kendimi yüce Türk ulusuna adadım”⁸⁵ gibi ifadeler kullanılmıştır.

Kurmaca karakterler de dizi ve filmlerde aynı şekilde, aynı “statü” konumları dikkate alınarak işlev görmüştür. Kurtlar Vadisi Irak filminde, Irak'taki durumu oradaki Türkmenlerin temsilcisi konumundaki bir kişi anlatmıştır. İlk Kurtlar Vadisi serisinde de, Kurtlar Vadisi Pusu'da da, ülkedeki birçok gelişme, kapalı kapılar ardında “konsey” mensupları ya da iş adamları gibi kişiler tarafından açıklanmaktadır. Aslında bu yarı haber, yarı kurmaca anlatımların önemli özelliği, normalde haberlerde verilemeyecek açıklıkta mesajların, yine haber mantığıyla, yani seçilmiş haber kaynaklarının ağzından ama deyim yerindeyse “sırtında yumurta küfesi taşımayan” kaynaklar tarafından, bir yandan da inandırıcılıkları korunarak aktarılmaktadır.

Örneğin, “konsey”den Nizamettin ile Polat Alemdar'ın bir diyalogunda 2001 krizine “Ankara, isteklerimizi yerine getirir” gibi ifadelerle açıklık getirilmektedir. Polat'ın “Peki Cumhurbaşkanı Anayasa kitapçığını fırlatmasaydı ne yapacaktınız?” sorusuna, Nizam “Başka bir şey bulunurdu... Başbakan öksürdü, nezle oldu, tansiyonu oldu, iş ki siz zemini hazırlayın, borsadan parayı çekmek bir tek saniye!” yanıtını vermektedir.⁸⁶

Bir başka diyalogda, yine Kurtlar Konseyi'nin bir üyesi olan Samuel Vanunu tarafından Polat'a verilen bir brifingde, “Dünyaya hükmeden kuruluşların listesi” geçmektedir.⁸⁷ Burada A.B.D.'nin birçok kuruluşu, çeşitli şirketler, Soros gibi ünlü patronlara bağlı kurumların adlarının, tamamı gerçek olan isimlerin, Samuel Vanunu adında, Kurtlar Konseyi'nin İsrail ile ilişkilerini yürüten ve “inandırıcılık” bakımından hayli güçlü konsey elemanlarından birine söylenmesi dikkat çekicidir.

---

⁸⁴ Kılıç (par.1)

⁸⁵ ---, **Kurtlar Vadisi Unutulmaz Sözler-Diyaloglar**, 1. Baskı, İstanbul: Çatı Yayınları, 2005, s.190

Bir yandan habercilik de yapan dizinin kaynakları, görüldüğü gibi Chomsky ve Herman'ın propaganda modelinde öngördükleri seçkin kaynaklarla örtüşmektedir. Fikri olarak da hükümetle yakın ilişkiler içinde oldukları düşünüldüğünde, “kaynaklık” mekanizması daha anlaşılır bir hal almaktadır.

4.3.4 Tepkide Rekor Düzey (Dördüncü Süzgeç: Tepkiler)

Propaganda modeline göre tepki üretimi, dördüncü süzgeçtir. Bu kavramla kastedilen, bir medya programına karşı gösterilen olumsuz tepkilerdir. Tepki üretiminin eğer büyük çapta ve önemli kaynaklarla yapılıyorsa, medya açısından rahatsızlık verici olabileceğini belirten Chomsky ve Herman, mahkeme önüne çıkmak, reklam boykotu gibi sakıncalarla karşılaşılabilceğini söylemektedir. Ancak, buna göre, bir çelişki gibi görünse de tepki üretimi mekanizmaları, sürekli kendisine saldırılan medya tarafından hoş karşılanmaktadır. Bu süreç, şöyle anlatılmaktadır:

“Tepki üreticileri birbirlerinin gücüne güç katarlar ve siyasi otoritenin haber yönetimi faaliyetlerindeki komutasını pekiştirirler. Hükümet sürekli medyaya saldıran, onu tehdit eden, ‘düzelten’ ve resmi çizgiden muhtemel sapmaları önleyen büyük bir tepki üreticisidir. Haber yönetiminin bizatihi kendisi tepki üretmek için tasarlanmıştır.”⁸⁸

Tepkilerin medyanın rahatsız olduğu değil, tersine hoşlandığı bir süreç olması dikkat çekicidir. Kurtlar Vadisi örneği için özellikle öyledir, çünkü Kurtlar Vadisi sadece televizyonların en çok izlenen dizisi, en çok izlenen filmlerine imza atan bir seri değil, aynı zamanda en çok tartışılan televizyon ve film serilerinin başında gelmektedir.

Kurtlar Vadisi ile ilgili gündeme gelen en birinci tepki, şiddet konusudur. Dizide bolca şiddet ve saldırganlık dolu sahnelerin yer alması, çokça medya organında yer almış, birçok eleştiriye konu olmuş, dizinin belki de en bilinen özelliği olmuştur.

---

⁸⁶ Kurtlar Vadisi Unutulmaz Sözler-Diyaloglar, s.213-214

⁸⁷ Kurtlar Vadisi Unutulmaz Sözler-Diyaloglar, s.219

⁸⁸ Chomsky ve Herman, s. 112

Elbette bu eleştiriler son derece haklı bir temele dayanmaktadır. Dizideki şiddet sahneleriyle ilgili bir araştırma, bunu gözler önüne sermektedir.

Zeynep Gültekin'in "Bir Popüler Kültür Ürünü Olarak Mafya Dizileri: Kurtlar Vadisi Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinde yer alan araştırmaya göre, dizinin ilk 55 bölümünde silah kullanma 145, silah gösterme 226, çatışma 111, öldürme 411, yaralama 152, saldırı 137, dayak 147, tokat 155, kavga 175, işkence 110, tecavüz üç, taciz 191, bombalama üç, adam kaçırmaya dört kez kullanılmıştır. Gültekin'in kategorilendirmesiyle "açık şiddet" bilançosu böyledir. Örtük şiddetin görsel ve sözel kullanımında ise 296 bağırma, 145 küfür ve hakaret, 131 dolaylı küfür, 174 tehdit, 149 dolaylı tehdit, 161 baskı, 119 dolaylı baskı, 111 dışlama, 127 ilgisizlik, 124 aşağılama, 122 alay, 149 ima ve 113 yerme bulunmaktadır.⁸⁹

Bilançonun gerçekliği ortadadır. Şiddetle ilgili Kurtlar Vadisi'ne dair söylenenlerin eksikliği olabilir ama fazlasının olmadığı açıktır. Diğer yandan, bu manzara yapımcılar tarafından nasıl karşılanmaktadır?

Senarist Bahadır Özdener'in "Dizi şiddete teşvik ediyor diyorlar, ne diyorsunuz?" sorusuna verdiği yanıt oldukça düşündürücüdür:

"Biz Kurtlar Vadisi'ni yapan ekibiz, buna hiçbir zaman safdillikle bakmadık. Onların vermeye çalıştığı mesajı, yani bu kampanyaları yürütenlerin derdini ve karın ağrısını çok iyi biliyoruz. Gerçekleri haykırdık. Olan bitene gözümüzü kapasaydık bu eleştirilerin ve bu kampanyaların hiçbiri olmazdı. Bunları bir zihniyetin ürünü olarak görüyoruz. Bu ülkede iyi bir şey yapan, ülkenin insanını kucaklayan, dertlerini ve hikâyelerini anlatmaya çalışan bir ekibin başına gelebilecek en asgari şeydir bize yapılan. Tabii ki şiddet kampanyası var derler. Siz kalkıp da bu ülkeyi soyuyorlar, çeteleştiriyorlar, bu ülkenin altını oyuyorlar dediğiniz zaman tabii ki mafyanın - anlattığımız her türlü mafyanın- nasırına basmış olursunuz ve

---

⁸⁹ Zeynep Gültekin. "Bir Popüler Kültür Ürünü Olarak Mafya Dizileri: Kurtlar Vadisi Örneği". **Yayınlanmamış Master Tezi**. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, 2006, s.99

onlar da bunda size müsaade etmezler. (...) çok ucuz atlattık. Çok şanslıyız, çok seviliyoruz diye düşünüyoruz.”⁹⁰

Özdener’in Chomsky’yi bilip bilmediği meçhuldür ancak bilse de bunu belli etmemesi beklenmelidir. Oysa, tam da “Bir Propaganda Modeli”nde tarif edildiği gibi, tepki üretimi, Kurtlar Vadisi için bir avantaj olarak kabul edilmektedir. Çünkü tepkiler, dizinin siyasal ve ideolojik rengi düşünülmezsizin bir “şiddet” eleştirisine boğulmuş durumdadır. Sözkonusu yüksek lisans tezinde de şiddet gösterimlerinin içeriğine dikkat edilmezken, daha genel şiddet eleştirisi yazılarında da, bunun dizinin politik içeriğiyle paralelliği görmezden gelinmektedir. Oysa, görünen, milliyetçi şiddet, derin devletin şiddeti, hukuksuz şiddet gibi kategorilerle ifade edilmeye kalkıldığında işin özüne inilmiş ve eleştiri başka bir boyuta taşınmış olacaktır. İkinci bölümde Ayşe İnal’dan aktarılan “hangi şiddet biçimlerinin suç olarak tanımlandığı ve hangi şiddetin meşru bir şiddet olarak sunulduğu”⁹¹ sorusu bu soruna açıklık getirmektedir. Görüldüğü gibi Kurtlar Vadisi eleştirisinin “Şiddeti teşvik ediyor” sonucuna varması, ancak şiddetle ilişkisinin içeriği sorgulanmaksızın, “Kanlı sahneler gösteriliyor” sığılığında kalmasıyla, yapımcılar tarafından hoş karşılanan bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

4.3.5 Anti-Komünizm Ve Muro (Beşinci Süzgeç)

Propaganda modeline göre son süzgeç, gayet ideolojik bir süzgeç olan anti-komünizmdir. En büyük kötülük olarak komünizmin gösterilmesi, bu süzgecin en belirleyici özelliğidir. Chomsky ile Herman, Batılı seçkinler ve mülk sahiplerinin sınıfsal konumlarını ve yüksek statülerini tehdit altında hissetmelerinin, komünizm ideolojisinin yanı sıra, “komünizm” olarak yorumlanabilecek herhangi bir halkçı politikadan ya da dünyanın herhangi bir yerindeki muhalefetten kaynaklanabileceğini söylemektedir. Yazarların “din” olarak nitelediği anti-komünizmin kapsamı da oldukça geniştir:

---

⁹⁰ Kılıç (par.8)

⁹¹ İnal, s. 66

“Bu ideoloji toplumu bir düşmana karşı seferber etmeye yardımcı olur ve söz konusu kavram bulanık olduğu için mülkiyet çıkarlarını tehdit etmeye yönelik politikaları savunan ya da komünist devletlerle ve radikalizmle uzlaşmayı destekleyen herkese karşı kullanılabilir.”⁹²

Kurtlar Vadisi'nin bu ideolojik sınavdan da geçtiği, izleyen herkesin görebileceği kadar ortadadır. Dizinin ve filmlerin hikayesinde komünizmin ve kapitalizme karşı mücadelenin eleştirilecek ve dalga geçilecek bir unsur olarak görüldüğü bellidir. Özellikle, Kurtlar Vadisi Pusu dizisindeki Muro karakteri bir devrimci militan tipinin karikatürü niteliğini taşımaktadır. Jargon olarak bir sol örgüt üyesi gibi konuşan, hikayenin akışı gereği de bir “bölücü örgüt” üyesi olan, bir anlamda bütün “tehdit” kişiliklerini bünyesinde toplayan Muro, filmin komiklik öğesini oluşturmasının da etkisiyle izleyici tarafından çok sevilmiştir. O kadar ki, diziden çıkarılması planlanan bir karakterken, bir anda tutulmaya karar verilmiş, dizideki rolü artırılmış, ardından da 2008 yılında yine Pana Film tarafından çekilen “Muro: Nalet Olsun İçimdeki İnsan Sevgisine” adlı bir filmin baş karakteri olmuştur. Muro'nun dizide sık sık kullandığı “Nalet olsun İçimdeki İnsan Sevgisine”, “Bundan sonra kimse burjuva donu giymeyecek” ya da filmdeki “Devrimci testislerim yandı” gibi repliklerinden de anlaşılacağı gibi, devrimcilik Muro'nun yaratıcıları için dalga geçilecek bir konudur. Hatta filmi “Devrimcileri ayağa düşürdü” diye eleştiren gruplar, Muro'yu ve Pana Filmi protesto etmişlerdir.⁹³

Görüldüğü gibi, Chomsky ve Herman'ın propaganda modelinde öngördükleri ve A.B.D. medyasının çeşitli haber pratiklerini sorguladıkları süzgeçler, Türkiye medyası ve Kurtlar Vadisi için fazlasıyla geçerlidir. Bu süzgeçlerle ilişkisi dikkate alındığında, Kurtlar Vadisi'nin politik söyleminde en çok milliyetçiliğin öne çıktığı görülmektedir. O milliyetçilik de, yine senarist Özdener'in ifadesiyle “Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur” seviyesinde değil, ama daha incelikli “Bu ülkede yaratılan

---

⁹² Chomsky ve Herman, s.112

⁹³ Muro'ya 'Devrimciliği Ayağa Düşürdü' Protestosu. 2008.

<http://yenisafak.com.tr/Aktuel/?t=05.11.2007&c=5&i=154453> (6 Eylül 2009), (par.1)

ayrımların çoğunun sahte, dış kaynaklı olduğuna; aslında çok kolay ortadan kalkabileceğine (...) inanıyoruz”⁹⁴ sözleriyle ifade edilmektedir.

4.4 Milliyetçi Bir Dizinin İncelemesi

Kurtlar Vadisi'nin milliyetçilikten epeyce fazla yararlandığı ve beslendiği o kadar ortadadır ki, bunun için sayfalar dolusu yazmak çok da gerekli olmayabilir.

Sadece birkaç rakam, bu tespiti son derece çarpıcı biçimde ortaya koymaya yetecektir. Kurtlar Vadisi dizisinin ilk 55 bölümünde, “Vatan” sözcüğü 128 kez, “Millet” sözcüğü 128 kez, “Devlet” sözcüğü 246 kez, “Dazlaklar”, “Kürtler”, “Ecnebler” gibi ötekine dair ifadeler 491 kez, “Tarih” sözcüğü 119 kez kullanılmış, 216 kez bayrak, 299 kez harita gösterilmiştir.⁹⁵

Kurtlar Vadisi'nin siyasal gündemle, özel olarak da milliyetçilikle ilişkisini daha ayrıntılı bir analizin konusu haline getirmek gerekmektedir. Bu bölümün devamında, kurtarıcı mantığı ve mizahın işlevinin yanı sıra, Kurtlar Vadisi imzasını taşıyan iki sinema filmi ele alınarak milliyetçiliğin temsili incelenecek ve bu noktalar üzerinden Kurtlar Vadisi'nin analizine devam edilecektir.

4.4.1 Bir Kurtarıcı Olarak Polat Alemdar

Kurtlar Vadisi serisinin dizilerini ve filmlerini bir araya getiren ortak nokta, aslında Kurtlar Vadisi ismi değildir. Dikkat edilirse “Kurtlar Vadisi”, dizinin ilk serisindeki, kamu güvenliği teşkilatı başkanı Polat Alemdar'ın “Kurtlar Konseyi”ne sızarak mafyayla mücadele edeceği operasyonun adıdır. Bu operasyon, Kurtlar Vadisi dizisinin 2005'teki final bölümünde sona ermiş, Polat Alemdar ve arkadaşları operasyonun ardından devletle bağlarının kesildiği dönem için yargılanmış ve beraat etmişlerdir. Bundan sonraki Terör dizisi, Irak filmi, Pusu dizisinden her biri farklı operasyonları konu almalarına karşın, Kurtlar Vadisi adı, ortak noktalarıdır.

Dizi ve filmlerin çoğunun bir ortak noktası da, çatışmalardan sağ çıkmayı başaran Abdülhey, Memati ve en önemlisi, Polat Alemdar adındaki karakterlerin

---

⁹⁴ Kılıç (par.11)

⁹⁵ Gültekin, s.129

varlığıdır. Her birinin başkahramanı Polat Alemdar'dır. Bu dizgeyi, Muro: Nalet Olsun İçimdeki İnsan Sevgisine filmi bozmaktadır. Burada Polat Alemdar yer almadığı, Alemdar'ın adı bile geçmediği gibi, Kurtlar Vadisi ve kamu güvenliği teşkilatının operasyonlarıyla da hikayenin bir bağlantısı bulunmamaktadır. Biraz istisnai bir durum olarak Muro filmi, bu bölümün devamında ayrıntıyla incelenecektir. Ancak, sonuç olarak, bir kahraman olarak Polat Alemdar'ın, aslında Kurtlar Vadisi'ne karakterini veren unsur olduğu söylenebilir.

Polat Alemdar, Kurtlar Vadisi için sadece “olmazsa olmaz” bir karakter değil, bir kurtarıcı olarak da rengini vermektedir. Diziler ve film boyunca bütün diyaloglarında kendi rolünü küçümseyen, kendisini “Mehmet” olarak, sıradan bir savaşçı olarak niteleyen Polat, aslında hiç de sıradan biri değildir. Bu “alçakgönüllülük” de onun “üstün” niteliklerinden biri olmaktan başka bir anlam taşımamaktadır. Senarist Özdener'e göre, o sıradan biri falan değil, bir süper kahramandır, hatta sadece süper kahraman değildir: “Polat Alemdar, çizgisi çok belli bir başkahraman... Halk kahramanı ve süper kahramandır. Üçü iç içedir.”⁹⁶

“Süper kahraman” daha çok doğa üstü güçleri olan kahramanları kast etmesine ve Polat Alemdar'ın - en azından bildiğimiz kadarıyla- böyle güçleri olmamasına karşın, senarist Özdener'in diğer “kahraman” türleriyle birlikte kastettiği şeyin kurtarıcılık olduğunu varsayabiliriz. Sinema endüstrisinin başlangıcından bu yana kullandığı bir motif olan kurtarıcılığın, böylece Polat Alemdar tarafından da benimsendiği görülmektedir.

Atayman, “Postmodern Kurtarıcılar” adlı çalışmasında, sinemada kurtarıcıların evrimini inceler. 1940'lardan itibaren sosyal eleştirisi ağır basan filmlerdeki kurtarıcıları ele alan Atayman, kaba, sert görünüşün altında iyi bir öz taşıyan Bogart'la başlayan sürecin, “gerçekçi” bir dönüşüme uğradığını hatırlatarak, 90'lardaki dönüşüme dikkat çeker. Bu da, Terminatör'ün dönüşümüdür. Polat Alemdar'la aynı çağın çocuğu sayılabilecek Terminatör, ikinci filmle birlikte, makinenin kurtarıcılığından, “kas yığını” görüntüsüyle insani bir kurtarıcı kimliğine bürünmektedir. “Herkes kendisi için, herkes herkese karşı” türünden bir felsefe terk edilerek, Arnold Schwarzenegger

---

⁹⁶ Kılıç (par.9)

tarafından canlandırılan kahraman, dönüşümüyle birlikte “gözü pek bir temizleyici olmaktan öteye geçip sorumluluk taşıyan, ulusun rahatını, huzurunu düşünen, serinkanlı, heyecanlarına hakim, toplumun bir adım önünde bir insan”⁹⁷ olmuştur artık. Buna karşılık, kurtarıcı figürü Matrix ile birlikte bu geleneksel görüntüsünden çıkıp, “postmodern” bir hal almaktadır. Çünkü bu yeni kurtarıcı imgesi, mitsel bir kahraman olmaktan çok, simülasyona dayanan, neyin gerçek neyin sanal olduğu belli olmayan simülatif bir evrene ait, dolayısıyla eskinin kavramlarıyla açıklanması zor bir kurtarıcıya yerini bırakmaktadır.

Yüzündeki ifadesizlikle Arnold Schwarzenegger’in Terminatör karakterini fena halde andıran Polat ise, daha eski usul, insanlık adına değil, ulusu adına hareket eden, kanlı canlı düşmanlarla omuz omuza *konvansiyonel* savaş veren bir kahramandır. O kadar ki, Kurtlar Vadisi Irak’ta, hava bombardımanından ağır makineli silahlara çok gelişmiş silahlar kullanan Amerikan ordusuna karşı bir küçük tabancayla karşı koyacak ve bu ayrıntı, filmde yadırganacak bir eşitsizlik gibi gösterilmeyecektir. Diğer yandan, Polat Alemdar ile Matrix’in kahramanı Neo arasında bir akrabalıktan söz edilebilir. Çünkü, Atayman’ın da belirttiği gibi, gücünü manevi dünyanın kurtarıcısı olmaktan ve dini mitolojiden alan Neo gibi, Polat da sık sık dini göndermeler yapmakta, Kurtlar Vadisi’nde, özellikle Ömer Baba karakteri eliyle gelişmelere dini yorumlar getirilmektedir. Manevi yönü kuvvetli bir kahraman olarak Polat da, böylece, Atayman’ın deyişiyle “bir başka anlamda postmodern”⁹⁸ sayılmalıdır.

4.4.2 Muro ve Kurtlar Vadisi Mizahı

Muro ile Çeto, cezaevinden çıktuktan sonra devrimi başlatmak üzere köye gitmektedirler. Köyelerine giden otobüste Muro’nun üzerine sıcak çay dökülür. Can havliyle kalkıp otobüsün içinde koşmaya başlayan ve otobüsü durduran Muro, bir yandan Çeto’nun beceriksizliğine kızmakta, bir yandan can acısıyla haykırmaktadır: “Devrimci testislerim yanıyor.”

Muro filmindeki bu kare, filmin en komik bulunan sahnelerinden biridir. Burada ve diğer sahnelerde de görüldüğü gibi, Muro karakterinin repliklerinde görülen

---

⁹⁷ Veysel Atayman (drl.), Postmodern “Kurtarıcılar”, 1. Basım, İstanbul: Donkişot Yayınları, 2004, s.23.

⁹⁸ Atayman, s.14

en önemli özellik, her fırsatta bir devrimcilik propagandası yapması ve eleştirdiği her şeyde bir burjuvalık bulmasıdır. Örneğin, mavi iç çamaşırı, ona göre “burjuva donu”dur ve başkan olmanın kendisine verdiği yetkiyle onun giyilmesini yasaklar.

Kurtlar Vadisi, elbette bir komedi dizisi değildir. Filmler içinde de sadece Muro: Nalet Olsun İçimdeki İnsan Sevgisine, komedi olarak kategorize edilmektedir. Ancak mizah unsuru hiçbir Kurtlar Vadisi dizi ve filminden eksik olmamıştır. Genelde, komedi aksiyon filmlerinde olduğu gibi, ekipte komik adamlar bulundurulması yöntemi izlenmiştir. Özellikle Güllü Erhan’ın içinde bulunduğu diyaloglar, kahramanların da güldüğü, seyircinin rahatlayarak gülmesi beklenen sahneler olduğu gibi, çeşitli kişiler arasındaki komik diyaloglar film ve dizilere serpiştirilmeye çalışılmıştır. “Komiklik” düzeyi, elbette çok da yükseklerde değildir. “Unutulmaz Diyaloglar” kapsamına alınan şu örnekte olduğu gibi:

*“TUNCAY: Bana mutluluğun resmini çizebilir misin
Abidin?
ABİDİN: Abi ben sanat okulu mezunuyum, teknik resim
çizerim.”⁹⁹*

Bütün bu mizah unsuru, özellikle işin ağır yükünü sırtlayan Polat Alemdar’a, ya da tetikçilik görevini üstlenen Memati’ye uzak gibi görünmektedir. Onlar en fazla deyim yerindeyse “pas” verip, komik unsuru sağlamakla görevli arkadaşlarının bu görevlerini yerine getirmesine yardımcı olmaktadır. Mizahın kendisinin asli ya da tali algılanıp algılanmadığı bir tarafa, çoğunlukla aralara serpiştirilen sahnelere saklanan espriler, daha az gergin, önemli işler yapılmayan anlarda, önemli işler yapmayan insanlar tarafından yapılmaktadır. İçerikleri de, daha çok ayrıntıya ilişkin unsurlar olmakta, örneğin bölümün temasını oluşturan bir kovalamaca ya da çatışmayı kast etmemektedir.

Muro örneği ise, bundan da farklı olarak, “kötü” olanın komik, daha doğrusu gülünç duruma düşmesiyle ilgilidir. Kendi adamı olan Çeto’yu aşağılayan Muro, bir yandan onu aşağılarken kullandığı ifadelerle izleyiciyi güldürmekte, yani aşağılama halinin kendisi bir mizah unsuru olmakta, diğer yandan da kendisini gülünç duruma

---

⁹⁹ Kurtlar Vadisi Unutulmaz Sözler-Diyaloglar, s.174

düşürecek bir söylem benimsemektedir. Bu bölümün sonraki kısımlarında daha ayrıntılı inceleneceği için Muro hakkında burada daha çok ayrıntıya girilmeyecektir, ancak kısaca söylemek gerekirse, Muro karakterinin ve özellikle *Muro: Nalet Olsun İçimdeki İnsan Sevgisine* filminin kullandığı mizahın, bir miktar da Muro ile simgelenen duruşa ve değerlere yönelik bir karakteri olduğu da ortadadır.

Mizahın böyle kullanımı, “Hiçbir şey hakkında” olduğu söylenen Seinfeld adlı komedi dizisini akıllara getirmektedir. Bu dizide de, anlamsız ve önemsiz olanların öne çıkarıldığı öne sürülmüş, bu da mizahın kullanımı ve dizinin içeriği hakkında tartışmalara neden olmuştur. Ancak, Seinfeld ve Felsefe kitabında yer alan makalesinde Jorge J.E. Garcia, Seinfeld mizahının sırrının “anlamsızın anlamını” yakalamakta olduğunu öne sürer. Yani, aslında mizah ögesi anlamsız değildir, tersine gayet anlamlıdır. Hatta anlamını, bu anlamsızlık görüntüsünden almaktadır. Trajedi ile komedinin bu bakımdan karşıt özellikleri olduğunu belirten yazar, trajedilerde çok anlamlı ve önemli gördüğümüz bir şeyin aslında o kadar da önemli olmadığını gördüğümüzü, komedide ise tersine sıradan ve önemsiz görünen bir ayrıntının önemini öne çıktığını belirtmektedir. Hatta Garcia, trajediyi trajedi, komediyi komedi yapan unsurun bu ayırımı yattığını öne sürmektedir.¹⁰⁰

Kurtlar Vadisi’nde kullanılan mizah ögesine dönersek, burada da anlamsız ve önemsiz görünen sahnelerde, önemsiz görünen kişiler arasındaki diyaloglara sıkıştırılan mizah, belki de Garcia’nın trajedi ve komedi ayırımına bu kadar uymamaktadır. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi Muro: Nalet Olsun İçimdeki İnsan Sevgisine filmi dışında Kurtlar Vadisi film ve dizileri komediden çok trajediye daha yakın özellikler taşımaktadır. Ortaya çıkan sonuç ise, mizahtan uzak duran Polat Alemdar ve diğer ciddi karakterlerin ve kimsenin espriyi yapmadığı çatışma, operasyon, kovalamaca anlarının anlam ve önemini desteklenmesi, diğer yandan sürekli izleyicinin gülmesinin beklendiği, esprilerin art arda patladığı, kovalamacanın bittiği ve özellikle de “terör örgütünün”, Muro ve arkadaşlarının gösterildiği sahnelerin anlamsızlığı ve önemsizliğinin altına çizilmesi şeklinde gerçekleşmektedir.

---

¹⁰⁰ Jorge J.E.Garcia, “Seinfeld Mizahının Sırrı: Anlamsızın Anlamı”, William Irwin (Ed.) **Seinfeld ve Felsefe** içinde (182-194), İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2004, s.187

Garcia, karakterlerin bu “anlamsızlık” girdabındaki konumunu da açıklamaktadır:

“Bir olayın ya da garipliğin sergilenmesi, seyircinin farkına vardığı şeyin karakterler tarafından farkına varılmasını içermez. Oyuncular bunu önemsiz kabul etmeye devam ederler; ama karakterler aracılığıyla duruma sızdırılan şeyi gören seyirciler, onun ortaya çıktığının farkına varırlar.”¹⁰¹

Bu farkındalık ayrımında da görüldüğü gibi, Muro ağırlıklı Kurtlar Vadisi mizahında da seyirciden karakterlerin farkına varmadığı şeyi garipsemeleri ve önemsiz bulmaları beklenmektedir. Büyük bir ciddiyetle devrimci jargonla konuşan ve komik duruma düştüğünün farkında olmayan Muro gibi...

4.4.3 Irak ve Dış Mihrak

2006 yapımı Kurtlar Vadisi Irak filmi, gösterime girdiği zamanlamanın da etkisiyle, büyük tartışma yaratan ve izlenme rekoru kıran bir sinema filmi olmuştur. Serdar Akar’ın yönettiği film için, Kurtlar Vadisi ekibinin ve Pana Film’in “açılmaya” karar verdiği iş olduğu söylenebilir, çünkü Kurtlar Vadisi dizisinin ardından, aynı adı kullanarak yapılan ilk ürün Kurtlar Vadisi Irak olmuştur. Filmin ardından başka Kurtlar Vadisi dizileri, filmi, ayrıca aynı yapım şirketinden başka diziler gelmiştir.

Kurtlar Vadisi Irak, dizide de alışkanlık olduğu üzere, gerçek olaylardan yola çıkan kurmaca bir hikaye anlatmaktaydı. Tam da Irak’ın işgal altında olduğu ve Irak meselesinin Türkiye’de gündemde olduğu döneme denk gelen hikayesi şuydu:

Film, ünlü “çuval” olayına gönderme ile açılır. Irak’taki Amerikan askerleri, kendilerini müttefik olarak gördüğünden başta çatışmayan, sonra da şaşkına dönen Türkiye askerlerinin karakolunu basarak, onları gözaltına alır. Hem de başlarına çuval geçirerek... İşte o gün, bu askerlere komuta eden, üstlerinden beklediği çatışma emri gelmediği için karşı koyamayan ve kendisini bu nedenle suçlu hisseden subay, masanın

---

¹⁰¹ Garcia, s.184

başında intihar mektubunu yazmaktadır. Subay, Türk istihbaratçısı Polat Alemdar'ın arkadaşıdır ve mektubun muhatabı Alemdar'dır. Yüzü görünmeyen subay şunları yazar: “Sevgili kardeşim, 4 Temmuz 2003 günü atalarımıza layık olamadık. Adalet için, zulmü önlemek için, şerefimiz için ölemedik. Şimdi ben bunu senden istiyorum.”

Subayın mektubu yazışının ardından tetik çekilir ve sahne biter. Polat Alemdar ve Kurtlar Vadisi ekibinin sağ kalan elemanları Memati, Abdülhey ve Güllü'yü harekete geçiren bu mektup olur. Bir arabaya binen ekip, Irak'a doğru yola çıkar. Sınırdaki onlara zorluk çıkaranlar Kürt askerleridir, Kürt olan Abdülhey'in onlarla Kürtçe konuşmasından bunu anlarız. Ancak geçiş izni verilmeyince, Kurtlar Vadisi ekibinin kurşunlarına ilk hedef olan o sınırdaki askerler olur. Askerler vurulur, sınır geçilir. Konuşmalardan anlaşılır, hedef hâlâ A.B.D.'dir. Bölgeye girdikleri andan itibaren ekibimiz işgalci Amerikan askerlerinin başındaki kişiyle, Sam Marshall'la görüşmek amacındadır. İlk görüşme bir otelde gerçekleşir, Türk ekibi meydan okur ve hesaplaşma bitmeden taraflar geri çekilir. Ardından çeşitli operasyonlar, çatışmalar gelir. Film boyunca, Türkmenler, Kürtler, Arapların Irak'taki durumu, Kadiri tarikatının zikir sahnesi, Amerikan askerlerinin işkenceleri, kentnin ortasında bir canlı bomba saldırısı, bir yarı belgesel havasında devam eder. Filmin bir yerindeki, Türkmenlerin ileri gelenlerinden birinin “Dağı Kürtlere, çölü Araplara, petrolü de kendilerine ayırdılar. Bizimse gidecek yerimiz dahi yok!” demesi, belli ki yapımcıların görüşlerini belli eden dikkat çekici bir tespittir. Sonunda, büyük karşılaşma gerçekleşir. Ailesini işgalde kaybetmiş olan Arap kızı Leyla'nın da yardımıyla Polat Alemdar ve arkadaşları Sam Marshall'ı öldürür. Düğüm böylece çözülmüş olur.

Özetle, Kurtlar Vadisi Irak, ünlü ve gerçek “çuval hadisesi”nin intikamı üzerine kurulu bir hikaye anlatmaktadır. Verilen tarih gerçektir, olayla ilgili ayrıntılar, epey duygusal bir anlatımla da olsa oldukça gerçeğe yakın şekilde anlatılmıştır. Devamı ise, kurmacadır ve muhtemelen yazarlar ve seyirciler tarafından olabilecek “ideal” sonuçlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Çuval olayının milliyetçi mitolojideki karşılığı, şöyle anlaşılabilir: Türkiye'den kimi çevrelerin de bölgede ucu Misak-ı Milli'ye dayandırılan kimi hesapları vardır ve bunlar Amerikan çıkarlarıyla açıkça değilse de çelişme eğilimindedir, Irak halkının çıkarlarıyla ve “Irak'ın toprak bütünlüğü” ile de çelişmektedir. Türkiye'nin aynı

zamanda Irak'ta özellikle Kuzey Irak'ta yaşayan Türkmen nüfusun koruyucusu olduğuna inanılmaktadır. Türkiye bu nedenle, kısmen Kuzey Irak'ın federe yapısı ve "terörle mücadele" nedenleriyle Irak'ta asker bulundurmaktadır. Amerikan askerlerinin Irak'taki nedeni ise, işgaldir. İşgalci Amerikan askerleri, "müttefik" Türk askerlerine bu konuda yardımcı olmak yerine, çuval olayında onlarla çatışmıştır. Üstelik bunu onur kırıcı bir şekilde yaparak, askeri ve milli gururlarıyla oynamıştır.

İşte milliyetçi Türk tarafının Kurtlar Vadisi Irak'ta gördüğü, bu çuval olayının intikamıdır.

Diğer yandan, mesele bundan ibaret değildir. Çünkü Irak'taki Amerikan işgali ve A.B.D.'nin bölgede onlarca yıldır uyguladığı emperyalist politikalar belli bir tepkiye neden olmaktadır. Kurtlar Vadisi Irak'ta bir Türk istihbarat grubunun Amerikalılara karşı bir operasyon başlatması işte, bir yandan, gizliden gizliye bunu hedef almaktadır. Açıkça hiçbir zaman bu dile getirilmez, zaten komşu bir ülkenin işgal altında olmasına karşı dört kişiden ibaret bir Türk ekibinin karşı koyduğunu söylemek, mantıklı da olmaz. Ama açıkça tarif edilmese de, yer yer dile getirilen böyle bir neden vardır, ve bu neden sadece "yan" bir neden sayılamaz. Aslında, Türkiye halkının önemli bir kısmının Irak'taki Amerikan işgaline karşı olduğu bilinmektedir ve bu "uval" olayıyla doğrudan bağlantılı bir konu değildir. Kurtlar Vadisi Irak ise, aslında bunu kullanmakta ama açıkça bunu karşısına almamaktadır.

Yer yer, Amerikalılarla karşı karşıya gelindiğinde onların işgal politikalarını eleştiren sözler edilmektedir, yukarıda verilen Türkmen ileri geleninin çözümlemesinde olduğu gibi, politikaların bir "rastlantı" değil, emperyalist ekonomik çıkarlara dayandığı dahi bilinmektedir. Yalnızca Türkmenlerle değil Araplarla da arkadaş olunur, hatta Arap kızı Leyla ile Polat arasında duygusal bir "yakıştırma" bile yapılır. Kürtler ise, tabii ki başka bir konudur ve Abdülhey'in Kürt olduğunu itiraf etmesiyle en azından kahraman ekibin Kürtlere düşman olmadığını anlamamız istenir. Sonuç olarak, Polat Alemdar ve arkadaşları, A.B.D.'nin işgal politikasına fena halde fkelidir.

Ama bütün bunlara rağmen, Kurtlar Vadisi Irak filminin asıl derdi, Amerikan işgaliyle değildir. Çünkü, düğüm, çuval hadisesiyle başlar, bunun Türk milliyetçisi mitolojisindeki karşılığı olan "Türk'n gururunun kırılması" sorun olarak ortaya serilir,

buna karşı mücadele verilirken Irak'taki işgal altında bir fon olarak kullanır. Sonunda ise düğüm, bu “gurur kırıcı” olayın sorumlusu Amerikalı subayın öldürülmesiyle çözülür.

Ancak film boyunca Amerikan emperyalizmine ve Irak'ın işgaline duyduğu öfke nedeniyle, “çuval” olayını Polat ve arkadaşları kadar önemsemese de onların intikamıyla özdeşlik kuran izleyici, o kadar da yersiz bir yorum yapmamaktadır. Çünkü filmde, bu ikisi her ne kadar birbirinden ayrı konular olsa da, bilinçli olarak birbirine karıştırılır. Açılış sahnesinde intihar eden subayın intihar notu, aynen şöyle demektedir: “Sevgili kardeşim, 4 Temmuz 2003 günü atalarımıza layık olamadık. Adalet için, zulmü önlemek için, şerefimiz için ölemedik. Şimdi ben bunu senden istiyorum.”

Görüldüğü gibi, “çuvalın intikamı” ile işgale karşı olmak, art arda gelen cümlelerle birbirine karıştırılmıştır. “Atalarımıza layık olamadık” açıkça, Amerikan askerleri Türklere “yanlış” yaptığında karşılık vermemeyi kast etmektedir. “Adalet için ölmek” kısmı biraz muğlak kabul edilmelidir, çünkü iki durumu birden kast edebilir. “Zulmü önlemek için”, açıkça Irak'taki Amerikan işgalini kast etmektedir ki, bunun ne Amerikalıların Türk karakolunu basmasıyla, ne de Türk askerinin oradaki varlığıyla ilgisi bulunmaktadır. “Şerefimiz için ölemedik” ile, yine açıkça çuval olayına karşılık vermeye dönülmektedir.

Kurtlar Vadisi Irak, zamanlamasındaki başarı ve dizinin de etkisiyle, sinemalarda gösterildiği dönem büyük bir ilgi görmüştür. Daha film gösterime girmeden, o kadar çok yerde “Amerika'ya karşı” olduğu, eleştirel bir tutum takındığı söylenmiştir ki, bunun tersini söylemek abes hale gelmiştir. Amerikan meclisinde konu gündeme gelmiş, A.B.D.'nin o dönemki Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, film üzerine A.B.D. Temsilciler Meclisinde Amerikan hükümetinin uluslararası tutumu ve dünya tarafından nasıl görüldüğüne dair sözlü soru önergesi vermiştir. A.B.D.'de film halen fazla bilinmemektedir. A.B.D.'de bazı çevrelerce filmde rol almayı kabul etmiş olan iki tanınmış Amerikalı oyuncuya (Billy Zane ve Gary Busey) yönelik eleştiriler ve

televizyon parodilerinde yergili şakalar yapılmıştır. Billy Zane bu eleştirilere “Birilerinin bu savaşın iğrençliğini duyurması gerekiyordu” diyerek karşı koymuştur.¹⁰²

Milliyet yazarı Can Dündar da filmi “yıllardır Amerikan saflarındaki Türk sağını “Kahrolsun Amerika” pankartının altına” taşıdığı gerekçesiyle heyecanla karşılamıştır.¹⁰³

Görüldüğü gibi film, bir şekilde Amerikan karşıtı bir görüntü sergilemiş ve kimilerince Türkiye’nin, kimilerince Türk sağının A.B.D.’ye karşı pozisyonunun bir simgesi gibi görülmüştür. Filmin, ülkedeki güçlü Amerikan karşıtı duygulardan yararlandığı ve onların üstüne oturduğuna kuşku yoktur ama gerçekten bunun ne kadarını hak etmektedir?

Sadece filmin resmi internet sitesindeki özeti bile bu konuda çok şey anlatmaktadır:

“Filmin hikayesi gerçek bir olay olan ‘Çuval Hadisesine’ atıfla başlıyor. 4 Temmuz 2003 tarihinde Kuzey Irak’ta konuşlanmış on bir kişilik özel Türk kuvvetinin gayri resmi, yarı gizli karargahına, müttefik Amerikan birlikleri gelir. Türk ekibi, bunu müttefiklerinin olağan ziyaretlerinden biri zanneder. Fakat, bu sefer durum farklıdır. Değişen konjonktürde Amerika bölgede ‘son sözü’ söyleyen tek güç olmak hedefindedir. Onlara göre bölgede artık Türklere yer yoktur...”

O gün on bir asker, başlarına çuval geçirilerek, halkın gözlerinin önünde, askerlik onurları hiçe sayılarak sınır dışı edilirler. Filmde her şey buraya kadar gerçekleri anlatıyor.

(...) Hayatta hep görevleri için yaşayan Polat Alemdar, görevi uğruna intihar eden arkadaşının vasiyetine kayıtsız kalmaz. O artık adamları ile birlikte Kuzey Irak’tadır, gerekirse ölmek için...

Kuzey Irak’ta onları farklı bir durum bekliyordu. Onlar Türk askerlerine utancı yaşatan adamın peşindeydiler ama gördükleri tablo inanılır gibi değildi. Irak’ta insanların değerleri, kişilikleri, geçmişleri hiçe sayılıyordu. Kurulmak istenen yeni düzen insanlara kabul edilemeyecek bir değişimi dayatıyordu. Bu kaldırılamayacak insanlık suçlarının görünen

¹⁰² Kurtlar Vadisi Irak. (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Kurtlar_Vadisi_Irak (6 Eylül 2009), (par.5)

¹⁰³ Dündar, (par.1)

yüzü çuval hadisesinin de baş aktörü Sam William Marshall adındaki bir Amerikan özel kuvvet komutanıdır.”¹⁰⁴

İngilizce bir ismi olan internet sitesinde, zaman kipleri birbirini tutmayan ve izlenme rekoru kıran filmin özetine bakılırsa, başkalarının söz ettiği gibi “Kahrolsun Amerika” saflarında sayılması güçtür. Esasında, işgal karşıtı duyguları da kullanan ve bu genel hissiyattan yararlanarak onu bir fon haline getiren bir kişisel intikam hikayesinden başka bir şey anlatılmamaktadır.

Milliyetçilik tartışması kapsamında, Kurtlar Vadisi'nin “dış mihrak” olarak A.B.D.'yi nasıl gördüğü bu filmde anlaşılabilir. Dizinin ve filmin üreticilerinin açıkça A.B.D.'yi karşısına almaya ve politikalarını eleştirmeye çekindiği, ancak bu konuda herkesçe bilinen tepkileri dile getirmek için de karşısına çıkan fırsatı değerlendirdiği söylenebilir.

4.4.4 Muro Ve “Terörle Mücadele”

Muro, Kurtlar Vadisi tarihinin en ilginç karakterlerinden biridir. 2007 yılında başlayan Kurtlar Vadisi Pusu dizisinde bir karakter olarak başlayan macerası, 2008 yılının sonunda Muro: Nalet Olsun İçimdeki İnsan Sevgisine adıyla bir sinema filmine dönüşmüştür. Muro, “Terör örgütü”nün “metropol” sorumlusudur. Hesap verdiği bir “başkan”ı ve “önderlik”i vardır, onu “başkan” olarak gören altındaki adamları vardır. Altındakilerden biri Çeto'dur. Örgüt için, kendi ifadesiyle “insan ve organ ticaretiyle” uğraşmaktadır. Filmde, özellikle Çeto ile didiştikleri sahneler büyük ilgi görmüş, Muro çok sevilmiştir. İddialara göre, Muro, aslında birkaç bölüm içinde öldürülecek bir karakter olarak planlanırken, izleyiciden gördüğü ilgi nedeniyle öldürülmekten vazgeçilmiştir. Fakat “terör örgütü” bir karakter olması dolayısıyla dizide kalması için itirafçı olması formülü geliştirilmiştir. Muro, sempatik bir “kötü” karakter olarak kalamamış, yine komik devrimci jargonunu korumak kaydıyla Polat Alemdar için de çalışmaya başlamıştır.

Muro: Nalet Olsun İçimdeki İnsan Sevgisine filmi, böyle bir karakter üstüne kuruludur. Gerçi, filmde, dizide yaşanan gelişmelerden söz edilmemekte ve dizi kökenli

---

¹⁰⁴ Film Hakkında - Kurtlar Vadisi Irak. (t.y.). <http://www.valleyofthewolvesiraq.com/web/filmTR.htm> (6 Eylül 2009) (par.6-9)

Çeto ve Yıldırım dışındaki karakterlere yer verilmemektedir. Ancak karakter tamamen korunmuş, örgütle ilişkisi dışında, fikri altyapısına dokunulmamış, aynı jargonla aynı komik unsuru koruması sağlanmıştır.

Film, şöyle bir sahneyle açılır. Duvarda Lenin posterini vardır. Arkasından bir Che çakmaklığı görünür. Muro, cezaevinden çıkıyordur. Örgüt üyeliği suçundan yatan Muro, cezaevinden çıkar çıkmaz, köye dönmeye kararlıdır. Buluştukları, örgütte altındaki adamlardan biri olan Çeto ile köye dönerler. Çünkü amaçları, devrimi köyden başlatmaktır. Bütün bu ve benzeri ifadeler Muro'ya aittir. Köye dönen otobüsteki yolculukları hayli maceralı geçer, fakat sonunda başarıya ulaşır.

Köye ulaştıklarında öğrenirler ki, Muro ile Çeto, muhtar tarafından iki Rus kadınla para karşılığında evlendirilmişlerdir. Böylece, devrimi köyden başlatma hayalleri de suya düşer. Çünkü Muro'nun çözümlerine göre, bu “devrimi köyden başlatma” projesi, köyden iki kız bulup evlenme, örnek birer aile kurma ile başlayıp yayılmalıdır. Bu pek sağlam olmayan düğüm noktası üzerine, Muro ile Çeto, arabalarına binerek İstanbul'a gelmek zorunda kalırlar. Hikaye de aslında orada başlar. Burada kendilerini evlendiren muhtarın oğlunu bulurlar. Ondan kadınların kimliğini öğrenirler. Kadınlarla tanıştıklarında, onların başlarının da başkalarıyla dertte olduğunu görürler. Hiç beklemedikleri bir şey olur; aşık olurlar. Biraz çelişki yaşarlar. Sonunda aşık oldukları ve zaten halihazırda evli oldukları kadınlarla kalmaya karar verirler. Yani devrim projesi, rafa kalkar. Film, böylece mutlu sonla biter.

Bu zayıf olay örgüsünden çıkarılacak sonuç, bu sempatik devrimci karakterlerin, komik bir şey için mücadele ettikleri ama sonunda hayatın gerçekleri karşısında vazgeçmek zorunda kaldıklarıdır. Devrimci değerlerle dalga geçme konusuna bu bölümün mizah ile ilgili kısmında değinildiği için ayrıntıya girilmeyecektir, ancak Muro'nun devrimci ve Kürt bir karakter olarak sürekli mizah malzemesi yapılmasından başka bir sonuç çıkarılması da mümkün değildir.

Diğer yandan Muro, ilginç bir şekilde, yapımcı ve yazarları seyirci karşısında deyim yerindeyse “ters köşeye” yatıracak kadar seyircinin ilgi ve sevgisini kazanmış bir karakterdir. Bu da şöyle bir çelişki ortaya çıkarmaktadır. Aslında televizyonda ve sinemada ne Kürtler ne devrimciler olumlu özelliklerle yansıtılan karakterler olarak

karşımıza çıkmazlar. Kürtler daha çok terörist değillerse, kaba, cahil insanlar, kapıcı, hizmetçi gibi işler yapan insanlar olarak yer bulurlar. Devrimciler ise, melankolik, pişman ya da çok sinirli kişiliklerdir. Buna karşılık Muro’da ilk kez, bunlar olabildiğince sempatik olarak yansıtılmışlardır. Bütün saflığına ve olumsuz, alay konusu konumlarına karşın Muro, Çeto gibi karakterler, izleyici tarafından sevilecek kadar bu “döngüyü” kırmışlardır. Muro filminin ardından filmi “terörü sempatik göstermekle” suçlayanların da, devrimcilerle dalga geçmekle eleştirenlerin de ortaya çıkması, bu ilginç çelişkinin göstergesinden başka bir şey değildir.

Aslında, Muro’nun sempatikliği, Kürt sorunu konusunda kullanılan moda ifadeyle bir “açılım” olarak değerlendirilmeyi hak etmektedir. Sinemadaki Kürt ve devrimci karakterlerin alışık olmadığı kadar sempatik yansıtılışı, böyle bir çelişkiyi kaldırabilecek niteliktedir.

5. SONUÇ

Türkiye medyası, çeşitli boyutlarıyla ülke siyasetiyle ilişki içinde bir yapıdır. Bunun içinde Kurtlar Vadisi örneğinin politik söylemi, özellikle milliyetçi görüşlerin sergilenmesine ilişkin bir fotoğraf ortaya koymaktadır.

Kurtlar Vadisi, yayınlandığı yıllar içinde toplamda yüzlerce bölüm eden dizileri, iki sinema filmi, ses getiren onlarca karakteri, diyalogları, işlediği öyküleriyle çok geniş bir külliyat oluşturan bir dizi ve sinema serisi haline gelmiştir. Böyle bir eserin ülkenin siyasal gündemiyle ilişkilerini incelemek, ilginç ve zengin sonuçlara yol açabilmiştir. Hatta, çalışmaya başlarken tahmin edilenden daha da çeşitli bir siyasal gündem panoramasının Kurtlar Vadisi üzerine yansıdığı görülmüştür.

Çelenk’in televizyon programı türleri arasındaki sınırların zayıfladığını ve bir program türünün diğerlerinin de özelliklerini yansıtabildiğini anlatırken kullandığı “melezleşme” kavramı, televizyon dizisi ve sinema filmi serisinden oluşan Kurtlar Vadisi’ni anlamak bakımından epey elverişli bir rol oynamıştır. Çünkü Kurtlar Vadisi, aslında kurmaca bir hikaye anlatmaktadır. Ama kurmaca bir yapıtı değerlendirirken kullanılan ölçütler Kurtlar Vadisi örneğinde pek de yeterli gelmemektedir.

Kurtlar Vadisi siyasal gündemi, herhangi bir diziden çok daha yakından takip etmekte, sık sık gerçek karakterleri kullanıp, politik söyleminde gerçekte yaşanmış olaylara birebir başvuruda bulunmaktan çekinmemektedir. Dördüncü bölümde de ayrıntılarıyla bahsedildiği gibi, Kurtlar Vadisi’nde gerçekte kurmaca o kadar iç içe girmiştir ki, örneğin Irak’ta yaşanan “çuval olayı”, yaşandığı gününe kadar, ya da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti eski Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, kendisi olarak, kendi sözleriyle dizide yer alabilmektedir. Ya da dizinin senaristi, “Cinayetlerle Türkiye’yi karıştırmayı ve bölmeyi amaçlayan ‘derin çeteler’in röntgenini çektik”¹⁰⁵ diyebilmektedir. Bu ve benzeri gerçeğe dayanan bilgilerin, sürükleyici bir kurmaca hikaye içinde, bir haber bülteninin içinde olduklarından çok daha ilgi çekici oldukları ortadadır. Dolayısıyla, Kurtlar Vadisi’nin “haberci” yanının, hiç de küçümsenmeyecek,

---

¹⁰⁵ Kılıç (par.1)

kurmaca bir dizinin içindeki gerçeklik kırıntıları diyerek yabana atılmayacak kadar önemli ve etkili olduğu bir gerçektir.

İşte melezleşme kavramının işlevi burada açığa çıkmaktadır. Çünkü bu sayede, Kurtlar Vadisi’ni, haber medyası için kullanılan ölçütlerle inceleme olanağı da mantıksal bir temele oturmaktadır.

Bu ölçütlerden, buradaki çalışmada ele alınan, Herman ve Chomsky tarafından geliştirilerek “Rızanın İmalatı” kitabına alınan, orada yer alan başka incelemelerde de model olarak yol gösterici olan “Bir Propaganda Modeli” olmuştur. Bu propaganda modeli, beş tane süzgece dayanmaktadır ve belli haber medyası organlarının belli haberleri, hangi koşullarda, hangi nedenle, nasıl verdiklerini incelemek bakımından kullanılan bir modeldir. Bu süzgeçler, mülkiyet ve kâr yapısı, reklamlar, kaynaklar, tepki üretimi ve antikomünizmdir. Burada ise, Kurtlar Vadisi’ne uygulanmıştır.

Sonuç, ilginç derecede olumludur. Kurtlar Vadisi’yle birlikte bir bütün olarak Türkiye medyasının da yer yer süzgeçler dolayısıyla kapsama alındığı incelemede, çoğunlukla genel olarak Türkiye medyasının koşulları incelenip, oradan Kurtlar Vadisi’nin bunlar içinde tuttuğu yer ve süzgeçler karşısındaki konumu çözümlenmeye çalışılmıştır. Bunlar içinde ilginç sonuçlardan biri, reklam süzgecinde karşımıza çıkan, milliyetçi partilerin Kurtlar Vadisi’ne reklam verme yarışı, 4.3.2 başlıklı bölümde anlatılmıştır.

Bu süzgeçlerden biri olan “teпки üretimi” de Kurtlar Vadisi’ne uygulandığında dikkat çekici bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Çünkü modelin geliştiricilerine göre, bu tür tepkiler medyanın işine gelmekte, düzenli olarak geri beslemelere göre yollarını çizmeyi neredeyse tercih etmektedirler. Belki de Türk televizyon tarihinin en çok tepki gören programı olan, en çok eleştiriye konu olan filmlerden ikisini üreten Kurtlar Vadisi için bu tepkilerin “olumlu” olduğu, daha önce yapılmış bir yorum değildir. Elbette, Kurtlar Vadisi yapımcılarının eleştirilere karşı gösterdikleri tepkiler de bu genel kabulün bir nedenidir. Ancak, Kurtlar Vadisi dizilerinin geçirdikleri evrim ve izlenen yol düşünüldüğünde, eleştirilerden aslında epeyce yararlandıkları kolayca görülebilecektir. İlk diziye göre sonrakiler güncel olaylara daha sık gönderme yapmaya başlamış, ya da

örneğin Muro karakteri aslında diziden çıkarılması düşünülürken izleyici tarafından sevildiği için bırakılmıştır.

Kurtlar Vadisi Terör ile Muro karşılaştırması ise, bambaşka bir konudur. Bu ilk dizi, Kurtlar Vadisi Irak filminin ardından 2007 yılında yapılmış, ilk bölümün yayınının ardından, yoğun tepkiler üzerine yayından kaldırılmak zorunda kalmıştır. Toplumun birçok kesiminden Kurtlar Vadisi Terör’e tepki yağmıştır. Kimileri şiddet övgüsünü eleştirmiştir, en çok da ülkedeki kardeşlik fikrine vuracağı darbe tepki görmüştür. Muro ise, “devrimcilere hakaret ettiği” ya da “terör örgütünü sempatik gösterdiği” gibi birbirinden farklı eleştirilere konu olmakla birlikte, Kurtlar Vadisi Terör’den çok daha farklı, hatalı biri de olsa, insani özellikler gösteren, hatta sempatik bir Kürt karakterinin öyküsünü konu alan bir eser olmuştur. Bu gelişim çizgisinin Kurtlar Vadisi senaristlerinin tepkilerden çıkardıkları sonuçlara dayandığı düşünülmemesi için bir neden yoktur.

Süzgeçler arasında yer alan “antikomünizm” ise, sadece Türkiye medyasının ideolojisini açıklayan kilit bir kavram değil, Kurtlar Vadisi için de adeta biçilmiş kaftandır. Sadece Muro örneğine bakarak bile komünizmin, devrimcilerin, Marksizmin sürekli alay konusu olduğu ve hedef alındığı görülebilir. Neredeyse, Kurtlar Vadisi hikayesinin ideolojik yapısında, komünizm karşıtlığının bir maya olarak yer aldığı söylenebilir.

Kurtlar Vadisi’nin politik söylemini incelemek de ayrıca ilginç sonuçlar vermiştir. Bu çalışmada, ülkenin siyasal gündemi deyince akla gelen en güncel gelişmeler içinde “Kürt açılımı” başta olmak üzere, “milli güvenlik” vurguları gibi milliyetçi kavramlarla bağlantılı gelişmeler ele alınmıştır. Bunlara Kurtlar Vadisi’nin verdiği tepki, yukarıda belirtildiği gibi Muro örneğinde özellikle dikkat çekicidir.

Muro, öyküsünün basitliği, sol karşıtı ideolojik duruşu, düşük seviyedeki mizahıyla birçok eleştirinin konusu olabilirse de, Kürtlere bakış bakımından, özellikle eski Kurtlar Vadisi eserleri göz önüne alındığında, en doğrudan ifadeyle bir “açılım”a denk gelmektedir. Bir Kürt karakteri, zayıflıkları ve güçlü yanlarıyla, olumlulukları ve olumsuzluklarıyla bir “insan” olarak, sadece zayıf, komik ya da düşman olarak değil, ama bir bütün olarak insan olarak yansıtan bir karakter, görece bir ileri adım olarak

düşünülebilir. Diğer yandan, bu Kürt karakteri, “organ kaçakçılığı” yapan bir teröristten, tanıdığı örgüt üyelerini ele veren bir itirafçıya terfi ettirmekten başka bir çözüm önerisi olmadığından, ideolojik olarak çok da yeni bir söz söylediği düşünülemez. Bunlar, son “açılım” tartışmalarında gündeme gelen çözüm önerileri ve ortaya atılan fikirlere de benzerlik göstermektedir.

Bir başka güncel siyasal örnek, Kurtlar Vadisi Irak filminin “Amerikan karşıtı” gibi görünen politik söylemidir. Film, Amerikan Senatosu’nda bile gündeme gelecek, iki ülkenin, A.B.D. ile Türkiye’nin dışişleri bakanlarının bu konu üzerine konuşmalarına neden olacak kadar Amerikan karşıtı bir hava yaratmasına karşın, aslında A.B.D.’nin Irak işgaliyle değil, oradaki Amerikan varlığının Türk askerlerinin başına çuval geçirerek gözaltına almaları olayıyla hesaplaşan bir kurmaca öykü anlatmaktadır. Amerikan işgalinin olumsuz sonuçları, filmin satır aralarında örtük olarak verilmekle birlikte, Iraklıların sorunları Iraklılara havale edilip, Türklere yönelik bu olayın müsebbibi Amerikalı komutanın öldürülmesiyle sorun çözüme kavuşmuş olmaktadır. Çünkü, karşımızda hakikaten A.B.D.’nin Irak’taki varlığını eleştirmeye kalkan bir film olsaydı, onun öyküsü, düğümü, çözümü, anlatımı, kahramanlarının bu tema üstüne kurulmuş olması gerekirdi. Buradaki “görünüşte” Amerikan karşıtlığı gibi görünüp, özde başka bir ayrıntıyla uğraşma hali, aslında Türkiyeli izleyicinin duygularına hitap etmekle kalmamakta, onun için oldukça tanıdık da olmaktadır.

Onlarca yıldır, Türk milliyetçiliği de A.B.D. ile ilgili birçok eleştirel ifade kullanmış, bu ülkenin politik uygulamalarını, özellikle komşu ülkelere yönelik saldırganlıklarını, emperyalist politikalarını, buyurgan tutumunu sıkça eleştirmişlerdir. Diğer yandan, son 50 yıldır milliyetçi söylemlere sahip partiler iktidara gelmiş olsa, milliyetçi görüşler, ülkenin birçok egemen kurumunda öne çıkan görüşler olsa da, A.B.D. ile Türkiye’nin arası hemen hemen hiç bozulmamış, iki ülke arasındaki diplomatik ve ticari ilişkiler, ikili anlaşmalar aksamadan devam etmiştir. Buradan, Amerikan karşıtı gibi görünen, A.B.D. saldırılarını eleştiren Türk milliyetçiliğinin aslında gerçekten A.B.D.’yi karşılarına almak gibi bir niyeti olmadığı, en azından bugüne kadar olmadığı sonucu çıkarılabilir. Kurtlar Vadisi Irak’taki Polat Alemdar gibi, A.B.D.’yi “eleştiriyor gibi” yapmak, daha yaygın olarak başvuru olan bir çare olmaktadır.

Burada varılabilecek en önemli sonuç, Kurtlar Vadisi ile siyasal gündem arasındaki ilişkinin, oldukça öğretici olduğudur.

Siyasal gündem ile bir televizyon dizisi-sinema serisi arasında böyle paralelliklere rastlamak, karşılıklı olarak iki bakımdan da öğretici olabilmektedir. Birincisi, siyasal gündemi takip ederek bu konuda bir görüşe sahip olmak, bu televizyon ve sinema ürünlerine karşı alınacak tutum konusunda da belirleyici olmaktadır. Yani, denebilir ki, Kurtlar Vadisi'nin kendisi, politik bir fenomendir ya da en azından öyle algılanmaktadır. Derin devlete, Kurtlar Vadisi kahramanlarının simgelediği söylenen Abdullah Çatlı gibi kişilerin temsil ettiği fikir ve politikalara karşı olan birçok izleyici, Kurtlar Vadisi'ne karşı da eleştirel bir tutum takınmaktadır. Muro örneği hatırlanacak olursa, aynı filme hem Kürtleri hedef gösterdiği, hem de “teröristleri sempatik gösterdiği” gibi birbirine tamamen karşıt denebilecek iki yorum yapılabiliyor, iki farklı nedenle tepki gösterilebiliyor olması, filmin kendisinden çok bu tepkileri gösterenlerin sahip oldukları politik duruşla ilgilidir.

Diğer yandan da, sinemada ve televizyonda bu ürünleri alt metinleriyle birlikte kavrayabilen bir izleyicinin ülkenin siyasal gündemine ilişkin bakışı buradan beslenebilmektedir. Diziyi eleştirel bir gözle izleyen biri, orada anlatılanlarla ülkede yaşananlar arasındaki paralellikleri kurdukça, siyasi olarak muhalif görüşleri yeniden üretebilme imkanı bulabilecektir. Televizyonda ve sinemada Kurtlar Vadisi tarafından verilen mesajları benimseyerek izleyen biri ise, siyasal olarak da bu fikirleri benimsemekte zorluk çekmeyecektir.

Geniş anlamıyla, izleyici, siyasal gelişmeleri, hangi ideolojik pencereden değerlendiriyor, yorumluyorsa, diziden çıkardığı sonuçların da buna benzer sonuçlar olmaması için bir neden yoktur. Yukarıda da söylendiği gibi, Kurtlar Vadisi'nin politik söyleminin anlamı, dizi ve filmlerin kendilerinin birer politik olgu olmalarında yatmaktadır.

EKLER

EK - 1

14 MAYIS 2009 TARİHLİ REYTING TABLOSU

	Program Adı	Tipoloji	Kanal Saat	RT	SH
1	KURTLAR VADISI PUSU	Serials Turkish	SHOW21:41	16,7	41,2
2	ASK-I MEMNU	Serials Turkish	KAND20:31	11,3	26,6
3	TEK TURKIYE	Serials Turkish	STV 19:59	9,9	25,1
4	PARMAKLIKLAR...	Serials Turkish	ATV 21:00	6,0	14,0
5	ASK-I MEMNU (OZET)	Serials Turkish	KAND20:03	5,9	19,1
6	KURTLAR VADISI(OZET)	Serials Turkish	SHOW20:02	5,4	14,4
7	STAR HABER	Newscast	STAR 19:33	4,7	18,2
8	TEK TURKIYE (OZET)	Serials Turkish	STV 19:42	4,3	16,8
9	GUNUN OLAYI	Newscast	STAR 18:50	3,4	16,3
10 106	ANA HABER	Newscast	SHOW19:04	3,3	15,1

¹⁰⁶ (Bu ve bundan sonraki reyting listeleri için, başka bir kaynak belirtilmediyse, aynı web sitesinden yararlanılmıştır.) Reyting Listesi (t.y.). www.medyatava.net (6 Eylül 2009)

EK –2

17 MAYIS 2007 TARİHLİ REYTING TABLOSU

	Program Adı	Tipoloji	Kanal Saat	RT	SH
1	KURTLAR VADISI PUSU	Serials Turkish	SHOW21:56	12,8	38,6
2	DOKTORLAR	Serials Turkish	SHOW20:00	7,9	24,2
3	YERSİZ YURTSUZ	Serials Turkish	ATV 20:03	5,9	17,6
4	ARKA SOKAKLAR (TKR)	Serials Turkish	KAND20:03	4,7	14,3
5	KADER	Serials Turkish	STAR 22:09	3,7	11,8
6	KAYBOLAN YILLAR	Serials Turkish	STAR 19:56	3,6	11,1
7	SAGIR ODA	Serials Turkish	KAND21:58	3,4	10,5
8	ANA HABER BULTENİ	Newscast	KAND18:57	3,1	16
9	BEBEGİM.	Serials Turkish	ATV 22:31	3	10,5
10	KANAL 7 HABER SAATI	Newscast	KAN7 18:28	2,8	16,1

EK – 3

18 KASIM 2004 TARİHLİ REYTING TABLOSU

	Program Adı	Tipoloji	Kanal Saat	RT	SH
1	KURTLAR VADISI	Serials Turkish	SHOW21:25	22,5	54,4
2	KURTLAR VADISI(OZET)	Serials Turkish	SHOW20:15	12,9	31,5
3	ANA HABER BULTENI	Newscast	SHOW18:58	7,5	20,4
4	ANA HABER BULTENI	Newscast	ATV 18:59	6,5	17,5
5	SIHIRLI ANNEM (TKR)	Serials Turkish	KAND17:36	6,2	19,3
6	SPOR SAYFASI	Sport News	SHOW20:06	6	15,6
7	COCUGUN VAR...	Serials Turkish	TGRT 19:48	5,8	14,7
8	ANA HABER BULTENI	Newscast	KAND18:58	5,7	15,5
9	EN KOMIK AN (TKR)	Humour	SHOW17:50	5,4	16,4
10	SIRLARA YOLCULUK	Reality Show	STAR 20:00	5,2	12,8

KAYNAKÇA

Kitaplar

Adorno, Theodor W. **Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Akşin, Sina (hızl.). **Yakınçağ Türkiye Tarihi 1 1908-1980. 1. Basım. İstanbul: Milliyet Kitaplığı.**

Akşin, Sina (hızl.). **Yakınçağ Türkiye Tarihi 2 1980- 2003. 1. Basım. İstanbul: Milliyet Kitaplığı.**

Alankuş Sevda (drl.). **Radyo ve Radyoculuk**. 1. Basım. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2003

Althusser, Louis. **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**. İstanbul: İthaki Yayınları, 2003.

Anderson, Benedict. **Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**. İstanbul: Metis Yayınları, 2007.

Atayman, Veysel. “Kurtarıcının Dönüşümü”, **Postmodern “Kurtarıcılar”**. Atayman, Veysel. (drl.) İstanbul: Donkişot Yayınları, 2004, ss.19- 49.

Aydın, Suavi. **Kimlik Sorunu, Ulusallık ve “Türk Kimliği”**. 1. Basım. Ankara: Öteki Yayınevi, 1998.

Barthes, Roland. **Çağdaş Söylenler**. 3. Basım. İstanbul: Metis Yayınları, 2003.

Bektaş, Arsev. **Siyasal Propaganda**. 1. Basım. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2002.

Belge, Murat. **Linç Kültürünün Tarihsel Kökeni: Milliyetçilik**. 1. Basım. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006

Benjamin, Walter. **Pasajlar**. 1. Basım. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.

- Benjamin, Walter. **Son Bakışta Aşk**. 1. Basım. İstanbul: Metis Yayınları, 1993.
- Bennet, Lance. **News: The Politics of Illusion**. 6. Basım. New York: Longman, 2004.
- Berelson, Bernard. "Communications and Public Opinion". Wilbur Schramm (ed.). **Mass Communications** içinde. Urbana: University of Illinois Press, 1960. ss. 527- 543.
- Bilgiç, Esra Ercan. **Vatan Millet Reytinq Televiyon Haberlerinde Milliyetçilik**. 1. Basım. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2008.
- Bora, Tanıl. **Milliyetçiliğin Kara Baharı**. 1. Basım. İstanbul: Birikim Yayınları, 1995
- Bora, Tanıl. **Türk Sağının Üç Hali, Milliyetçilik- Muhafazakarlık- İslamcılık**. 4. Basım. İstanbul: Birikim Yayınları, 2007.
- Breed, Warren. "Sociol Control in the Newsroom". Wilbur Schramm (ed.). **Mass Communications** içinde. Urbana: University of Illinois Press, 1960. ss.178-194.
- Chomsky, Noam ve Herman, Edward S. **Kitle Medyasının Ekonomi Politikği Rızanın İmalatı**. İstanbul: Aram Yayıncılık, 2006.
- Çankaya, Erol. **İktidar Bu Kapağın Altındadır, Gösteri Demokrasisinde Siyasal Reklamcılık**. 1. Basım. İstanbul: Boyut Kitapları, 2008.
- Çelenk, Sevilay. **Televizyon Temsil Kültür 90'lı Yıllarda Sosyokültürel İklim ve Televizyon İçerikleri**. 1. Basım. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2005
- Çubukçu, Aydın. **Kültür ve İdeoloji Sorunları**. 2. Basım. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 1995.
- Çubukçu, Aydın. **Kültür ve Politika**. 2. Basım. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 1995.
- Dağtaş, Erdal. **Türkiye'de Magazin Basımı**. 1. Basım. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006.
- Franklin, Bob. **Packaging Politics**. 2. Basım. London: Hodder Arnold Publication, 2004.

- Gellner, Ernest. **Uluslar ve Ulusçuluk**. 2. Basım. İstanbul: Hil Yayınları, 2008.
- Gönen, Metin. **Hollywood Sineması**. 1. Basım. İstanbul: Es Yayınları, 2007.
- Gönen, Metin. **Paradoksal Sanat Sinema**. 1. Basım. İstanbul: Versus Yayınları, 2008.
- Graber, Doris. **Mass Media and American Politics**. Washington: CQ Press, 2002
- Güvenç, Bozkurt. **Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları**. 4. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.
- Habermas, Jürgen. **Kamusalın Yapısal Dönüşümü**. 5. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Hall, John A. “Milletleri Türdeşleştirmenin Koşulları” , **21. Yüzyılda Milliyetçilik**. Umut Özkırımlı (drl.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, ss. 15- 34.
- Hall, Stuart. “Cultural Studies and its Theoretical Legacies”. Simon During (ed.). **The Cultural Studies Reader** içinde. New York: Routledge, ss. 97 - 109
- Hobsbawm, Eric. **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**. 2. Basım. İstanbul: Everest Yayınları, 2006.
- Hobsbawm, Eric. **Milletler ve Milliyetçilik 1780’den Günümüze Program, Mit, Gerçeklik**. 3. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2006.
- Irwin, William. **Seinfeld ve Felsefe**. 1. Basım. İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2004.
- İnal, Ayşe. “Medyanın “etkisi” sorunsalına başka bir bakış”, **Medya ve Toplum**, Sevda Alankuş (drl.). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2003 ss. 59-74
- Jay, Martin. **Frankfurt Okulu ve Toplumsal Araştırmalar Enstitüsünün Tarihi, Diyalektik İmgelem**. 2. Basım. İstanbul: Belge Uluslar arası Yayıncılık, 2005.
- Johansen, Anders. “Credibility and Media Development”. Jostein. Gripsrud (ed.). **Television and Common Knowledge** içinde. 1. Basım. London: Roustledge, 1999, ss. 159- 172.

- Jorge J.E.Garcia, “Seinfeld Mizahının Sırrı: Anlamsızın Anlamı”, William Irwin (Ed.) **Seinfeld ve Felsefe** içinde. 1. Basım. İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2004, ss.182-194.
- Kahraman, Hasan Bülent. **Kitle Kültürü Kitlelerin Afyonu**. 1. Basım. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2003
- Kayış, Sedat Nuri. **Tanrım Reytingimi Korum**. 1. Basım. İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2007
- Kejanlıoğlu, Beybin D. **Türkiye’de Medyanın Dönüşümü**. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Kurtlar Vadisi Unutulmaz Sözler-Diyaloglar**. Kurtlar Vadisi dizisinden diyaloglar ve sözler. 1. Baskı, 2005,
- Lasswell, Harold. “The Structure and Function of Communication in Society”. Wilbur Schramm(ed.). **Mass Communications** içinde. Urbana: University of Illionis Press, 1960. ss. 117-130.
- Lazarsfeld, Paul, Bernard Berelson ve Hazel Gaudet. “Radio and the Printed Page as Factors in Political Opinion and Voting”. Wilbur Schramm (ed.). **Mass Communications** içinde. Urbana: University of Illionis Press, 1960. ss. 513-526.
- Lazarsfeld, Paul. “Mass Communications”. Wilbur Schramm (ed.). **Mass Communications** içinde. Urbana: University of Illionis Press, 1960. ss. 492-512.
- Lodge, David ve Nigel Wood (ed.). **Modern Criticism and Theory**. Essex, UK: Longman, 2000.
- Lowethal, Leo. **Literature, Popular Culture and Society**. Second Edition. USA: Pacific Books, Publishers, 1968.
- Marx Karl ve Friedrich Engels. **Felsefe Metinleri**. 1. Basım. Ankara: Sol Yayınları, 1999
- Mattelart, Armand ve Mattelart Michèle. **İletişim Kuramları Tarihi**. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1998.

- McLuhan, Marshall. **Understanding Media: The Extension of Man.** Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- McLuhan, Marshall. **Yaradanımız Medya.** 1. Basım. İstanbul: Merkez Kitapçılık, 2005
- Oktay, Ahmet. **Türkiye’de Popüler Kültür.** 5. Basım. İstanbul: Everest Yayınları, 2002.
- Oskay, Ünsal. **19. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri Kuramsal Bir Yaklaşım.** 1. Basım, İstanbul: Der Yayınevi, 2000.
- Özkırmı, Umut. “Önsöz” **21. Yüzyılda Milliyetçilik.** Umut Özkırmı (drl.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, ss. 1- 14.
- Postman, N. **Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business.** New York: Penguin, 1986.
- Roger, Antoine. **Milliyetçilik Kuramları.** 1. Basım. İstanbul: Versus Kitap, 2008.
- Storey, John. **Popüler Kültür Çalışmaları Kuramlar ve Metotlar.** 1. Basım. İstanbul: Babil Yayınları, 2000.
- Şahin, Haluk. **İletişimde Karavanadan Kafeteryaya.** 1. Basım. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2004.
- Türkoğlu, Nurçay. **Görü-Yorum, Gündelik Yaşamda İmgelerin Gücü.** 1. Basım. İstanbul: Der Yayınevi, 2000.
- Wollen, Peter. **Sinemada Göstergeler ve Anlam.** 3. Basım. İstanbul: Metis Yayınları, 2008.
- Yuval- Davis, Nira. **Cinsiyet ve Millet.** 1. Basım İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Zizek, Slavoj. **Kırılğan Temas.** 2. Basım. İstanbul: Metis Yayınları, 2006.

Sürekli Yayınlar

Behramoğlu Onur. “İki Binli Yıllar Türk Sinemasına Bakış”. **Yeni Film**. No. 17, 2009, ss. 87-92.

Binark, Mutlu. “Değini: Kurtlar Vadisi-Irak ve Erkek Egemen Cinsiyet Rejiminde İktidar(sızlık)”. **Kültür ve İletişim**. Cilt. 9, No. 2, 2006, ss. 175 -180.

Işık, Nuran Erol. “Kültürel Bir Kimlik Olarak Delikanlılığın Yükselişi”. **Doğu Batı**. Cilt. 4, No. 15, 2001, ss. 121-132.

McCombs, Maxwell ve Donald. Shaw, “The Agenda-Setting Function of Mass Media”. **The Public Opinion Quarterly**. Vol. 36, Nu.2, 1976, ss. 176 - 187

Diğer Yayınlar

Adaklı, Gülseren. “Hakim Medya Gruplarının Kısa Tarihi”. *BİANET*. 27 Aralık 2003.
<http://bianet.org/bianet/bianet/27919-hakim-medya-gruplarinin-kisa-tarihi> (6 Eylül 2009)

Akbaş, Tutkun. “Gerçek Kurtlar Vadisi” *TEMPO*. 17 Aralık 2004.
http://www.tempodergisi.com.tr/toplum_politika/06962/ (6 Eylül 2009)

Arama motoru sonuç sayfası. (t.y.).
<http://www.google.com.tr/webhp?hl=tr#hl=tr&q=%22k%C3%BCrt+a%C3%A7%C4%B1%C4%B1m%C4%B1%22&meta=&fp=5eec163bf4380442> (6 Eylül 2009)

Aygün, Aykut Aydın. “Film Anlatısında Özne Sorunu: Kurtlar Vadisi Irak Örneği”. **Yayınlanmamış Master Tezi**. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Ve Sinema Anabilim Dalı, 2008.

Bulut, Yiğit. “Devlet Bu Filmi Engellemeli” *Vatan*. 24 Ağustos 2008.
<http://www.gazetevatan.com/haber.vatan?Newsid=195278&Categoryid=4> (6 Eylül 2009)

Çelebi, Mehmet Celil. “Valley of Wolves” as a Nationalist Text”. **Yayınlanmamış Master Tezi**. The Graduate School of Social Sciences of The Middle East Technical University, Media and Cultural Studies. 2006.

Dündar, Can. “Saflara Hoşgeldin Polat”. *Milliyet*. 5 Şubat 2006.
<http://www.milliyet.com.tr/2006/02/05/yazar/dundar.html> (6 Eylül 2009)

Erdoğan’dan PKK Hazırlığı. 2006.
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=200148> (6 Eylül 2009)

Eyüboğlu, Ali. “Kurtlar Vadisi Pusu’nun bir Bölümü 800 bin TL”. *Milliyet*. 17 Ocak 2009.
<http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=1048135&AuthorID=88&b=Kurtlar%20Vadisi%20Pusunun%20bir%20bolumu%2020800%20bin%20TL&a=Ali%20Eyuboglu> (6 Eylül 2009)

- Ezber, Elvan. “Muroya Tepki”. *Milliyet*. 5 Aralık 2008.
<http://www.milliyet.com.tr/Yasam/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1025088&ver=89> (6 Eylül 2009)
- Film Hakkında - Kurtlar Vadisi Irak. (t.y.).
<http://www.valleyofthewolvesiraq.com/web/filmTR.htm> (6 Eylül 2009)
- Gültekin, Zeynep. “Bir Popüler Kültür Ürünü Olarak Mafya Dizileri: Kurtlar Vadisi Örneği”. **Yayınlanmamış Master Tezi**. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, 2006.
- Hangi Yerli Dizi Kaç Paraya Çekiliyor? En Pahalı Dizi Hangisi? 2008.
<http://www.medyafaresi.com/haber/16659/televizyon-hangi-yerli-dizi-kac-paraya-cekiliyor-en-pahali-dizi-hangisi.html> (6 Eylül 2009)
- İşte Kurtlar Vadisine Rakip Olan Dizi. 2009. <http://www.bugun.com.tr/haber-detay/65859-iste-kurtlar-vadisi-ne-rakip-dizi-haberi.aspx> (6 Eylül 2009)
- Kardeşlik Kurtlara Galip Geldi. 2007.
http://www.evrensel.net/haber.php?haber_id=4817 (6 Eylül 2009)
- Kılıç Abdullah. “Kurtlar Vadisi ‘Kral Çıplak’ Dediği için Taşlanıyor”. *Zaman*. 21 Nisan 2007. <http://zaman.com.tr/haber.do?haberno=793896> (6 Eylül 2009)
- Korkut, Tolga. “İrkçi Yayını Durdurmak Sansür Değildir”. *BİANET*. 16 Şubat 2007.
<http://www.bianet.org/bianet/medya/92188-irkci-yayini-durdurmak-sansur-degildir> (6 Eylül 2009)
- Kurtlar Vadisi ‘Aşk Vadisi’ mi Oldu?. 2009.
<http://www.haber7.com/haber/20090427/Kurtlar-Vadisi-Ask-Vadisi-mi-oldu.php> (6 Eylül 2009)
- Kurtlar Vadisi 44 Dakika Reklam ve İzlenme Rekoruyla Geri Döndü. 2007.
<http://www.medyatakkip.com/medyaarastirmasiyukle.php?maid=21> (6 Eylül 2009)
- Kurtlar Vadisi Bıraktığı Yerden Devam Ediyor. 2007.
<http://www.medyatakkip.com/medyaarastirmasiyukle.php?maid=8> (6 Eylül 2009)

- Kurtlar Vadisi Dizisinden Memati Evleniyor. (t.y.).
<http://www.dugunum.com/WeddingNews/detay/41855/kurtlar-vadisi-dizisinden-memati-evleniyor> (6 Eylül 2009)
- Kurtlar Vadisi Irak (2005) (t.y.). http://www.sinematurk.com/film_genel/9643/Kurtlar-Vadisi-Irak (6 Eylül 2009)
- Kurtlar Vadisi Irak G.O.R.A.'nın Rekorunu Kırdı. 2006.
<http://www.sinematurk.com/haber.php?action=goToPage&type=haber&no=342> (6 Eylül 2009)
- Kurtlar Vadisi Irak. (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Kurtlar_Vadisi_Irak (6 Eylül 2009)
- Kurtlar Vadisi Terör. (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Kurtlar_Vadisi_Terör (6 Eylül 2009)
- Kurtlar Vadisi. (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Kurtlar_Vadisi (6 Eylül 2009)
- Kurtlar Vadisinde Abdullah Gül Tartışması. 2009.
<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=822688&title=kurtlar-vadisinde-abdullah-gul-tartismasi> (6 Eylül 2009)
- Kurtlar Vadisinden Sert Açıklama: O kişi Abdullah Gül Değildir. 2009.
<http://www.nethaber.com/Yasam/93581/Kurtlar-Vadisinden-SERT-aciklama-O-kisi-ABDULLAH> (6 Eylül 2009)
- Medyada Ağustos Ayı Gündemi. (t.y).
<http://medyatakkip.com/medyaarastirmasiyukle.php?maid=135> (6 Eylül 2009)
- Mungan, Murathan. “Sivil İtiraz Adına Suya Atılan Taş”. *BİANET*. 13 Şubat 2007.
<http://www.bianet.org/bianet/medya/91955-sivil-itiraz-adina-suya-atilan-tas> (6 Eylül 2009)
- Muro - Nalet Olsun İçimdeki İnsan Sevgisine (2008). (t.y.)
http://www.sinematurk.com/film_genel/21551/Muro---Nalet-Olsun-icimdeki-insan-Sevgisine (6 Eylül 2009)
- Muro nasıl itirafçı olacak?. 2008. <http://www.samanyoluhaber.com/haber-96921.html> (6 Eylül 2009)

- Muro'ya 'Devrimciliği Ayağa Düşürdü' Protestosu. 2008.
<http://yenisafak.com.tr/Aktuel/?t=05.11.2007&c=5&i=154453> (6 Eylül 2009)
- Özkök, Ertuğrul. "Yaşım 48 Dior'un Cilt Mankeniyim". *Hürriyet*. 14 Aralık 2005.
<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=3651735> (6 Eylül 2009)
- Perde Arkasında Bilinmeyenler! Kurtlar Vadisi Bölüm başı Kaç Lira Aldı, Kaç lira Kazandı. 2008. <http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=209172> (6 Eylül 2008)
- Recep İvedik YediHaftada Kendi Rekorunu Kırdı. 2009.
www.recepivedik2filmi.com/7-haftada-kendi-rekorunu-kirdi.html (6 Eylül 2009)
- Reyting Listesi (t.y.). www.medyatava.net (6 Eylül 2009)
- Sezgin, Neslihan. "Bir Popüler Kültür Örneği Olarak Kurtlar Vadisi Dizisi'nde Erkek Kimliğinin Sunumu". **Yayınlanmamış Master Tezi**. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Sinema Ve Televizyon Anabilim Dalı, 2006.
- Sönmez, Mustafa. "2007'den 2008'e Medyada Yarımla". *SENDİKA.ORG*. 8 Mayıs 2008. http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=16928 (6 Eylül 2009)
- Süleyman Çakır. (t.y.). http://tr.wikipedia.org/wiki/Süleyman_Çakır (6 Eylül 2009)
- Uslu, Murat. "'Kurtlar Vadisi' Adlı Dizinin Çekim Teknikleri Açısından İncelenmesi" **Yayınlanmamış Master Tezi**. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Anabilim Dalı Televizyon Program Yapım Yönetim ve Çekim Teknikleri, 2006.
- Yurtta 'Kurtlar Vadisi Pusu' Odası. 2009.
<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=13&ArsivAnaID=51180> (6 Eylül 2009)